Rīgas Stradiņa universitāte
Juridiskā fakultāte
Profesionālā maģistra studiju programma
„Tiesību zinātne”

MAĢISTRA DARBS

BĒRNU UN JAUNIEŠU PERSONAS DATU APSTRĀDE IZGLĪTĪBAS IESTĀDĒS

Darba autore:
Ieva Ozoliņa
Studenta apliecības Nr. 19-041517
_____
/paraksts/

2020. gada __. _____

Darba vadītājs:
Mg.iur. Juris Zīvarts
RSU Juridiskā fakultāte

_____
/paraksts/
2020. gada __. _____

Rīga, 2020

ANOTĀCIJA

Ņemot vērā, ka bērns var nebūt spējīgs pilnā apjomā apzināties visus iespējamos no personas datu apstrādes izrietošos riskus izglītības iestādēm, vecākiem un kontrolējošajām institūcijām bērnu personas datu apstrādes jautājumos jābūt īpaši uzmanīgām. Jāņem vērā, ka tiesību īstenošana pastarpināti, tas ir ar likumisko pārstāvju starpniecību, apgrūtina bērna iespējas pašam pieņemt, savām interesēm visatbilstošākos, lēmumus. Pētījuma mērķis ir noskaidrot bērnu un jauniešu personas datu apstrādes aizsardzības nodrošinājumu izglītības iestādēs, ievērojot bērnu un jauniešu tiesības un intereses, un sniegt ieteikumus normatīvo aktu grozījumiem. Pētījumā definēts iesaistīto pušu tiesību un pienākumu apjoms, kā arī sniegti ieteikumi normatīvo aktu grozījumiem, kuru rezultātā tiktu risinātas konstatētās problēmas. Darba apjoms, neieskaitot pielikumus, ir 78 lpp.

Atslēgas vārdi: personas dati, izglītības iestāde, apstrāde.

ANNOTATION

Considering that the child may not be able to be fully aware of all possible risks arising from the processing of his/her personal data, educational institutions, parents and controlling institutional units must be especially careful about the protection of personal data of children. At the same time the exercise of rights indirectly disturbs the child's ability to make his own decisions, that would be best suited to their needs. The aim of the research is to find out the protection of personal data processing of children and youth in educational institutions, respecting the rights and interests of children and youth, and to provide recommendations for amendments to regulatory enactments. Into the research is defined the scope of rights and obligations of the involved parties, as well as recommendations for amendments to regulatory enactments are provided which would solve the identified problems. The extent of work, not including the attachments, is 78 pages.

Keywords: personal data, educational institution, processing.

SATURS

ANOTĀCIJA 2

ANNOTATION 3

SATURS 4

DARBĀ LIETOTIE SAĪSINĀJUMI 5

IEVADS 6

1. DATU APSTRĀDES ATTĪSTĪBA UN PAMATJĒDZIENU IZPRATNE 9

1.1. Privātuma un datu aizsardzības attīstība Latvijā un Eiropā 13

1.2. Bērnu un jauniešu personas datu apstrādes izglītības iestādēs būtība un pamatjēdzieni 18

2. DATU APSTRĀDE IZGLĪTĪBAS IESTĀDĒ 21

2.1. Bērnu un jauniešu personas datu apstrādes tiesiskie pamati 26

2.2. Bērnu un jauniešu datu aizsardzības nodrošinājums 35

3. IESAISTĪTO PUŠU STATUSS 44

3.1. Bērnu un jauniešu tiesības un pienākumi 48

3.2. Vecāku vai pilnvaroto pārstāvju tiesības un pienākumi 56

3.3. Izglītības iestādes tiesības un pienākumi 61

NOBEIGUMS 70

IZMANTOTO AVOTU SARAKSTS 74

PIELIKUMI 0

DARBĀ LIETOTIE SAĪSINĀJUMI

ANO – Apvienoto Nāciju Organizācijas

DAS – Datu aizsardzības speciālists

DVI – Datu valsts inspekcija

ECT – Eiropas Cilvēktiesību tiesa

ECTK – Eiropas Cilvēktiesību konvencija

ES – Eiropas Savienība

GDPR (General data protection regulation) – Vispārīgā datu aizsardzības regula

LSPDASA - Latvijas Sertificēto personas datu aizsardzības speciālistu asociācija

VBTAI – Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija

VDAR – Vispārīgā datu aizsardzības regula

IEVADS

Saskaņā ar Vispārīgās datu aizsardzības regulas noteikumiem nepieciešams pievērst pastiprinātu uzmanību apstrādājot nepilngadīgo bērnu personas datus, kā arī pielietot datu aizsardzības pasākumus, kas būtu vērsti uz īpašāku drošības līmeņa nodrošināšanu kā tas būtu apstrādājot pilngadīgas personas datus. Tas nozīmē, ka, apstrādājot nepilngadīga bērna personas datus, ir nepieciešams, papildus pamatprasībām, kas noteiktas Vispārīgajā datu aizsardzības regulā, piemērot papildus drošības pasākumus. Nepieciešamība pēc papildus drošības pasākumiem izskaidrojuma ar apstākli, ka bērns nav spējīgs apzināties visus iespējamos riskus un sekas, kā arī nepieciešamības gadījumā var nebūt spējīgs izprast un aizsargāt sev piekrītošās tiesības attiecībā uz savu personas datu apstrādi.

Datu aizsardzība ir viena no pēdējā laika aktuālākajām un pārrunātākajām tēmām, ne tikai Latvijā, bet arī Eiropā. Savukārt mazāk ir vērsta uzmanība tieši nepilngadīgo bērnu datu aizsardzībai, lai gan ņemot vērā bērna statusu un Vispārīgajā datu aizsardzības regulā noteikto prasību par īpašu datu aizsardzības nodrošinājumu apstrādājot bērna datus ir skaidrs, ka šai tēmai ir nepieciešams pievērst lielāku vērību no izglītības iestāžu puses. Šeit ir jāatzīmē, ka nekur nav definēts, kā tieši izpaužas šī īpašā datu aizsardzība attiecībā uz bērnu datiem. Un, vai ievērojot papildus drošības prasības apstrādājot bērna personas datus, ir nodrošināta šī likumā noteiktā īpašā aizsardzība.

Latvijas Republikas Civillikuma 177.pantā ir noteikts, ka līdz brīdim, kamēr tiek sasniegta pilngadība, bērns ir vecāku aizgādībā, kas nozīmē to, ka bērna personas datu apstrādei ir nepieciešama vecāku vai pilnvaroto pārstāvju piekrišana. Tas attiecināms arī uz datu apstrādi skolās un bērnudārzos. Tomēr Bērnu tiesību konvencija nosaka bērna tiesības izteikties, saņemt un nodot jebkādu informāciju, kas pēc būtības nozīmē to, ka, izvērtējot bērna brieduma pakāpi, ir jālemj par bērna tiesībām paust viedokli jautājumus, kas viņu skar un šim viedoklim ir jātiek pienācīgi ņemtam vērā neatkarīgi no bērna vecuma.

Praksē attiecībā uz bērna personas datu apstrādi vērojams, ka bērna tiesības lielākoties tiek īstenotas tikai pastarpināti, tas ir ar vecāku vai pilnvarotu personu palīdzību, uzskatot, ka bērns nevar būt pietiekami zinošs datu apstrādes jautājumos. Tomēr jāatzīmē, ka bērnam ir nepieciešama tikai izpratne par konkrēto jautājumu, kas uz viņu attiecas, nevis padziļinātas zināšanas. Tāpat jāņem vērā, ka izglītības iestādēs tiek apstrādāti arī pilngadīgu jauniešu personas dati, kas nereti praksē netiek nodalīti no bērnu personas datiem.

Problēma ir saskatāma arī bērna, vecāka vai pilnvarotā pārstāvja un skolas vai bērnudārza attiecībās apstrādājot bērnu un jauniešu personas datus. Tā kā likumā nav precīzi definēts kā būtu jārīkojas izglītības iestādei esot pārziņa statusā attiecībā uz bērna vai jaunieša

datiem, tad praksē rodas problēmas izprast kāds ir vecāka vai pilnvarotā pārstāvja tiesību apjoms un kā konkrētā situācijā rīkoties, lai netiktu aizskartas konkrētā bērna un/vai jaunieša tiesības un intereses.

Pētījuma mērķis ir noskaidrot bērnu un jauniešu personas datu apstrādes aizsardzības nodrošinājumu izglītības iestādēs, ievērojot bērnu un jauniešu tiesības un intereses, un sniegt ieteikumus grozījumiem normatīvajos aktos konstatēto problēmu risinājumam.

Pētījuma objekts darbā ir datu apstrāde izglītības iestādēs.

Pētījuma priekšmets darbā ir bērnu un jauniešu tiesības un intereses.

Pētījuma uzdevumi ir

1. Analizēt datu aizsardzības attīstību un veidot padziļinātu izpratni bērnu un jauniešu personas datu apstrādes pamatjēdzieniem;
2. Izpētīt kādi bērnu un jauniešu datu aizsardzības pasākumi tiek veikti izglītības iestādēs, noteikt vai tie atbilst likuma prasībām, kā arī sniegt ieteikumus atbilstības veicināšanai;
3. Definēt, kādi principi jāievēro un kādas metodes jāpielieto, lai varētu secināt, ka bērnu datu apstrāde tiek veikta ievērojot bērnu un jauniešu tiesības un intereses.

Pētījuma jautājumi:

4. Cik lielā mērā vecāks vai pilnvarotais pārstāvis ir tiesīgs iejaukties bērna datu apstrādē situācijās, kad bērna un vecāka vai pilnvarotā pārstāvja intereses nesakrīt?
5. Ar kādām metodēm praksē ir iespējams panākt, ka bērnu un jauniešu personas datu apstrāde notiek ievērojot bērnu un jauniešu tiesības un intereses?

Pētījuma metodes.

Tiesību normu interpretācijas metodes:

gramatiskā metode - pielietota noskaidrojot tiesību normu jēgu izejot no valodnieciskā viedokļa, kā arī analizējot vārdu un vārdu savienojumu patieso nozīmi;

sistēmiskā metode - pielietota kā darbā apskatīto un analizēto tiesību institūtu analīze nodalot to no citām sistēmām, analizējot savstarpējo sakaru un vērtējot kopsakarā ar saistīto normatīvo regulējumu;

vēsturiskā un teleoloģiskā metode - pielietotas vērtējot tiesību institūta vēsturiskās attīstības gaitu, izveidošanās un attīstības pamatus un mērķus.

Vispārzinātniskās izziņas metodes:

analītiskā metode - pielietota vērtējot normatīvo regulējumu, juridiskās prakses atziņas un tiesību zinātnieku viedokļus attiecībā uz jēdzienu un dažādu slēdzienu loģiski pamatotu izpratni;

salīdzinošā metode – pielietota salīdzinot nepilngadīgo personu fizisko personu datu apstrādi ar pilngadīgo fizisko personu personas datu apstrādi.

Empīriskā daļa ir integrēta darbā.

Pētniecības bāze - juridiska satura literatūra par privātuma tiesību attīstību un saturu, datu aizsardzības nozīmi un nozares pamatprincipiem vispārīgi un izglītības iestādēs, bērnu un jauniešu statusu un tiesībām datu apstrādes jomā izglītības iestādēs, starptautiskie un nacionālie normatīvie akti, kas regulē ar bērnu un jauniešu personas datu aizsardzību saistītas jomas un izglītības iestāžu darbību, Latvijas Republikas Satversme (cilvēka pamattiesības), Eiropas Cilvēktiesību tiesas, Latvijas Republikas Satversmes tiesas un Augstākās tiesas sniegtās atziņas attiecībā uz privātuma aizsardzību un personas datu apstrādi vispārīgi un izglītības iestādēs, tiesību zinātnieku (J.Pleps, J.Neimanis, u.c.) viedokļi, Latvijas un ārzemju juristu un datu aizsardzības speciālistu sniegtās atziņas, interneta vidē pieejamie resursi.

Pētnieciskā darba struktūra - darbs sastāv no ievada, 3 nodaļām (pirmajā no tām tiks aplūkota (vēsturiskā attīstība un jēdzienu precīza izpratne, otrajā datu apstrāde izglītības iestādē, kas iekļauj personas datu apstrādes likumīgumu un datu aizsardzības nodrošinājumu, trešajā bērnu, jauniešu, vecāku vai pilnvaroto pārstāvju un izglītības iestādes statuss), nobeiguma, izmantoto informācijas avotu saraksta un pielikumiem. Darbā, pielikumu veidā, ir izmantoti attēli un tabulas, lai uzskatāmi parādītu pētījuma rezultātus un atvieglotu to izpratni.

Jāatzīmē, ka sakarā ar to, ka darbs tiek izstrādāts laikā, kad valstī ir spēkā Ministru kabineta rīkojums Nr. 103 Par ārkārtējās situācijas izsludināšanu, ir komplicēti analizēt šī brīža faktisko situāciju izglītības iestādēs, ņemot vērā, ka mācību process šobrīd norit attālināti. Vienlaikus situācija ir radījusi jaunas analīzes iespējas, ņemot vērā, ka tiek strādāts no mājām pedagogi izmanto tādus tehniskos līdzekļus, kas ārkārtas situācijā ir pieejami, nav noteikta kārtībā kādā veidā pedagogi apstrādā iegūtos audzēkņu datus un izmantojamo ierīču drošības prasības. Aizvien vairāk tiek diskutēts par to vai izpildītos mājas darbus nosūtot caur saziņas rīkiem ir droši un vai tas nepārkāpj Vispārīgajā datu aizsardzības regulā noteikto.

1. DATU APSTRĀDES ATTĪSTĪBA UN PAMATJĒDZIENU IZPRATNE

Runājot par datu apstrādes vēsturisko attīstību un dažādiem ar to saistītiem aspektiem, ir jāapskata privātuma aizsardzības jēdziena rašanās un tā attīstība. Ar privātuma aizsardzību saprotama ne tikai personas privātās dzīves un telpas aizsardzība, bet arī ģimenes dzīves, korespondences, identitātes un citu tiesību aizsardzība, kas kaut kādā veidā var aizskart personas privātumu. Tātad secināms, ka privātuma jēdziena ietvarā ietilpst gan fiziskās, gan morālās dabas personai piekrītošās tiesības. Iepazīstoties ar personas datu apstrādes attīstības galvenajiem stūrakmeņiem ir iespējams veidot labāku izpratni par darbā pētāmā temata – bērnu un jauniešu personas datu apstrāde izglītības iestādē, būtiskumu un nepieciešamību. Izprotot uz kāda pamata ir radusies nepieciešamība pēc konkrētās tiesības aizsardzības, kādi bija faktori izraisīja nepieciešamību pēc tās aizsardzības un sasaistot to ar pētāmo jautājumu un tā aktuālo problemātiku uz konkrēto brīdi, ir vieglāk izprast kam ir jāpievērš pastiprināta uzmanība piemērojot normatīvos aktus šajā jomā. Tāpat arī attīstības gaita ļauj ieskatīties attīstības tendencēs tādējādi savā ziņā atvieglojot iespējamo risku definēšanu un to potenciālo iestāšanās varbūtību.

Saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk tekstā – „ECT") judikatūru jēdziens "privātā dzīve" ir plašs un tiesības uz personas datu aizsardzību var būt viens no tiesību uz privātās dzīves neaizskaramību ievērošanas aspektiem, tomēr tas nenozīmē, ka uz visiem personas datiem noteikti attiecas "privātās dzīves" jēdziens.[1] Tādējādi ņemot vērā jēdziena "personas dati" (jēdziens padziļinātāk aplūkots 1.2. apakšnodaļā) plašumu nav pamata secināt, ka ikvienu fiziskās personas datu aizskārums radītu arī personas privātās dzīves aizskārumu. Tas pamatojams ar fizisko personu datu atšķirību pēc būtības, jo dažāda veida personas dati var radīt dažādas pakāpes apdraudējumu konkrētās personas interesēm. Kā piemēru minot īpašu kategoriju datus, kuru sensitīvā rakstura dēļ personai var tikt radīts būtisks kaitējums. Runājot par bērnu personu datiem ir jāņem vērā bērna brieduma pakāpe un spēja izprast personas datu apstrādes nozīmi un riskus. Šā iemesla dēļ normatīvajos aktus, kas regulē bērnu tiesību aizsardzību jau izsenis ir likts uzsvars uz nepieciešamību pievērst pastiprinātu uzmanību bērna tiesību nodrošināšanā. Tādējādi bērna personas datu apstrāde ir savā ziņā pielīdzināma īpašu kategoriju datu apstrādei, kas arī prasa ievērot īpašu piesardzību un īstenot papildus drošības pasākumus.

[1] Latvijas Republikas tiesībsargs. Atzinums pārbaudes lietā Nr.148-5D/2010. Rīgā, 2012. Pieejams: https://www.datuaizsardziba.lv/pdf/atzinums_par_grutupa_gramatu_maniaks_nr._148-5d_2010.pdf – aplūkots 12.02.2020.

Privātās dzīves jēdziena mūsdienu izpratnes pamatlicēji ir divi Amerikas Savienoto Valstu advokāti - Samuels Varens un Luiss Brandejs (Samel Waren, Lois Brandeis), kuri 1890. gadā publicēja eseju "Tiesības uz privātumu" un izdarīja šādu secinājumu: "Pavisam senos laikos likums aizsargāja īpašumu un dzīvību tikai no fiziskas iejaukšanās. Tajā laikā tiesības uz dzīvību nozīmēja tiesības uz fizisku neiejaukšanos. Pakāpeniski šo tiesību sfēra paplašinājās; tagad tiesības uz dzīvību nozīmē tiesības baudīt dzīvi – tiesības palikt vienam; īpašuma izpratne ir paplašinājusies un ar to saprot jebkuru tā formu – gan ķermenisku, gan bezķermenisku." Viņi pasludināja jaunu jēdzienu - privātums. Taču formulējums "tiesības palikt vienam" ir daudz vecāks un pirms 1890. gada esejas jau minēts ASV Augstākās tiesas 1834. gada spriedumā lietā, kur tiesa konstatē: "apsūdzētais neko negrib - neko neprasa, kā tikai iespēju palikt vienam, kamēr nav pierādīts, ka viņš ir pārkāpis citu personu tiesības."[2] Būtībā tie ir pirmsākumi vispār izpratnei par to, ka var pastāvēt arī aizsardzība personas morālajām vērtībām, definējot personai piekrītošās nemateriālas lietas kā vērtību, kas ir aizsargājama ar likumu no citu personu nevēlamas iejaukšanās.

Atgriežoties pie datu apstrādes vēsturiskās attīstības pirmsākumiem ir jāmin Apvienoto Nāciju Organizācijas (turpmāk – ANO) Vispārējo cilvēktiesību deklarācija, kurā pirmoreiz juridiska dokumenta veidā tika noteiktas tiesības uz privāto dzīvi.

Apvienoto Nāciju Organizācijas Vispārējo cilvēktiesību deklarāciju, kuras 12. pants noteica aizliegumu patvaļīgi pārkāpt cilvēka privātās dzīves, ģimenes, mājokļa un korespondences neaizskaramību, ne arī apdraudēt viņa godu un reputāciju, nosakot, ka katram cilvēkam ir tiesības uz likuma aizsardzību pret šādiem pārkāpumiem vai apdraudējumiem.[3] Lai gan izejot no deklarācijas būtības, kam tāpat kā, piemēram, vadlīnijām vai rekomendācijām, nepiemīt tiesiski saistošs raksturs, ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācija nav atzīstama par juridiski saistošu. Tomēr šeit būtiski ir atzīmēt, ka lielākā daļa ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas pantu ir laika gaitā kļuvuši juridiski saistoši, sakarā ar to, ka šīs normas ir tikušas iekļautas tādos cilvēktiesību dokumentos, kas ir juridiski saistoši.

ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācija nosakot galvenos virzienus pamattiesību jomā, tai skaitā attiecībā uz privātās dzīves neaizskaramību, būtiski ietekmēja cilvēktiesību attīstību un dokumentu izstrādi Eiropā.[4] ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 12.pants, nemainot

---

[2] Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības // Aut.kol. R. Balodis, A. Endziņš, u.c., Latvijas Vēstnesis, 2011, 239.lpp.

[3] Vispārējā cilvēktiesību deklarācija. Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālā Asamblejas 1948. gada 10. decembra deklarācija. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/tiesibu-akti/ano-dokumenti/ano-vispareja-cilvektiesibu-deklaracija - aplūkots 12.02.2020.

[4] Ozoliņa I., Vispārīgās datu aizsardzības regulas piemērošana Latvijā: bakalaura darbs. Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas Ekonomikas un pārvaldības fakultāte, Rēzekne, 2018, 8.lpp.

to tekstuāli, tika iekļauts 1966.gada Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 17.pantā.[5] Šādā veidā kļūstot par juridiski saistošu normu.

Indivīda privātumu var tulkot ļoti plaši. Tiesības uz privātumu var definēt kā tiesības izdzīvot savu dzīvi ar minimālu iejaukšanās pakāpi. Saturiski tiesībās uz privātumu ietver indivīda tiesības pavadīt savu dzīvi esot aizsargātam no:

a) iejaukšanās viņa privātajā, ģimenes un mājas dzīvē;

b) iejaukšanās viņa garīgajā un fiziskajā integritātē vai viņa morālajā vai intelektuālajā brīvībā;

c) uzbrukumiem viņa godam un reputācijai;

d) nepatiesu ziņu sniegšanas par viņu;

e) attiecīgu mulsinošu faktu atklāšanas par viņa privāto dzīvi;

f) viņa vārda, identitātes vai attēla izmantošanas;

g) izsekošanas, ziņkārīgo uzbrukumiem, novērošanas un nomelnošanas;

h) korespondences pārbaudes;

i) privātās komunikācijas (rakstveida vai mutiskās) ļaunprātīgas izmantošanas;

j) informācijas izpaušanas, ko persona ir ieguvusi vai saņēmusi, pārkāpjot profesionālo konfidencialitāti.[6]

No minētā izriet un ir secināms, ka fizisko personu datu apstrādes tiesību pārkāpumi var izpausties gan kā fiziski nodarīts kaitējums, piemēram ielaužoties personas īpašumā un nozogot personas personu apliecinošus dokumentus, dokumentus, kas satur informāciju par personu vai tos iznīcinot. Tāpat šādi pārkāpumi var izpausties izmantojot mūsdienās pieejamās tehnoloģijas, pārsūtot informāciju, kas satur personas datus personām, kurām nav tiesību šo informāciju iegūt, šādu informāciju publicējot plašsaziņas līdzekļos, sociālajos tīklos, kā arī bez mūsdienu tehnoloģiju izmantošanas, piemēram izvietojot informāciju papīra formā uz ziņojuma dēļa izglītības iestādē. Lai konstatētu, ka noticis personas tiesību datu apstrādes jomā pārkāpums uz situāciju ir jāspēj paraudzīties no dažādiem aspektiem, un jāsaprot, ka pārkāpums var izpausties visdažādākajos veidos. Konstatējot pārkāpumu ir jāanalizē arī informācijas saturs un riski ko tas var radīt katrai konkrētajai personai. Kā piemērs tieši izglītības iestādē ir minams gadījums, kad publicējot divu bērnu viena veida datus, vienam no bērniem negatīvā ietekme var būt minimāla, savukārt otram būtiski ietekmēt viņu, ja otra bērna vecāki ir sabiedrībā ļoti zināmas personas.

---

[5] Apvienoto Nāciju Organizācijas Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (1966.gada 16.decembris) Latvijas Vēstnesis Nr.61, 23.04.2003.

[6] Latvijas Republikas tiesībsargs. Atzinums pārbaudes lietā Nr.148-5D/2010. Rīgā, 2012. Pieejams: https://www.datuaizsardziba.lv/pdf/atzinums_par_grutupa_gramatu_maniaks_nr._148-5d_2010.pdf – aplūkots 14.02.2020.

Regula ir visspēcīgākais ES institūciju (Padomes vai Eiropas Parlamenta un Padomes, kā arī Eiropas Komisijas) izdots tiesību akts. Tās ir saistošas visiem tiesību subjektiem un ir tieši piemērojamas.[7] Regulas ir tieši piemērojamas katrā Eiropas Savienības dalībvalstī gan attiecībā pret pašu valsti, gan pret tās iedzīvotājiem. Regulām nav nepieciešams speciāls Eiropas Savienības dalībvalsts ieviešanas akts. Regulās iekļautās normas ir aizliegts dublēt Eiropas Savienības dalībvalstu nacionālajās tiesībās.[8] Lai veicinātu izpratni par regulas piemērošanu praksē tiek izdotas vadlīnijas un ieteikumi.

Dažas no galvenajām VDAR privātuma un datu aizsardzības prasībām ietver:

- Datu apstrādei nepieciešama subjektu piekrišana;
- Savākto datu anonimizēšana, lai aizsargātu privātumu;
- Paziņojumu par datu pārkāpumiem nodrošināšana;
- Droša datu pārsūtīšana pāri robežām;
- Prasība noteiktiem uzņēmumiem iecelt datu aizsardzības inspektoru, kas uzraudzītu GDPR ievērošanu.[9]

Vienkārši sakot, GDPR nosaka pamatstandartu kopumu uzņēmumiem, kuri apstrādā ES pilsoņu datus, lai labāk aizsargātu pilsoņu personas datu apstrādi un pārvietošanu.[10] Bez šaubām VDAR pamata būtība ir nodrošināt drošu personas datu apstrādi. Tomēr ne tikai, papildus privātuma aizsardzībai, tiek nodrošināta arī vienota pieeja visās dalībvalstīs, tādējādi rūpējoties par to, lai personas datu apstrāde un apmaiņa noritētu atbilstoši likumam un drošā veidā arī starp valstīm. Lai datu apstrāde komerciālām vajadzībām, valstiskā mērogā un pārrobežu darījumos, notiktu nenodarot nesamērīgu kaitējuma datu subjekta tiesībām un interesē. Ļoti būtiski, ka arī datu subjektam tiek piešķirtas tiesības reāli pārvaldīt savu personas datu apstrādi, kas lai gan tas iepriekš jau ir bijis noteikts normatīvajos aktos, tomēr nav sasniedzis mērķi, sakarā ar to, ka nav bijis efektīvs mehānisms, kā panākt normatīvo aktu personas datu apstrādes jomā ievērošanu.

Attiecībā uz personas datu apstrādes attīstību ir vērojams, ka laika gaitā attīstoties tehnoloģijām un konstatējot, ka tādējādi vecais regulējums ir neefektīvs un nesasniedz mērķi, ir veikta normatīvo aktu pārstrāde, nodrošinot atbilstoši konkrētā laika posma vajadzībām atbilstošu normatīvo regulējumu un mehānismus, kas nodrošina to izpildi.

---

[7] Eiropas tiesības. Otrais papildinātais izdevums / Aut.kol. V. Blūzma, A. Buka, u.c. Rīga : Juridiskā koledža, 2007, 90. lpp.
[8] Neimanis J. Ievads tiesībās , Rīga, [b.i.], 2004, 214.lpp.
[9] De Groot. J. What is the General Data Protection Regulation? Understanding & Complying with GDPR Requirements in 2019. 2019. Pieejams: https://digitalguardian.com/blog/what-gdpr-general-data-protection-regulation-understanding-and-complying-gdpr-data-protection – aplūkots 22.03.2020.
[10] Turpat.

1.1. Privātuma un datu aizsardzības attīstība Latvijā un Eiropā

Tiesības uz privātās dzīves aizsardzību Eiropas līmenī tika noteiktas ar 1950. gada Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju, kas stājā spēkā 1953.gadā.[11] Nosakot ikviena tiesības uz privātās, ģimenes dzīves, dzīvokļa un korespondences neaizskaramību vienlaikus ar šo dokumentu tika noteiktas arī tiesības netikt traucētam šo tiesību izlietošanā, kā arī tika noteikti izņēmuma gadījumi, kuros šo tiesību ierobežošana ir pieļaujama. Piemēram, attaisnojams privātuma ierobežojums būs tāds ierobežojums, kas veikts ar mērķi nepieļaut noziedzīga nodarījuma pastrādāšanu. Latvijas Republikā šī konvencija tika ratificēta jeb apstiprināta 1997.gadā.

Sakarā ar 20.gadsimta straujo informācijas apmaiņas tehnoloģisko attīstību tika izstrādāta Eiropas Padomes 108.konvencija.[12] Eiropas Padomes Konvencija par personu aizsardzību attiecībā uz personas datu automātisko apstrādi tika atvērta parakstīšanai 1981.gadā Strasbūrā.

108. konvencija attiecas uz visu datu apstrādi ko veic kā privātais, tā arī sabiedriskais sektors, kā piemēram datu apstrāde ko veic tiesu un tiesībaizsardzības iestādes. Tā aizsargā personu pret iespējamām ļaunprātībām saistībā ar personas datu ievākšanu un apstrādi, un vienlaikus cenšas regulēt personas datu pārrobežu plūsmu.[13] Latvijā 108.konvecija stājās spēkā 2001.gadā un ir spēkā joprojām. Attiecībā uz 108.konvenciju svarīgi paturēt prātā, ka sakarā ar 21.gadsimta straujo tehnoloģisko attīstību šī konvencija strauji novecoja, kā rezultātā 2018.gadā tika pieņemts lēmums to modernizēt.

Modernizētā Konvencija ievērojami palielina sniegto datu aizsardzības līmeni, tai skaitā precizē likumīgas apstrādes principu (attiecībā uz piekrišanas prasībām) un vēl vairāk nostiprina īpašu datu kategoriju aizsardzību (vienlaikus paplašinot kategorijas, kas ES tiesību aktos atzīti par īpašām personu datu kategorijām). Turklāt modernizētā Konvencija nodrošina personu papildu aizsardzības pasākumus, apstrādājot viņu personas datus (jo īpaši pienākumu pārbaudīt plānotās datu apstrādes darbības iespējamo ietekmi un īstenot attiecīgus tehniskos un organizatoriskos pasākumus, pienākumu ziņot par nopietniem datu pārkāpumiem) un arī stiprina viņu tiesības (jo īpaši attiecībā uz pārredzamību un piekļuvi datiem).[14] Minētā

[11] Eiropas Padomes Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija (1950.gada 4.novembris). Latvijas Vēstnesis Nr.143/144, 13.06.1997.
[12] Čukure L. Personas datu tiesiskais regulējums Eiropā // Latvijas Policijas akadēmijas studējošo raksti. Rīga, Latvijas Policijas akadēmijas izdevums, 2005, 78.lpp.
[13] Rokasgrāmata par Eiropas tiesību aktiem datu aizsardzības jomā / Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra. Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs, 2014, 16.lpp
[14] Dārzniece A., Latvija paraksta protokolu, ar ko groza Eiropas Padomes Konvenciju par personas aizsardzību attiecībā uz personas datu automātisko apstrādi. 2018. Pieejams: https://www.tm.gov.lv/lv/aktualitates/tm-informacija-presei/latvija-paraksta-protokolu-ar-ko-groza-eiropas-padomes-konvenciju-par-personas-aizsardzibu-attieciba – aplūkots 25.02.2020

konvencija ir vienīgais daudzpusējais starptautiskais līgums (tai var pievienoties valstis, kas ir ārpus Eiropas Savienības) datu aizsardzības jomā, kas vērtējams īpaši pozitīvi, jo šādā veidā tiek veicināta vienota izpratne datu apstrādes jomā ne tikai Eiropas, bet visas pasaules mērogā.

1995.gada 24. oktobrī tika pieņemta Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 95/46/EK par personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti. Saskaņā ar Direktīvu dalībvalstis aizsargā fizisko personu pamattiesības un brīvības un jo īpaši tiesības uz privāto dzīvi attiecībā uz personas datu apstrādi.[15] Direktīvas mērķi garantēt cilvēku pamatbrīvības, atvieglot datu apstrādi un apmaiņu valstiskā un starpvalstu mērogā, radīt vienotu praksi dalībvalstu starpā datu pārsūtīšanā no vienas teritorijas uz otru, un no vienas valsts uz otru un citi mērķi, kas izriet no direktīvā noteiktā regulējuma, savu mērķi sasniedza tikai daļēji. Ar direktīvu noteikto mērķu sasniegšana attiecībā uz fizisko personu datu apstrādi nav pietiekami efektīva pamatojoties uz direktīvas kā starptautiska normatīvā akta būtību, kas nosaka mērķus, taču nav piemērojams uzreiz. Noteikto mērķu sasniegšanai katra dalībvalsts piemēro nacionālās normas, kas katrā no dalībvalstīm var atšķirties, tādējādi radot būtiskas problēmas datu nodošanai starp valstīm.

Eiropas Savienības Pamattiesību hartas ("harta") 8. panta 1. punkts un Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 16. panta 1. punkts paredz, ka ikvienai personai ir tiesības uz savu personas datu aizsardzību.[16] Balstoties uz Eiropas Savienības Līguma 16.pantu, tika noteikta jauna starptautiska dokumenta izstrāde - 2016. gada 27. aprīļa Eiropas Parlamenta un Padomes regula (ES) 2016/679 par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Direktīvu 95/46/EK (Vispārīgā datu aizsardzības regula - VDAR), kuras spēkā stāšanās datums ir 2018.gada 25.maijs. Dokuments attiecas uz Eiropas Ekonomisko zonu - brīvās tirdzniecības zona, kurā ietilpst Eiropas Savienības un trīs Eiropas brīvās tirdzniecības asociācijas valstis: Islande, Lihtenšteina un Norvēģija. Līdz ar 2018.gada 25.maiju regula tiek piemērota arī Latvijā.[17] Regula ir visām ES valstīm automātiski saistošs likums.[18] VDAR par kuru vienojās Eiropas Parlaments un Padome 2016. gada aprīlī, 2018. gada maijā aizstāja Datu aizsardzības direktīvu 95/46/EC kā primāro likumu, kas regulē to, kā uzņēmumi aizsargā ES pilsoņu personas datus. VDAR prasības

[15] Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 95/46/EK (1995.gada 24.novembris) par personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti. Oficiālais Vēstnesis L 002, 04.01.2002.
[16] Eiropas Savienības tiesa. Pētniecības un dokumentācijas direkcija. Tematisks pārskats. Personas datu aizsardzība. 2017. Pieejams: https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2018-10/fiche_thematique_-_donnees_personnelles_-_lv.pdf – aplūkots 12.04.2020.
[17] Ozoliņa I., Vispārīgās datu aizsardzības regulas piemērošana Latvijā: bakalaura darbs. Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas Ekonomikas un pārvaldības fakultāte, Rēzekne, 2018, 58.lpp.
[18] Daugulis M. Eiropas Savienības direktīvas un regulas – atrodi atšķirības. 2018. Pieejams: https://lvportals.lv/skaidrojumi/297720-eiropas-savienibas-direktivas-un-regulas-atrodi-atskiribas-2018 - aplūkots 10.03.2020.

attiecas uz katru Eiropas Savienības dalībvalsti, cenšoties radīt konsekventāku patērētāju un personas datu aizsardzību visās ES valstīs.[19] Līdz ar VDAR pieņemšanu tika būtiski uzlabots jautājums saistībā ar datu nodošanu starp dalībvalstīm. Lielu ietekmi uz pārrobežu plūsmas augumu ir atstājusi ekonomiskie un sociālie procesi, kuru rezultātā ir būtiski palielinājusies datu plūsma, kā rezultātā gan valsts iestādēm, gan privātajam sektoram ir radusies nepieciešamība regulāri un lielos apjomos apstrādāt datus gan valstiskā, gan starptautiskā mērogā. Turklāt straujā tehnoloģiskā attīstība ir pavērusi iespējas veikt datu apstrādi milzīgos un nekontrolējamos apjomos, kā rezultātā milzīgs datu apjoms var tikt izmantots neievērojot personu privātuma aizsardzības priekšnoteikumus. Minētais neapšaubāmi rada milzīgus riskus datu apstrādes drošībai, kā arī virkni citu problēmu.

Tā kā regula ir starptautisks dokuments, kas ir piemērojams tieši, nevis pastarpināti, kā tas ir direktīvas gadījumā, tas nodrošina to, ka regulā noteiktais tiek piemērots visās dalībvalstīs vienādi, papildus neveidojot nacionālos tiesību aktus, kuros tiesību normas dalībvalstis var noteikt tik dažādas, ka atsevišķos gadījumos datu nodošana, atbilstoši likumā noteiktajām prasībām, dalībvalstu starpā principā nav iespējama.

Pagātnē bērnu tiesības ES ir attīstījušās fragmentāri. Vēsturiski Eiropas tiesību akti bērnu tiesību jomā ir bijuši orientēti galvenokārt uz konkrētu ar bērniem saistītu aspektu risināšanu saistībā ar plašākām ekonomiskām un politiski motivētām iniciatīvām, piemēram, patērētāju aizsardzības un personu brīvas pārvietošanās jomā. Tomēr pēdējā laikā bērnu tiesības ir aplūkotas kā daļa no vairāk koordinētas ES darba kārtības, pamatojoties uz trim galvenajiem pagrieziena punktiem:

• Eiropas Savienības Pamattiesību hartas pieņemšana;

• Lisabonas līguma stāšanās spēkā 2009. gada decembrī;

• Eiropas Komisijas paziņojuma "Īpaša vieta bērniem ES ārējās darbībās" un Padomes ES pamatnostādņu par bērnu tiesību veicināšanu un aizsardzību pieņemšana.[20]

ES Pamattiesību harta ir pirmais Eiropas Savienības starptautiskais dokuments ar kuru tika noteiktas bērnu tiesības uz bezmaksas obligāto izglītību, tāpat ar šo dokumentu tika aizliegta diskriminācija vecuma dēļ. Eiropas Cilvēktiesību konvencijā (ECTK) bērna definīcija nav iekļauta, bet saskaņā ar 1. pantu valstīm ir pienākums nodrošināt ikvienam, kas atrodas to jurisdikcijā, konvencijā minētās tiesības. Saskaņā ar ECTK 14. pantu konvencijā minēto tiesību īstenošana ir nodrošināma "bez jebkādas diskriminācijas", tostarp bez diskriminācijas vecuma

[19] De Groot. J. What is the General Data Protection Regulation? Understanding & Complying with GDPR Requirements in 2019. 2019. Pieejams: https://digitalguardian.com/blog/what-gdpr-general-data-protection-regulation-understanding-and-complying-gdpr-data-protection – aplūkots 20.03.2020.

[20] Rokasgrāmata par Eiropas tiesību aktiem bērnu tiesību jomā / Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra un Eiropas Padome. Luksemburga, Eiropas Savienības Publikāciju birojs, 2016, 20.lpp.

dēļ.[21] Diskriminācijas aizliegumu pret cilvēkiem viņu rases, tautības, valodas, dzimuma, vecuma un citu apstākļu dēļ nosaka gan Latvijas Republikas Satversme, gan starptautiska mēroga dokumenti. Diskriminācijas aizliegums vecuma dēļ lielākoties tiek attiecināts uz vecāka gada gājuma cilvēkiem nodarbinātības jomā, kam vecuma diskriminācijas dēļ bieži nākas saskarties ar grūtībām atrast darbu, tomēr jāuzsver, ka diskriminācijas aizliegums vecuma dēļ attiecas uz jebkura vecuma cilvēkiem, tai skaitā arī bērniem.

Izglītības iestādēs vecuma diskriminācija attiecībā uz bērniem un jauniešiem vērojama gan ikdienišķās lietās, gan juridiska rakstura lietās, kas izpaužas kā bērna vai jaunieša interešu vai viedokļa neņemšana vērā vai tā ņemšana vērā tikai virspusēji. Pastāv uzskats, ka bērns, izejot no sava nelielā vecuma, pats nav spējīgs pieņemt lēmumus, netiek vērtēta bērna attīstības pakāpe. Tāpat daudz lēmumi, tai skaitā lēmumi, kas saistīti ar bērna personas datu apstrādi, tiek pieņemti ar vecāku starpniecību izejot tieši no apstākļa, ka bērns vai jaunietis ir nepilngadīgs, tādējādi nav pietiekami nobriedis, lai pats pieņemtu lēmumu.

Darba grupa (29.panta darba grupa – autores piezīme) norāda uz to, ka bērns ir tāda persona, kura pagaidām nesasniedz fizisko un psiholoģisko briedumu, tāpēc dažos datu aizsardzības lēmumu pieņemšanas gadījumos nepilngadīga persona netiks uzskatīta par bērnu un būs tiesīga izmantot dažas savas tiesības patstāvīgi. No tā izriet, ka nepilngadīgas personas rīcība datu aizsardzības jautājumos un citās jomās katrā gadījumā jāvērtē atsevišķi. Ja personai nav tiesību slēgt pirkuma līgumu vecuma dēļ, viņai tomēr var būt tiesības dot piekrišanu savu personas datu apstrādei.[22] Bērniem ir grūti aizstāvēt savas tiesības un panākt, ka izglītības iestāžu personāls ieklausās bērna vēlmēs lēmumu pieņemšanas procesā, jo attieksme pret bērnu ir nenopietnāka kā pret pieaugušo. Bērna un jaunieša viedoklis tiek mazāk respektēts. Tomēr kā jau iepriekš tika minēts, tad attiecībā uz datu apstrādi ir situācijas, kad bērns ir tiesīgs lemt par savu personas datu apstrādi un šādos gadījumos būtu svarīgi izprast bērna intereses un viedokli, un attiekties pret to tikpat nopietni kā pret pilngadīgas personas viedokli vienlīdzīga rakstura jautājumos.

Ņemot vērā, ka šādas situācijas rodas visbiežāk nezināšanas vai konkrētā jautājuma nepārzināšanas dēļ - šajā gadījumā bērnu personas datu apstrādes specifikas nepārzināšanas, risinājums diskriminācijas izskaušanai pret bērniem un jauniešiem izglītības iestādēs saistībā ar bērnu un jauniešu fizisko personu datu apstrādi vecuma dēļ, ir atrodams profesionālās kvalifikācijas paaugstināšanā. Ņemot vērā straujo datu apstrādes attīstību ir nepieciešams jau

[21] European Convention on Human Rights. Case of Schwizgebel v. Switzerland (application no.25762/07) STRASBOURG, 10 June 2010. Pieejams: http://www.aimjf.org/storage/www.aimjf.org/Jurisprudence_CEDU/CASE_OF_SCHWIZGEBEL_v._SWITZERLAND_Extracts.pdf – aplūkots 02.03.2020.

[22] Vladimorova-Krukjova A. Vai bērnu personas datu aizsardzībai ir nākotne // Jurista vārds Nr.47, 14.11.2017.

iegūstot pedagoga kvalifikāciju pievērst uzmanību datu apstrādes riskiem strādājot ar bērniem, piemēram, pedagoga kvalifikācijas iegūšanas nepieciešamo priekšmetu saturu papildinot ar priekšmetu par bērnu personas datu apstrādi. Šādā veidā tiktu risināta ne tikai aprakstītā problēma, bet arī daudzas citas, kā piemēram, datu izpaušana bez pamata, pārmērīga datu pieprasīšana u.c. tiesību aizskārumi saistībā ar bērna personas datu apstrādi.

Ar Lisabonas līgumu tika noteiktas vairākas konstitucionālas vērtības, tai skaitā daudzas no tām bērnu tiesību jomā, tādējādi sekmējot vispārēju bērnu tiesību aizsardzības attīstību.

ES pamatnostādnes par bērnu tiesībām stiprina ES rīcību bērnu tiesību veicināšanas un aizsardzības jomā tās ārējās attiecībās un veicina vispārējas stratēģiskas pieejas īstenošanu attiecībā uz šiem jautājumiem. Tās arī papildina ES pamatnostādnes par bērniem un bruņotiem konfliktiem un ES plānu par bērnu tiesībām.[23] Eiropas Komisijas paziņojuma "Īpaša vieta bērniem ES ārējās darbībās" ES ilgtermiņa stratēģijā par bērniem tiek ieviestas divas jaunas iniciatīvas: ES rīcības plāns par bērnu tiesībām ārējās darbībās un stratēģija par bērniem ārkārtas un krīzes situācijās.[24] Lai gan šiem dokumentiem - ES pamatnostādnes par bērnu tiesībām un Eiropas Komisijas paziņojuma "Īpaša vieta bērniem ES ārējās darbībās", nav juridiski saistoši, tomēr tiem ir būtiska loma bērnu tiesību attīstībā veidojot jaunas politikas un izstrādājot tiesību aktus.

Raugoties nacionālā mērogā Latvijā cilvēka pamattiesības, tai skaitā privātums, tiek aizsargātas konstitucionāli. Satversmes 96.pants nosaka, ka ikvienam ir tiesības uz privātās dzīves, mājokļa un korespondences neaizskaramību.[25] Pamatojoties uz Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 95/46/EK par personas aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un to brīvu apriti 2000.gada 23.martā tika pieņemts Fizisko personu datu aizsardzības likums ar mērķi aizsargāt fizisko personu pamattiesības un brīvības, it īpaši jautājumos attiecībā uz fiziskās personas datu apstrādi. Pamatojoties uz Fizisko personu datu aizsardzības likumu 2001.gadā tika izveidota Datu valsts inspekcija.

Datu valsts inspekcija (turpmāk — DVI) ir Ministru kabineta pārraudzībā esoša tiešās pārvaldes iestāde, kas ir datu uzraudzības iestāde datu regulas izpratnē un pilda datu regulā un šajā likumā noteiktos uzdevumus datu apstrādes jomā. Inspekcijas darbības mērķis ir aizsargāt cilvēka pamattiesības un pamatbrīvības datu aizsardzības jomā. Inspekcija savā darbībā ir neatkarīga.[26] Līdz ar Direktīvas atcelšanu un VDAR piemērošanas uzsākšanu spēku zaudēja

[23] ES pamatnostādnes par bērnu tiesību veicināšanu un aizsardzību, Eiropas Savienības Publikāciju birojs. 2007. Pieejams: https://eur-lex.europa.eu/summary/LV/l33604 – aplūkots 15.03.2020.
[24] European Commision. A Special Place for Children in EU External Action. 2008. Pieejams: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/eu-policy/special-place-children-eu-external-action_en – aplūkots 01.04.2020.
[25] Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis Nr.43, 01.07.1993.
[26] Fizisko personu datu apstrādes likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis Nr.132, 04.07.2018.

vairāki normatīvie akti, kas tika pieņemti balstoties uz Direktīvu, tai skaitā arī Fizisko personu datu aizsardzības likums. Tā vietā 2018.gada 6.jūlijā spēkā stājās Fizisko personu datu apstrādes likums.

Kopumā jaunais regulējums nemaina līdzšinējos personas datu apstrādes principus, kas jau 18 gadus bija noteikti Fizisko personu datu aizsardzības likumā.[27] Fizisko personu datu apstrādes likums nosaka DVI uzdevumus un statusu, darbības organizāciju, pārbaužu īstenošanas kārtību, datu aizsardzības speciālista statusu. Būtībā likuma mērķis ir konkretizēt VDAR reglamentētos pienākumus.

Inspekcija savā darbībā ir funkcionāli neatkarīga iestāde. Inspekcijas neatkarības statusu paredz Vispārīgās datu aizsardzības regulas 52. pants. Neatkarīgas uzraudzības iestādes statuss ir būtiska sastāvdaļa fizisku personu datu aizsardzībā un efektīvu funkciju izpildei.[28] Ar Regulas piemērošanu ievērojami paplašinātas arī DVI pilnvaras.[29] Ņemot vērā, ka VDAR piemērošana radikālus grozījumus no iepriekšējā regulējuma būtībā neieviesa, tad uzraudzības iestādes jaunais statuss ir vērtējams kā viens no būtiskākajiem jauninājumiem. Statusa maiņas nepieciešamība skaidrojama ar apstākli, ka darbojoties iepriekšējā statusā DVI nebūtu spējīga nodrošināt VDAR uzlikto prasību ievērošanas kontroli.

1.2. Bērnu un jauniešu personas datu apstrādes izglītības iestādēs būtība un pamatjēdzieni

Temata precīzai un pēc iespējas pilnīgākai izpētei un izpratnei nepieciešams noskaidrot pamatjēdzienu saturu un to galveno būtību. Bez pilnīgas visaptverošas pētāmā jautājuma izpratnes nav iespējams veikt pētāmā jautājuma analīzi, kā arī pastāv risks nonākt pie kļūdainiem secinājumiem un slēdzieniem, jo kāds no analizējamā jautājuma jēdzieniem ir saprasts nepareizi, neprecīzi vai nepilnīgi.

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 3.pants nosaka, ka bērns ir persona, kas nav sasniegusi 18 gadu vecumu, izņemot tās personas, kuras saskaņā ar likumu izsludinātas par pilngadīgām vai stājušās laulībā pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas.[30] Skatoties uz bērna

[27] LV portāls [B.a.]. Stājas spēkā jaunais Fizisko personu datu apstrādes likums. 2018. Pieejams: https://lvportals.lv/skaidrojumi/297136-stajas-speka-jaunais-fizisko-personu-datu-apstrades-likums-2018 – aplūkots 01.04.2020.
[28] Datu valsts inspekcijas 2018.gada darbības pārskats, Rīga, 2019. Pieejams: https://www.dvi.gov.lv/lv/wp-content/uploads/Gada_parskats_publiskais_2018_konsolidetais.pdf – aplūkots 18.02.2020.
[29] Kļaviņa K. Uz pārbaudi ierodas Datu valsts inspekcija. 2019. Pieejams: https://itiesibas.lv/raksti/komercdarbiba/komerctiesibas/uz-parbaudi-ierodas-datu-valsts-inspekcija/15737 – aplūkots 10.04.2020.
[30] Bērnu tiesību aizsardzības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis Nr.199/200, 08.07.1998.

jēdzienu plašāk varētu teikt, ka bērns ir persona starp dzimšanas un pubertātes posmu, ja uz to raugās no bioloģiskā viedokļa. Dažās bērna bioloģiskajās definīcijās auglis tiek raksturots kā nedzimis bērns, tātad bērna definīcija varētu attiekties arī uz vēl nedzimušu bērnu. Bērna juridiskā definīcija parasti attiecas uz personu, kas nav sasniegusi pilngadību. Savukārt vecākam bērns ir bērns arī 35 gadu vecumā un vairāk. Tātad bērna definīcija tiek lietota apzīmējot attiecības ar vecākiem, vai arī apzīmējot grupas piederību klanam, ciltij vai reliģijai, noteiktam laikam, piemēram, "dabas bērns". Visaptveroši definēt jēdzienu "bērns" ir sarežģīti, jo raugoties no dažādiem aspektiem un dažādās situācijās šis jēdziens var tikt saprasts dažādi. Starptautiskajās tiesībās pilngadības jeb 18 gadu sasniegšanas brīdis tiek galvenokārt ņemts par pamatu, lai noteiktu laika posma beigas līdz kuram persona ir uzskatāma par bērnu. Izejot no starptautiskās prakses un pētnieciskā darba jomas autore darba izstrādē vadās pēc juridiskās definīcijas.

Jaunatnes likuma 1.pants nosaka, ka šā likuma mērķis ir uzlabot jauniešu — personu vecumā no 13 līdz 25 gadiem — dzīves kvalitāti, veicinot viņu iniciatīvas, darba tikumu un patriotismu, līdzdalību lēmumu pieņemšanā un sabiedriskajā dzīvē, kā arī atbalstot darbu ar jaunatni.[31] Izejot no Jaunatnes likuma 1.pantā noteiktā ir iespējams noskaidrot, kādas personas ietilpst jēdzienā - jaunietis.

Iestāde - institūcija, kura darbojas publiskas personas vārdā un kurai ar normatīvo aktu noteikta kompetence valsts pārvaldē, piešķirti finanšu līdzekļi tās darbības īstenošanai un ir savs personāls.[32] Uz valsts pārvaldes iekārtas likumā definēto jēdzienu "iestāde" attiecas valsts un pašvaldību izglītības iestādes. Privātās izglītības iestādes šajā kategorijā neietilpst. Šī iemesla dēļ arī attiecībā uz bērnu un jauniešu personas datu apstrādi attiecībā uz valsts un pašvaldību izglītības iestādēm un privātajām izglītības iestādēm atsevišķos gadījumos ir savādāks regulējums. Piemēram, attiecībā uz tiesiskā pamata – leģitīmās intereses piemērošanu, kas valsts un pašvaldību izglītības iestādēs nebūtu piemērojams, savukārt privātajās izglītības iestādēs, ņemot vērā atšķirīgo statusu, ir piemērojams.

Izglītības iestāde ir valsts, pašvaldību, valsts augstskolu vai citu juridisko vai fizisko personu dibināta iestāde, kuras uzdevums ir izglītības programmu īstenošana, vai komercsabiedrība, kuram izglītības programmu īstenošana ir viens no darbības veidiem.[33] Pēc darbības veidiem izglītības iestādes var iedalīt:

- pirmsskolas izglītības iestāde (bērnudārzs);
- sākumskola;

[31] Jaunatnes likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 82, 28.05.2008.
[32] Valsts pārvaldes iekārtas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 94, 21.06.2002.
[33] Izglītības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 343/344, 17.11.1998.

- pamatskola;
- vidusskola;
- profesionālās izglītības iestāde (arodskola, tehnikums, profesionālā vidusskola u.c.);
- augstskola.

Izglītības iestāde ir vieta, kurā cilvēki mācās, iegūst zināšanas un prasmes, kas ir noderīgas dzīvē, sākot no maziem bērniem pirmsskolas izglītības iestādē līdz studentiem augstskolā vai pieaugušajiem tālākizglītībā.[34] Darbā tiek pētīta bērnu un jauniešu fizisku personu datu apstrāde tādās izglītības iestādēs kā pirmsskola, sākumskola, pamatskola, vidusskola, profesionālās izglītības iestāde, augstskola, neaptverot to personu loku, kas mācās, iegūst zināšanas un prasmes kādā no augstākminētajām izglītības iestādēm, taču, neiekļaujas bērna, pēc juridiskās definīcijas vai jaunieša definīcijā.

Informācijas aprites loma skolā ir svarīga bērnu tiesību aizsardzības nodrošināšanai, kā arī informācijas apmaiņa ar vecākiem ir būtiska izglītības procesa nodrošināšanai. Tādēļ svarīgi to īstenot, ievērojot personas datu aizsardzības prasības. Tomēr, personas datu aizsardzību nevajadzētu uzskatīt par šķērsli informācijas apmaiņai, bet gan par noteikumu ietvaru, lai tiktu nodota tāda informācija, kas nepieciešama konkrētajā situācijā konkrētiem indivīdiem (piemēram, ja to nosaka normatīvie akti).[35] Prasības, kas jāievēro ikvienai institūcijai, kas apstrādā personas datus ir noteiktas likumā, vispārīgās prasības attiecas arī uz ikvienu izglītības iestādei neatkarīgi no tā vai tā ir privātā, valsts vai pašvaldības izglītības iestāde.

Būtiskākās iezīmes, kas atšķir bērnu un jauniešu personas datu apstrādi izglītības iestādē no personas datu apstrādes citās institūcijās ir bērnu un jauniešu statuss, prasība bērnu un jaunieši personas datu apstrādē ievērot īpašu aizsardzību salīdzinājumā ar pieaugušo personu datu apstrādi, bērnu un jauniešu tiesību īstenošana caur vecākiem vai pilnvarotajiem pārstāvjiem. Attiecīgi specifiskos jautājumus ir svarīgi, lai izglītības iestāde spētu pareizi interpretēt un piemērot normatīvajos aktos noteikto.

[34] Valsts izglītības attīstības aģentūra. Izglītības iestāde. 2019. Pieejams: http://www.profesijupasaule.lv/izglitibas-iestade - aplūkots 15.04.2020.
[35] Rekomendācija Bērnu datu aizsardzība skolās. Datu valsts inspekcija, Rīga, 2020. Pieejams: https://www.dvi.gov.lv/lv/latvijas-normativie-akti/rekomendacijas-vadlinijas/ - aplūkots 10.04.2020.

2. DATU APSTRĀDE IZGLĪTĪBAS IESTĀDĒ

Izglītības iestādēs ir vairākas datu subjektu grupas, ieskaitot esošos, bijušos un potenciālos darbiniekus, vecākus, bērnus, apmeklētājus.[36] Visās darbībās attiecībā uz bērniem neatkarīgi no tā, vai tās veic valsts iestādes vai privātās iestādes, kas nodarbojas ar sociālās nodrošināšanas jautājumiem, tiesas, administratīvie vai likumdošanas orgāni, uzmanība pirmām kārtām tiek veltīta tam, lai vislabāk nodrošinātu bērna intereses.[37] Šāds princips attiecināms arī uz bērnu datu aizsardzības nodrošināšanu skolās.[38] Attiecībā uz bērnu un jauniešu personas datu apstrādi nav nozīmes vai pārzinis ir publiskā vai privātā iestāde, jo likuma prasības attiecas uz abām. Tātad neskatoties uz to vai bērns vai jaunietis izglītību iegūst valsts vai pašvaldības izglītības iestādē vai privātajā izglītības iestādē piemērojamie normatīvie akti, datu apstrādes principi, prasības un datu subjektam piekrītošās tiesības ir vienādas.

Bērnu tiesību aizsardzība, tajā skaitā tiesības uz privātumu un personas datu aizsardzību, nosaka dažādi normatīvie akti. Tomēr, salīdzinājumā ar pieaugušajiem, bērni ir īpašā situācijā – ne visas savas tiesības (arī savas kā datu subjekta tiesības) viņi līdz 18 gadu vecuma sasniegšanai var izmantot nepastarpināti (t.i., bez vecāku vai pilnvarotas personas starpniecības). Bērni ne vienmēr ir arī pietiekami informēti par savām tiesībām, spēj izvērtēt savu rīcību un paredzēt tās sekas. Tādēļ īpaša uzmanība ir jāpievērš bērnu informēšanai, lai pēc iespējas novērstu riskus un nelikumīgas personas datu apstrādes iespējas.[39] Informēšanai vienmēr ir jānotiek skaidrā un viegli saprotamā valodā, ja tiek apstrādāti bērnu un jauniešu dati, informācija jāsniedz tā, lai bērns vai jaunietis, kura datu apstrāde tiek veikta, varētu to viegli saprast. Tā kā bērniem dažādās vecuma grupās zināšanas, spēja uztvert un izprast ir dažādos līmeņos, tad informāciju būtu jāsniedz piemērojot to katrai vecuma grupai, ja nepieciešams var izmantot arī vizualizāciju.

Bērniem pienākas īpaša personas datu aizsardzība. Pirmkārt, lai izprastu, kāda ir šī īpašā personas datu aizsardzība un ko tā ietver, kas izglītības iestādēm ir jāievēro apstrādājot bērnu un nepilngadīgo jauniešu datus, ir jānoskaidro tādi jēdzieni kā aizsardzība, datu aizsardzība, īpaša aizsardzība.

Jēdzienu skaidrojošās vārdnīcas sniedz sekojošus skaidrojumus attiecībā uz jēdzienu aizsardzība:

---

[36] Calder A., EU GDPR A pocket guide Schools edition. IT Governance Publishing, 2018, p 92.
[37] Apvienoto Nāciju Organizācijas Bērnu tiesību konvencija (1989.gada 20.novembris). Latvijas Vēstnesis Nr.237, 28.11.2014.
[38] Rekomendācija Bērnu datu aizsardzība skolās. Datu valsts inspekcija, Rīga, 2020. Pieejams: https://www.dvi.gov.lv/lv/latvijas-normativie-akti/rekomendacijas-vadlinijas/ - aplūkots 10.04.2020.
[39] Turpat.

1. stāvoklis, kurā jūs esat pasargāts no ievainojumiem, bojājumiem vai zaudējumiem;[40]
2. sniegt aizsardzību vai būt aizsargātam pret kaut ko nepatīkamu, novērst kaitējuma rašanos cilvēkam vai novērst lietas sabojāšanas;
3. ar likumu noteikts nodrošinājums;[41]
4. līdzekļu kopums, kas ierobežo vai liedz nesankcionētu piekļuvi informācijas sistēmai un datiem.[42]

Vārda "aizsardzība" nozīme, ko lieto elektriskajā rūpniecībā, neatšķiras no ikdienas lietojuma. Cilvēki aizsargā sevi no personiskiem vai finansiāliem zaudējumiem, izmantojot apdrošināšanu, un no ievainojumiem vai diskomforta, lietojot aizsargtērpu. Viņi papildus aizsargā savu īpašumu, uzstādot drošības pasākumus, piemēram, slēdzenes un/vai trauksmes sistēmas.[43] Būtībā aizsardzība ir definējama kā ikviens pasākums, kurš tiek pielietots, lai aizsargātu bērna, jaunieša un citu datu subjektu personas datus no ikviena iespējamajā kaitējuma un zaudējumiem. Pasargāšana no ievainojumiem, bojājumiem vai zaudējumiem ir iespējama attiecībā gan uz materiāli taustāmām, gan nemateriālām lietām, piemēram, kā nemateriālu lietu var minēt tiesības uz brīvu piekļuvi datiem, savukārt kā materiālu lietu var minēt dokumentus, kas satur personu datus. Lai izglītības iestāde nodrošinātu bērna vai jaunieša personas datu aizsardzību ir jāveic drošības pasākumi, kas aptver visu veidu datu apstrādi. Iespējamie riski, kas var izraisīt personas datu apdraudējumu var izpausties kā personas datu izpaušana trešajām personām, datu zādzība gan no izglītības iestādes telpām, gan attālinātā veidā, piemēram, no servera vai izglītības iestādes elektroniskā pasta adreses, neatļauta personas datu aplūkošana vai to labošana, datu apstrāde bez tiesiska pamata, pārmērīga datu apstrāde, neatbilstoša uzglabāšana, datu apstrāde neievērojot personas datu apstrādes principus. Personas datu apstrādes riski ir visdažādākie un visdažādāko veidu. Lai izglītības iestāde spētu maksimāli novērtēt tās rīcībā esošo datu drošību tai pirmkārt ir nepieciešams veikt rūpīgu esošās situācijas apzināšanu - datu apstrādes atbilstības novērtējumu jeb auditu, tas ir apzināt visas datu plūsmas un saprast kādiem mērķiem šie dati tiek ievākti un apstrādāti. Jāpatur prātā, ka droša personas datu apstrāde nav vienreizējs pasākums, tāpēc ikvienai izglītības iestādei ir pienākums datu apstrādes atbilstības novērtējumu veikt vismaz reizi gadā. Savukārt ikdienā veikt regulāru uzraudzību un kontroli, vislabāk izmantojot personas datu aizsardzības speciālista pakalpojumus.

---

[40] Definition of protection from the Cambridge Academic Content Dictionary. Cambridge University Press. 2020.Pieejams: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/protection – aplūkots 14.03.2020.
[41] Latviešu literārās valodas vārdnīca // LU Matemātikas un informātikas institūts, LU Latviešu valodas institūts, Apgāds "Zinātne", 1972-1996. Pieejams: https://tezaurs.lv/llvv/ – aplūkots 14.03.2020.
[42] Spektors A. Tēzaurs vārdnīca. Mākslīgā intelekta laboratorija, 2009-2020. Pieejams: https://tezaurs.lv/#/sv/aizsardz%C4%ABba – aplūkots 14.03.2020.
[43] Scaddan B., 17th Edition IEE Wiring Regulations: Explained and Illustrated. New York, Routledge, 2015, p.

Latvijas Sertificēto personas datu aizsardzības speciālistu asociācija (LSPDASA) ir apkopojusi skolēnu datu apjomu, kāds visbiežāk ir izglītības iestāžu rīcībā, kā arī norādījusi uz īpaši aizsargājamu personas datu kopumu. Izglītības iestāžu rīcībā visbiežāk ir:

- izglītojamā identifikācijas dati: vārds, uzvārds, personas kods, dzimšanas datums, identificējošo dokumentu dati u. c.;
- izglītojamā vecāku un radinieku kontaktinformācija: tālruņa numurs, e-pasta adrese, dzīvesvietas adrese u. c.;
- izglītojamā mācību procesu raksturojoši dati: sekmju vērtējums, mācību pārbaudījumu saturs, dienasgrāmatās un žurnālos iekļautā informācija, piezīmes, dati pār mācību iestādes apmeklējumu, olimpiāžu un sacensību rezultāti, bibliotēku uzskaites kartīšu informācija u. c.;
- izglītojamā ārpusklases aktivitātes: dalība korī, dejošanas, sporta un citos pulciņos, dalība citos skolas pasākumos;
- fotogrāfijas, audio un video no izglītības iestādes rīkotajiem sporta, izklaides un citiem pasākumiem.
- izglītojamo raksturojoši dati: uzvedības raksturojums, ģimenes stāvoklis, veselības stāvoklis, dzimtā valoda, pārvaldītā valoda, pilsonība u. c.;
- izglītojamā tiesību aizsardzību realizējošā informācija: izglītojamā un ģimenes mantiskais stāvoklis, ģimenes sociālais statuss, Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas un bāriņtiesu sniegtā informācija, informācija un dokumenti par iepriekš iegūto izglītību;
- telpu kontroles piekļuves sistēmu dati.[44]

Ikvienam no augstāk uzskaitītajam datu veidam, kā arī datu veidiem, kas nav minēti, bet tiek apstrādāti izglītības iestādē, ir nepieciešams noteikt tiesisko pamatu, izvērtēt tā apstrādes nepieciešamību, novērtēt vai izglītības iestādes noteikto mērķi, kam ievākti dati nav iespējams sasniegt izmantojot mazāku personas datu apjomu, kā arī veikt citas normatīvajos aktos noteiktās darbības, lai nodrošinātu likumīgu un drošu bērnu un jauniešu personas datu apstrādi.

Saskaņā ar Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (ES) 2016/679 par fizisko personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Direktīvu 95/46 EK (Vispārīgā datu aizsardzības regula) 35.panta 4.punktu 2018.gada 18.decembrī Datu valsts inspekcija apstiprināja sarakstu ar tiem apstrādes darbības veidiem attiecībā uz kuriem ir

[44] Laganovskis G., Bērnu datu aizsardzība skolās. Kas pieļaujams, bet kas – ne. 2020. Pieejams: https://lvportals.lv/skaidrojumi/311925-bernu-datu-aizsardziba-skolas-kas-pielaujams-bet-kas-ne-2020 – aplūkots 22.03.2020.

jāveic novērtējums par ietekmi uz datu aizsardzību (NIDA).[45] Apstrādes darbību veidi, attiecībā uz kuriem ir jāveic datu aizsardzības ietekmes novērtējums saskaņā ar VDAR 35. panta 4. punktu: Datu apstrāde attiecībā uz īpaši aizsargājamiem datu subjektiem (VDAR 75.apsvērums). Piemērs – bērni, uzskatot, ka viņi nespēj apzināti un pārdomāti iebilst datu apstrādei vai piekrišanas sniegšanai, lai veiktu datu apstrādi; darbinieki; mazāk aizsargātas iedzīvotāju grupas, kam nepieciešama īpaša aizsardzība (garīgi slimas personas, patvēruma meklētāji vai vecāka gadagājuma cilvēki, pacienti utt.) un jebkurā citā gadījumā, kad var identificēt neatbilstību attiecībās starp datu subjektu un pārzini.[46] Tā kā bērnu personas datu apstrāde pieprasa īpašu aizsardzības nodrošinājumu, tad izglītības iestādēm ir uzlikts pienākums veikt novērtējumu par ietekmi uz datu aizsardzību.

Papildus iepriekš minētajam izglītības iestādēm ir jāveido reģistrs, kurā tiek norādīta informācija par izglītības iestādi, izglītības iestādes datu aizsardzības speciālista vārds un uzvārds vai nosaukums un kontaktinformācija, nolūki kādiem izglītības iestāde apstrādā datus, jādefinē datu subjektu kategorijas un apstrādājamo personas datu kategorijas, personas datu saņēmēju kategorijas, jānorāda vai dati tiek nodoti trešajām valstīm, datu kategoriju dzēšanas termiņi, kā arī veikto tehnisko un organizatorisko drošības pasākumu apraksts. Nepieciešams izstrādāt iekšējos noteikumus personas datu apstrādes jomā (bērnu un viņu vecāku vai pilnvaroto pārstāvju personas datu apstrādes un aizsardzības kārtība, Videonovērošanas iekšējā personas datu apstrādes aizsardzības kārtība, u.c.), kā arī veikt citus normatīvajos aktos noteiktos pienākumus un no normatīvajiem aktiem izrietošos pienākumus.

Datu aizsardzība ir datu aizsardzības process, kas ietver attiecības starp datu vākšanu un izplatīšanu, tehnoloģijām, sabiedrības uztveri un privātuma sagaidīšanu, kā arī ar politiskajiem un juridiskajiem pamatiem, kas saistīti ar šiem datiem. Tā mērķis ir panākt līdzsvaru starp individuālām privātuma tiesībām, vienlaikus ļaujot datus izmantot uzņēmējdarbības vajadzībām.[47] Fiziskas personas datu apstrāde tiešā veidā ietekmē datu subjekta, šajā gadījumā bērna vai jaunieša privāto dzīvi, kas ir viena no personai piekrītošajām cilvēktiesībām. Bērna vai jaunieša personas datu apstrāde ir saistīta ar tiesībām uz privātumu, tādējādi bērna personas datu, nekorekta un likumam neatbilstoša, apstrāde izglītības iestādē var izraisīt cilvēktiesību aizskārumu.

---

[45] Datu valsts inspekcija. Novērtējums par ietekmi uz datu aizsardzību (NIDA). Pieejams: https://www.dvi.gov.lv/lv/datu-aizsardziba/organizacijam/ieteikumi/ - aplūkots 25.04.2020.

[46] Apstrādes darbību veidi, attiecībā uz kuriem ir jāveic datu aizsardzības ietekmes novērtējums saskaņā ar VDAR 35. panta 4. punktu. Datu valsts inspekcija. Apstiprināts ar 2018.gada 18.decembra Rīkojumu Nr. 1-2.1/125. Pieejams: https://www.dvi.gov.lv/lv/wp-content/uploads/Saraksts-ar-tiem-apstr%C4%81des-darb%C4%ABbas-veidiem-attiec%C4%ABb%C4%81-uz-kuriem-ir-j%C4%81veic-nov%C4%93rt%C4%93jums-par-ietekmi-uz-datu-aizsardz%C4%ABbu-NIDA1.pdf – aplūkots 26.04.2020.

[47] What does Data Protection mean? Techopedia Inc. 2017. Pieejams: https://www.techopedia.com/definition/29406/data-protection - aplūkots 22.03.2020.

Personas datu aizsardzības tiesiskais regulējums ir būtisks mehānisms bērnu tiesību aizsardzībai digitālajā vidē, taču to pats par sevi nevar uzskatīt par pietiekamu. Pirmkārt, ir jāuzsver izglītība un izglītības loma, kas pašlaik dominē Eiropas Savienībā izstrādājot jaunas mācību programmu reformas un izglītības sistēmu reformu kopumā. Arī semināri un lekcijas skolu mācību programmu organizēšanā ir labi piemēri praksē, attiecībā ne tikai uz bērniem, bet arī vecākiem, kuriem arī ir nepieciešama izglītošana. Dažos pēdējos gados tika veicināta izpratne par bērnu tiesību aizsardzību digitālajā vidē, taču ES joprojām nav izveidots strukturēts stratēģiskās darbības plāns, kā arī definētas konkrētas darbības attiecībā uz nacionāla līmeņa jautājumiem, lai nosāktu pie efektīvāka risinājuma izstrādes.[48] Izglītības nozares darbiniekiem decentralizēts darbs lielākoties ir drīzāk noteikums, nevis izņēmums. Sagatavošanās un testu labojumi mājās ir normāli, īpaši skolotājiem. Turklāt notiek datu apmaiņa ar skolēniem, likumīgajiem aizbildņiem, skolu administratoriem, kolēģiem. Runājot par datu aizsardzību, šis darba veids var kļūt par problēmu, jo, lai vienlaikus darbotos elastīgi un droši, ir nepieciešama noteikta IT drošības pakāpe. Vienmēr ir jānodrošina, ka skolotājiem ir nepieciešamās zināšanas un tehniskās prasmes, lai dati, kurus viņi apstrādā tiktu pārvaldīti atbilstoši un droši.[49] Raugoties no personas datu aizsardzības viedokļa situācija, ka izglītības iestāžu darbinieki izmanto personīgos datorus, telefonus, planšetes darba vajadzībām nebūtu pieļaujama. Šāda kārtība ir arī neētiska raugoties uz izglītības iestādes darbinieka statusu. Nav noslēpums, ka pedagogu darba algas ir salīdzinoši zemas, turklāt par pedagogu algu problemātiku tiek regulāri diskutēts, tāpēc uzlikt papildus slogu pielietot darba vajadzībām privātās ierīces ir neētiski. Izmantojot personīgās ierīces pirmkārt jau izdevumi rodas no ierīču nolietošanās, otrkārt rēķinu pieauguma. Turklāt pedagogiem ir jāuztur ne tikai sevi, bet kā ikvienam arī sava ģimene un tādējādi no savas algas vēl kompensēt izdevumus, kas rodas no personīgo ierīču izmantošanas darba vajadzībām ir nesamērīgi. Turklāt ikviena ierīce, kas tiek izmantota apstrādājot bērnu personas datus ir jānodrošina ar programmatūru, kas ir pietiekami droša, lai personu dati nenokļūtu ārpus šīs ierīces. Tāpat ir jāveic tehniskas dabas pasākumi, kas nodrošina, ka citas personas nepiekļūst ierīcē esošajiem datiem. Bez šaubām nodrošināt nepieciešamo drošības līmeni privātajās ierīcēs ir ļoti grūti un atsevišķos gadījumos pat neiespējami. Visbiežāk ģimenē ir viens kopējs dators, kuru izmanto visi ģimenes locekļi, nevis tikai pedagogs, līdz ar to pastāv pamatotas šaubas par to, ka ierīcē esošos bērnu personas datus neaplūkos vai ar tiem neveiks citas darbības kāds no konkrētā pedagoga ģimenes locekļiem. Piemēram, ja pedagoga bērns

[48] Bohan M. Information Security and the Protection of Children's Personal Data. Pieejams: https://bib.irb.hr/datoteka/1036939.Marija_Boban_-Information_Security_and_the_Protection.pdf - aplūkots 10.04.2020.
[49] Pfundmeier A., Educational Institutions: Data Protection in Schools and Universities. 2019. Pieejams: https://www.boxcryptor.com/en/blog/post/datenschutz-schule/ - aplūkots 22.03.2020.

apmeklē šo pašu izglītības iestādi, kā visbiežāk praksē arī notiek, un ierauga neglaimojošu informāciju, kas attiecas uz kādu no skolas biedriem, pastāv risks, ka informācija tiks izplatīta starp skolas biedriem un konkrētais bērns turpmāk tiks apsmiets. Protams normatīvais regulējums un reālā situācija uzliek nopietnu slogu arī izglītības iestādēm, kurām ir jāuzņemas atbildības par personas datu pārkāpumiem, un jāspēj uzturēt normatīvo aktu prasībām atbilstošu aprīkojumu un programmatūru. Tomēr izglītības iestādei kā personas datu apstrādes pārzinim būtu jāuzņemas iniciatīva un jāorganizē izglītojoši pasākumi datu apstrādes jautājumos, kas vērsti ne tikai uz izglītības iestādes darbinieku izglītošanu, bet arī izglītojamo un izglītojamo vecāku vai pilnvaroto pārstāvju apmācīšanu. Rezultātā tikai tiktu nodrošināta efektīvāka un drošāka bērnu un jauniešu personas datu apstrāde samazinot riskus, kas rodas iesaistīto pušu izraisītu darbību rezultātā neizprotot ko drīkst un ko nedrīkst darīt ar personas datiem, bet arī samazināts konfliktsituāciju skaits. Iesaistītajām pusēm izprotot personas datu apstrādes specifiku, rastos izpratne par dažādu drošības pasākumu veikšanas mērķiem un reālo nepieciešamību, tādējādi samazinot negatīvo attieksmi no vecāku puses, kas rodas neizprot šādu pasākumu nozīmi.

Gadījumā, ja tiktu konstatēts, ka bērna vai jaunieša dati tiek apstrādāti drošā veidā, ievērojot personas datu konfidencialitāti, pieejamības ierobežojumus tikai konkrētiem pedagogiem, aktualitāti, minimizēšanu, tomēr bez tiesiskā pamata konkrētajam apstrādes nolūkam, tad šāda apstrāde viennozīmīgi būtu kvalificējama kā likumam neatbilstoša un neatļauta. Ikvienā iestādē, tai skaitā izglītības iestādēs patstāvīgi rodas arvien jauni datu apstrādes mērķi, apstrādātā informācija noveco, regulāri notiek personas datu apmaiņa. Turklāt izglītības iestādei atbilstoši normatīvo aktu prasībām jāapstrādā ne tikai izglītojamo dati, bet arī vecāku vai pilnvaroto pārstāvju un izglītības iestādes darbinieku dati, kas kopā veido ļoti lielu datu apjomu. Diemžēl bez padziļinātākām zināšanām personas datu apstrādes jautājumos izglītības iestādē nav iespējams nodrošināt visu likuma prasību izpildi.

2.1. Bērnu un jauniešu personas datu apstrādes tiesiskie pamati

VDAR atsevišķi netiek izdalīti pilngadīgo un nepilngadīgo personu datu apstrādes tiesiskie pamati. Izejot no jēdziena "personas dati", kas apzīmē jebkāda veida informāciju, kas attiecas uz identificētu vai identificējamu fizisku personu, un VDAR minētajiem priekšnosacījumiem un pamatprincipiem personas datu apstrādē ir secināms, ka bērnu personas datu apstrādes uzsākšanai ir tie paši nosacījumi, kas pilngadīgu personu datu apstrādē.

Tajā pat laikā VDAR 38. apsvērums nosaka, ka bērniem pienākas īpaša personas datu aizsardzība, jo viņi var pietiekami neapzināties attiecīgos riskus, sekas un aizsardzības

pasākumus un savas tiesības saistībā ar personas datu apstrādi. Šāda īpaša aizsardzība jo īpaši būtu jāpiemēro bērnu personas datu izmantošanai tirgvedības vajadzībām vai tādēļ, lai veidotu personu vai lietotāju profilus, un uz bērnu personas datu vākšanu, kad tiek izmantoti bērnam tiešā veidā piedāvāti pakalpojumi. Saistībā ar preventīviem vai konsultāciju pakalpojumiem, ko tiešā veidā piedāvā bērnam, tādas personas piekrišana, kurai ir vecāku atbildība par bērnu, nebūtu vajadzīga.[50] Tātad neskatoties uz iepriekšminēto secinājumu par vienlīdzīgiem nosacījumiem nepilngadīgo un pilngadīgo personu datu apstrādi, bērnu personas datu apstrāde tomēr pieprasa īpašu aizsardzību, tātad, attiecībā uz bērnu, arī tiesiskā pamata izvērtējumā jāpielieto stingrāki kritēriji. Šeit ir jāatzīmē, ka nekur nav definēts, kā tieši izpaužas šī īpašā datu aizsardzība attiecībā uz bērnu datiem. Un, vai ievērojot papildus drošības prasības apstrādājot bērna personas datus, ir pilnā apmērā nodrošināta šī īpašā aizsardzība.

Apstrādājot nepilngadīgo bērnu personas datus aizsardzības pasākumiem jābūt vērstiem uz īpašāku jeb pastiprinātāku drošības līmeņa nodrošināšanu kā tas būtu apstrādājot pilngadīgas personas datus. Tas nozīmē, ka, apstrādājot nepilngadīga bērna personas datus, ir nepieciešams ievērot papildus pamatprasībām, kas noteiktas VDAR, papildus drošības pasākumus. Nepieciešamība pēc papildus drošības pasākumiem izskaidrojuma ar apstākli, ka bērns nav spējīgs apzināties visus iespējamos riskus un sekas, kā arī nepieciešamības gadījumā var nebūt spējīgs izprast un aizsargāt sev piekrītošās tiesības attiecībā uz savu personas datu apstrādi. Tomēr joprojām nav īstas skaidrības par to vai veiktie papildus pasākumi katrā situācijā patiešām būtu pietiekami. Tajā pat laikā pastāv risks, ka tiks veikti pārmērīgi daudz drošības pasākumi, tādējādi liedzot informācijas izsniegšanu bez pamata, apgrūtinot pārziņa darbu un radot nevajadzīgas izmaksas. Tā kā situācijas bērnu datu apstrādes jomā var būt ļoti daudz un dažādas, tad nav iespējams konkrēti definēt veicamos pasākumus. Attīstoties tiesu praksei, paredzams, ka situācija šajā jomā uzlabosies, tādējādi ļaujot vairāk saprast robežas datu aizsardzības pasākumu nodrošināšanā tieši attiecībā uz bērnu personas datiem.

Regula nosaka, ka personas dati tiek apstrādāti likumīgi, godprātīgi un datu subjektam pārredzamā veidā ("likumīgums, godprātība un pārredzamība"), tiek vākti konkrētos, skaidros un leģitīmos nolūkos, un to turpmāku apstrādi neveic ar minētajiem nolūkiem nesavietojamā veidā; turpmāka apstrāde arhivēšanas nolūkos sabiedrības interesēs, zinātniskās vai vēstures pētniecības nolūkos, vai statistikas nolūkos nav uzskatāma par nesavietojamu ar sākotnējiem nolūkiem ("nolūka ierobežojumi"), ir adekvāti, atbilstīgi un ietver tikai to, kas nepieciešams to

[50] Eiropas Parlamenta un Padomes regula (ES) 2016/679 (2016.gada 27.aprīlis) par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Direktīvu 95/46/EK (Vispārīgā datu aizsardzības regula) Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis Nr. L 119/1, 04.05.2016.

apstrādes nolūkos ("datu minimizēšana"). Dati ir precīzi un, ja vajadzīgs, atjaunināti; ir jāveic visi saprātīgi pasākumi, lai nodrošinātu, ka neprecīzi personas dati, ņemot vērā nolūkus, kādos tie tiek apstrādāti, bez kavēšanās tiktu dzēsti vai laboti ("precizitāte"), tiek glabāti veidā, kas pieļauj datu subjektu identifikāciju, ne ilgāk kā nepieciešams nolūkiem, kādos attiecīgos personas datus apstrādā ("glabāšanas ierobežojums"); tiek apstrādāti tādā veidā, lai tiktu nodrošināta atbilstoša personas datu drošība, tostarp aizsardzība pret neatļautu , vai nelikumīgu apstrādi un pret nejaušu nozaudēšanu, iznīcināšanu vai sabojāšanu, izmantojot atbilstošus tehniskos vai organizatoriskos pasākumus ("integritāte un konfidencialitāte").[51] Ja tiek konstatēts, ka datu apstrāde tiek veikta pretrunā ar kādu no šiem principiem, tāpat ja datu subjekts ir iesniedzis sūdzību par tiesību aizskārumu saistībā ar tā datu apstrādi un datu subjektam ir nodarīts materiālas vai nemateriālas dabas kaitējums, datu subjektam ir tiesības pieprasīt un saņemt kompensāciju. Tāpat par datu apstrādes pārkāpumiem pārzinim vai apstrādātājam var tikt piemēroti sodi.

Pārzinis (šajā gadījumā izglītības iestāde – autores piezīme) nedrīkst izmantot personas datus, nenosakot precīzu mērķi. Pārzinis jau no paša sākuma nosaka mērķi, kas ietekmēs to, kā tiek turpināta datu apstrādes darbība. Pamatojoties uz šo mērķi, kontrolieri izlems:

- kādus datus viņi var apstrādāt;
- ko viņi ar viņiem darīs;
- vai viņi var tos atklāt un kam.[52]

Pēc tam viņi drīkst veikt tikai tādas darbības, kas viņiem palīdz sasniegt mērķi un ir saderīgas ar šo mērķi.[53] Pamatmērķis bērnu un jauniešu personas datu apstrādei ikvienai izglītības iestādei ir izglītības pakalpojuma sniegšana, tomēr šis mērķis noteikti nevar aptvert ikvienu datu apstrādi, kas tiek veikta izglītības iestādēs, jo papildus izglītības pakalpojuma sniegšanai izglītības iestādes bērnu un jauniešu personas datus apstrādā arī citu mērķu sasniegšanai. Piemēram, ārpusskolas un dažādu izklaides pasākumu organizēšanā, statistikas nolūkos, bērnu un jauniešu drošības un veselības saglabāšanas nolūkos, juridisku pienākumu izpildē u.c. gadījumos. Atsevišķos gadījumos jaunas datu apstrādes rezultātā vai definējot jaunu mērķi, tas var būt savietojams ar jau sākotnēji definēto datu apstrādes mērķi. Ikvienā gadījumā pirms jaunas datu apstrādes ir jāveic izvērtējums, lai pārliecinātos, ka jaunais mērķis ir saderīgs

[51] Eiropas Parlamenta un Padomes regula (ES) 2016/679 (2016.gada 27.aprīlis) par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Direktīvu 95/46/EK (Vispārīgā datu aizsardzības regula) Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis Nr. L 119/1, 04.05.2016.
[52] Belgium Data Protection Authority. The purpose of a data processing operation. 2019. Pieejams: https://www.dataprotectionauthority.be/the-purpose-of-a-data-processing-operation – aplūkots 10.04.2020.
[53] Belgium Data Protection Authority. The purpose of a data processing operation. 2019. Pieejams: https://www.dataprotectionauthority.be/the-purpose-of-a-data-processing-operation – aplūkots 10.04.2020.

ar iepriekš definēto mērķi vai nosakot jaunu mērķi ir jāpārliecinās, ka datu apstrāde jaunajam mērķim būs likumīga.

GDPR saka, ka, izlemjot, vai jauns mērķis ir saderīgs ar sākotnējo, jāņem vērā šādi faktori:

- jebkāda saikne starp jūsu sākotnējo mērķi un jauno mērķi;
- konteksts, kurā jūs sākotnēji ievācāt personas datus, jo īpaši jūsu attiecības ar konkrēto personu un tas, ko šī persona pamatoti sagaida;
- personas datu raksturs - piemēram, vai personas dati ir īpaši sensitīvi;
- jaunās apstrādes iespējamās sekas indivīdiem;
- vai ir piemēroti drošības pasākumi - piemēram, šifrēšana vai pseidonimizācija.[54]

Uzskatāmībai kā piemēru var minēt jau ievāktu datu apstrādi statistikas nolūkos, izejot no VDAR noteiktā šāda datu apstrādi ir uzskatāma par savietojamu ar sākotnējo mērķi. Tas pats attiecas uz gadījumiem, ja iepriekš ievākti dati citam mērķim tiek apstrādāti sabiedrības interesēs, vēsturiskos un zinātniskos nolūkos. It īpaši vērā ņemams faktors ir datu subjekta pamatotas cerības jeb tas ko datu subjekts objektīvi varētu sagaidīt attiecībā uz savu datu apstrādi. Ja mērķis kādam dati tiek apstrādāti ir nesaderīgs ar sākotnējo mērķi un datu subjekts nav varējis un tam nav vajadzējis varēt paredzēt šādu datu apstrādi, tad šāda datu apstrāde ir pretēja likumā noteiktajam un atzīstama par sodāmu darbību. Piemēram, izglītības iestāde nodod savu studentu sarakstu un elektronisko pastu adreses grāmatnīcai, kas pēc tam izsūta dažādus reklāmas piedāvājumus. Savukārt, lai statistikas nolūkos noskaidrotu izglītības iestādes bibliotēkas apmeklējumu biežumu un kuru fakultāšu studenti visbiežāk apmeklē bibliotēku ir atļauts apstrādāt personas datus, piemēram, studenta vārdu, uzvārdu un fakultāti, kas ievākti iepriekš ar mērķi izveidot studentam bibliotēkas caurlaidi.

Apstrāde ir likumīga tikai tādā apmērā un tikai tad, ja ir piemērojams vismaz viens no turpmāk minētajiem pamatojumiem:

a) datu subjekts ir devis piekrišanu savu personas datu apstrādei vienam vai vairākiem konkrētiem nolūkiem;
b) apstrāde ir vajadzīga līguma, kura līgumslēdzēja puse ir datu subjekts, izpildei vai pasākumu veikšanai pēc datu subjekta pieprasījuma pirms līguma noslēgšanas;
c) apstrāde ir vajadzīga, lai izpildītu uz pārzini attiecināmu juridisku pienākumu;
d) apstrāde ir vajadzīga, lai aizsargātu datu subjekta vai citas fiziskas personas vitālas intereses;

[54] F de la Torre L. What does "purpose limitation" mean under EU Data Protection Law? 2019. Pieejams: https://medium.com/golden-data/what-is-purpose-limitation-under-eu-data-protection-law-fff4406ffe6 – aplūkots 17.03.2020.

e) apstrāde ir vajadzīga, lai izpildītu uzdevumu, ko veic sabiedrības interesēs vai īstenojot pārzinim likumīgi piešķirtās oficiālās pilnvaras;

f) apstrāde ir vajadzīga pārziņa vai trešās personas leģitīmo interešu ievērošanai, izņemot, ja datu subjekta intereses vai pamattiesības un pamatbrīvības, kurām nepieciešama personas datu aizsardzība, ir svarīgākas par šādām interesēm, jo īpaši, ja datu subjekts ir bērns.[55]

Uzņēmumiem ir jānodrošina informācijas sniegšana viegli saprotamā formā, izmantojot vienkāršu un viegli saprotamu valodu, tā lai mērķauditorija, kurai konkrētā informācija ir adresēta to spētu viegli uztvert, piemēram, ja tiek vākti bērnu dati, tad informācija jānoformē tā, lai arī bērns būtu spējīgs saprast, ka viņa dati tiek ievākti un kāds mērķis šai ievākšanai ir.[56] Minētais attiecas arī uz izglītības iestādēm. Būtiskākais kam jāpievērš uzmanība ir informācijas sniegšanas veids, jo ja informācija būs sniegta bērnam vai jaunietim nesaprotamā valodā, tas ir nepārskatāmi un sarežģīti, tad šāda piekrišana nevar tikt atzīta par likumam atbilstošu un derīgu.

VDAR noteikumi attiecībā uz piekrišanu nepieprasa rakstisku formu vai jebkādu citu specifisku formu piekrišanas izteikšanai.[57] ZAB "Pricewaterhouse Coopers Legal" jurists, sertificēts datu aizsardzības speciālists Mikijs Zīmecs publikācijā "Likumīgas datu subjekta piekrišanas nosacījumi fizisko personu datu apstrādei" norāda: "Gadījumos, ja bērns ir jaunāks par noteikto vecuma slieksni, Regula paredz, ka šādu personu datu apstrāde ir likumīga tikai gadījumos, ja piekrišanu ir devusi persona, kurai ir vecāku atbildība pār šo personu. Pieprasot bērnu piekrišanu personas datu apstrādei, ir jāatceras, ka jāievēro arī citi likumīgas piekrišanas nosacījumi. Attiecībā uz bērnu piekrišanu ir svarīgi ņemt vērā, ka bērni var neizprast privātuma ietekmi uz tiem tādā pašā mērā kā pieaugušie. Tāpēc ir ļoti svarīgi, ka piekrišana, kas paredzēta bērniem, ir veidota pēc iespējas vieglākā un saprotamākā valodā, lai tās nozīmi varētu uztvert un izprast pats bērns."[58] Mūsdienu digitālajā laikmetā īpaši tiek ņemta vērā datu apstrāde distances pakalpojumu jeb informācijas sabiedrības pakalpojumu jomā, arī attiecībā uz bērnu personas datiem VDAR ir atsevišķi vērsta uzmanība šim jautājumam nosakot, ka katra dalībvalsts ir tiesīga noteikt individuāli bērna vecumu no kura bērns tiesīgs sniegt piekrišanu

---

[55] Eiropas Parlamenta un Padomes regula (ES) 2016/679 (2016.gada 27.aprīlis) par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Direktīvu 95/46/EK (Vispārīgā datu aizsardzības regula) Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis Nr. L 119/1, 04.05.2016.

[56] Leveraging GDP to become a trusted data steward / Baltassis E., Rose J. Etc. The Boston Consulting Group, 2018. Pieejams: http://image-src.bcg.com/Images/BCG-Leveraging-GDPR-Become-Trusted-Data-Steward-Mar-2018-r_tcm9-186754.pdf - aplūkots 02.04.2020.

[57] Krzysztofek M., GDPR: General Data Protection Regulation (EU) 2016/679: Post-Reform Personal Data Protection in the European Union, Netherlands, Kluwer Law International, 2018, p 344.

[58] Zīmecs M. Likumīgas datu subjekta piekrišanas nosacījumi fizisko personu datu apstrādei // Jurista vārds Nr.47, 14.11.2017.

(ar noteikumu, ka šis vecums netiek noteikts mazāks par 13 gadu vecumu). Kopumā skatoties uz praksi Eiropas Savienībā attiecībā uz bērnu tiesībām sniegt piekrišanu savu datu apstrādei ir vērojamas izteiktas atšķirības gan pirms VDAR regulas spēkā stāšanās, gan joprojām.

Vienlaikus no Regulas satura izriet, ka vienots tiesiskais regulējums tomēr netiks pilnībā nodrošināts, jo Regula paredz, ka dalībvalstis savos nacionālajos tiesību aktos var ietvert citus noteikumus vairākās jomās, piemēram, attiecībā uz datiem par veselību vai lai garantētu valsts un sabiedrisko drošību. Līdz ar to, neskatoties uz Regulas tiešo piemērojamību, netiks novērsta dalībvalstu regulējumu savstarpēja atšķirība, turklāt Regulas piemērotāji pat varētu nezināt, kuras jomas katra no pārējām dalībvalstīm ir izlēmusi noregulēt individuāli, jo ne visos gadījumos dalībvalstij par to ir jāinformē Eiropas komisija.[59] Ņemot vērā, ka VDAR regulas mērķis bija veidot vienotu praksi, tad nav skaidrs kāpēc atsevišķos jautājumos katra dalībvalsts ir tiesīga lemt savādāk.

Līdz ar VDAR piemērošanu bērni no 13 gadu vecuma, attiecībā uz savu datu apstrādi informācijas sabiedrības pakalpojumu jomā, piekrišanu ir tiesīgi sniegt Čehijā, Dānijā, Īrijā, Latvijā, Polijā, Spānijā, Zviedrijā, Apvienotajā Karalistē. No 14 gadu vecuma Austrijā un Itālijā. No 16 gadu vecuma Vācijā, Ungārijā, Lietuvā, Luksemburgā, Nīderlandē, Slovākijā.[60] Salīdzinājumam autore aicina iepazīties ar 1. pielikumā esošo informāciju, kurā norādīta situācija 2017.gadā attiecībā uz bērna vecumu no kura bērns ir tiesīgs sniegt piekrišanu. Ņemot vērā, ka bērns jau no 13 gadu vecuma ir tiesīgs lemt par savu datu apstrādi izmantojot pakalpojumus, kas tiek sniegti elektroniskajā vidē, nav skaidrs kāpēc citos jautājumos, kas bieži vien potenciāli mazāku kaitējumu varētu nodarīt, bērnam, kas nav sasniedzis 18 gadu vecumu netiek dota iespējas lemt par savu datu apstrādi. Izglītības iestādēs gan par bērna fotogrāfēšanu, filmēšanu vai datu izmantošanu saistībā ar mācību procesu, olimpiādēm un tamlīdzīgi, tiek prasīta piekrišana no vecāku vai pilnvaroto pārstāvju puses. Publicējot informāciju, tai skaitā fotogrāfijas un citu informāciju, interneta vidē dažādās mobilajās aplikācijās, bērna dati tiek apstrādāt visbiežāk bērnam pat neizprotot, kur šie dati paliek un kā tiek izmantoti.

Nosakot, ka dalībvalstis attiecībā uz bērnu datu apstrādi informācijas sabiedrības pakalpojumu jomā var prasīt piekrišanu no paša bērna jau sākot pat no 13 gadu vecuma, nav pamata sagaidīt no pārziņa, šajā gadījumā izglītības iestādes, ka citās jomās ir savādāks regulējums attiecībā uz vecumu no kura bērns ir tiesīgs sniegt piekrišanu. Ņemot vērā, ka bērns sasniedzot 13 gadu vecumu patiešām par daudz lietām ir spējīgs pats lemt autores ieskatā

[59] Muciņa E. Vispaŗīgās datu aizsardzības regulas izaicinājums. Latvijas Universitātes 75. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga, LU Akadēmiskais apgāds, 2017, 248.lpp.
[60] Consent to use data on children. European Union Agency for fundamental rights. 2018. Pieejams: https://fra.europa.eu/en/publication/2017/mapping-minimum-age-requirements/use-consent – aplūkots 07.03.2020.

VDAR 8.pantā jāveic grozījumi nosakot, ka bērns tiesīgs izteikt piekrišanu jau no 16 gadu vecuma ne tikai gadījumos, kas piemērojami bērna piekrišanai attiecībā uz informācijas sabiedrības pakalpojumiem, bet vispārinot šo pantu attiecībā uz ikvienu gadījumi, kurā ir piemērojams VDAR 6. panta 1. punkta a) apakšpunkts. Autore ierosina VDAR 8.panta 1.punktu izteikt sekojošā redakcijā: "Ja attiecībā uz bērnu ir piemērojams 6. panta 1. punkta a) apakšpunkts, bērna personas datu apstrāde ir likumīga, ja bērns ir vismaz 16 gadus vecs. Ja bērns ir jaunāks par 16 gadiem, šāda apstrāde ir likumīga tikai tad un tādā apmērā, ja piekrišanu ir devusi vai apstiprinājusi persona, kurai ir vecāku atbildība par bērnu.

Dalībvalstis minētajiem nolūkiem ar likumu var paredzēt jaunāku vecumu, ar noteikumu, ka šāds jaunāks vecums nav mazāks par 13 gadiem." Šādā gadījumā nepieciešams izteikt sekojošā redakcijā 8.panta virsrakstu: "Nosacījumi, kas piemērojami bērna piekrišanai". Rezultātā tiktu veicināta bērnu tiesību ievērošana, kas noteikta jau citos starptautiskos aktos, piemēram, bērna tiesības lemt par jautājumiem, kas viņu skar, atbilstoši bērna vecumam un brieduma pakāpei.

Ir jānošķir piekrišana regulas izpratnē no piekrišanas vispārīgā izpratnē. Piemēram, tajā brīdī, kad persona noslēdz pirkuma, aizdevuma vai cita veida pakalpojuma līgumu, tā piekrīt līgumam. Tas nenozīmē, ka kāds liek līgumu noslēgt. Persona to dara brīvprātīgi, tomēr datu apstrādes tiesiskais pamats ir nevis piekrišana, bet līguma izpilde.[61] Tāpat būtiski paturēt prātā, ka tiklīdz mainās sākotnēji noteiktais datu apstrādes mērķis, ir jāvērtē vai tas ir saskanīgs ar sākotnējo mērķi. Gadījumos, kad datu apstrāde ir vajadzīga līguma, kurā līgumslēdzēja puse ir datu subjekts, izpildei vai pasākumu veikšanai pēc datu subjekta pieprasījuma, piemēram, līgums par izglītības pakalpojuma sniegšanu privātskolā, ir jāsaprot, ka jebkurai citai datu apstrādei, kas neietilpst izglītības pakalpojuma sniegšanas nodrošināšanā, ir nepieciešams tiesisks pamats. Problēma ir tajā, ka ir ļoti grūti nošķirt, kur tieši beidzas datu apstrāde līguma izpildes nolūkam un kur jau datu apstrāde pāriet citam mērķim, kurš nav konkrētā līguma izpilde, kuram par pamatu ir ievākti un tiek apstrādāti dati. Brīdī, kad dati tiek apstrādāti citam nolūkam, kas nav tiešā veidā saistīts ar līguma izpildi ir nepieciešams konkrēti definēt šo jauno nolūku. Ikvienā gadījumā kad jau iegūti dati tiek apstrādi jaunam nolūkam ir nepieciešams tiesisks pamats šo datu apstrādei.

Attiecībā uz tādu datu apstrādi, kura ir vajadzīga, lai izpildītu uz pārzini attiecināmu juridisku pienākumu ir jāsaprot tādi nosacījumi, kas ir uzlikti par pienākumu ar normatīvajiem aktiem vai izejot no tiem. Arī šajā gadījumā svarīgi ir spēt nošķirt, kurā gadījumā ir

[61] Brikmane E. Piekrišana datu apstrādei. Vispārīgā datu aizsardzības regula IV. 2018. Pieejams: https://lvportals.lv/skaidrojumi/295548-piekrisana-datu-apstradei-vispariga-datu-aizsardzibas-regula-iv-2018 – aplūkots 07.03.2020.

nepieciešama datu subjekta piekrišana un kurā datu apstrāde pamatojas uz juridiska pienākuma izpildi. Piemēram, likumā var būt noteikts, ka izglītojamā vecākiem vai pilnvarotajiem pārstāvjiem, lai saņemtu atlaidi pusdienu maksai ir jāiesniedz noteikta informācija, piemēram daudzbērnu ģimenes statusa apliecinājums un cita informācija. Iesniedzot informāciju un izsakot lūgumu piemērot atlaidi, valsts vai pašvaldības iestāde uzsāk iesaistīto personu datu apstrādi, jo to paredz likums.

VDAR nosaka, ka apstrāde, kas ir vajadzīga, lai aizsargātu datu subjekta vai citas fiziskas personas vitālas intereses, ir uzskatāma par likumīgu datu apstrādi. [62] Savukārt VDAR 46.apsvērums nodefinē, kas būtu uzskatāms par vitālām interesēm. Personas datu apstrāde būtu jāuzskata par likumīgu arī tad, ja tā nepieciešama, lai aizsargātu intereses, kas ir būtiski svarīgas datu subjekta vai citas fiziskas personas dzīvei. Personas datu apstrādei, pamatojoties uz citas fiziskās personas vitālajām interesēm, principā būtu jānotiek tikai tad, ja apstrādi nevar acīmredzami balstīt uz citu juridisko pamatu. Dažus apstrādes veidus var izmantot, pamatojoties gan uz svarīgām sabiedrības interesēm, gan uz datu subjekta vitālajām interesēm, piemēram, ja apstrāde ir vajadzīga humanitāros nolūkos, tostarp epidēmiju un to izplatīšanās monitoringam vai ārkārtas humanitārajās situācijās, jo īpaši dabas un cilvēka izraisītu katastrofu situācijās.[63] Vairumā gadījumu vitālo interešu aizsardzība, visticamāk, rodas saistībā ar veselības datiem. Šī ir viena no īpašajām datu kategorijām, kas nozīmē, ka jums arī būs jāidentificē nosacījums īpašas kategorijas datu apstrādei saskaņā ar 9. pantu.[64] VDAR 9.pantā noteiktais pamats datu apstrādei vitālu interešu aizsardzībai ir pielietojams tikai gadījumos, kad datu subjekts nav spējīgs pats dot piekrišanu, atrodas komā, nav spējīgs runāt utml. Tas nozīmē to, ka praksē uz vitālu interešu aizsardzības pamata būtībā personas datus neapstrādā jeb precizējot nebūtu jāapstrādā. Izglītības iestādē personas datu apstrāde pamatojoties uz vitāli svarīgu interešu aizsardzību būtu piemērojama krīzes gadījumos, piemēram, bērnam vai studentam ir pēkšņi gaitenī palicis slikti vai tikusi zaudēta samaņa, un personas dzīvības aizsardzības nolūkos, tiek apstrādāti personas dati.

Vitālo interešu likumīgais pamats ir ļoti līdzīgs noteikts kā tas bija saskaņā ar 1995. gada direktīvu. No 46. apsvēruma ir skaidrs, ka vitālas intereses ir domātas tikai tādām interesēm, kas ir svarīgas kāda cilvēka dzīvē. Tātad šim likumīgajam pamatam ir ļoti ierobežota darbības joma, un tas parasti attiecas tikai uz dzīvības un nāves jautājumiem. Visticamāk, ka

---

[62] Eiropas Parlamenta un Padomes regula (ES) 2016/679 (2016.gada 27.aprīlis) par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Direktīvu 95/46/EK (Vispārīgā datu aizsardzības regula) Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis Nr. L 119/1, 04.05.2016.
[63] Turpat, 46 apsvērums.
[64] Lawful basis for processing, Vital interests. Information Commissioner's Office. Pieejams: https://ico.org.uk/for-organisations/guide-to-data-protection/guide-to-the-general-data-protection-regulation-gdpr/lawful-basis-for-processing/vital-interests/ - aplūkots 25.02.2020.

tas īpaši attiecas uz neatliekamo medicīnisko aprūpi, kad pārzinim ir jāapstrādā personas dati medicīniskos nolūkos, bet indivīds nespēj dot piekrišanu apstrādei.[65] Arī no VDAR 46.apsvēruma skaidri izriet prasība, ka vitāli svarīgu interešu aizsardzības nolūkā personas dati tiek apstrādāti tikai un vienīgi, ja nav iespējams to apstrādi veikt uz cita pamata. Praksē gan novērots, ka personas datu apstrāde, pamatojot to ar vitāli svarīgu interešu aizsargāšanu, tiek veikta principā visos gadījumos, kad datu apstrāde tiek veikta izmantojot videokameras, kurai noteikti var piemērot tādus tiesiskos pamatus kā svarīgas sabiedrības intereses vai piekrišana.

Personas datu apstrāde ir atļauta, ja to prasa sabiedrības intereses vai pārzinim uzticētās valsts varas īstenošana. Šo apstrādes bāzi var izmantot gan privātajā, gan publiskajā sektorā situācijās, kas saistītas ar sabiedrības interesēm vai valsts varas īstenošanu Eiropas Savienībā vai dalībvalstī. Uzdevumam, kas tiek veikts sabiedrības interesēs vai valsts iestādē, jābūt pamatotam ar likumu vai citām tiesību normām. Piemēram, apstrāde sabiedrības interesēs var ietvert personas datu apstrādi zinātniskiem vai vēsturiskiem pētījumiem vai statistikas apkopošanu.[66] Pēc savas būtības personas datu apstrāde sabiedrības interesēs ir pielīdzināma juridiska pienākuma izpildei, jo abos gadījumos datu apstrādes pamats ir noteikts tiesību normā. Atšķirība ir tajā, ka juridiska pienākuma izpilde ir obligāti izpildāms pienākums, savukārt datu apstrāde sabiedrības interesēs ir vispārēji definēts pienākums, kas savā ziņā pieļauj daļēju rīcības brīvību. Izglītības iestādē tā varētu būt uzskaite saistībā ar izlietotiem valsts finanšu līdzekļiem, tādējādi nodrošinot valstij piederošās naudas efektīvu, likumam atbilstošu izlietojumu.

Ja datu apstrāde ir vajadzīga pārziņa vai trešās personas leģitīmo interešu ievērošanai, ir svarīgi izvērtēt vai šāda datu apstrāde nebūs nesamērīgi liels aizskārums datu subjekta tiesībām.

Šāds personas datu apstrādes pamats ir pieļaujams tikai tad, ja ir pārbaudīts, ka tādējādi netiek būtiski ietekmētas personas, kuras dati tiek apstrādāti, intereses vai pamattiesības un pamatbrīvības, jo īpaši, ja datu subjekts ir bērns.[67] Attiecībā uz interešu izvērtēšanu it sevišķi, ja tiek izvērtēta izglītības iestādes leģitīmā interese kopsakarā ar bērna pamattiesībām, ir apšaubāmi vērtējams vai vispār jebkad izglītības iestādes leģitīmās intereses varētu būt tik

[65] F de la Torre L. What is "vital interest" under EU data protection law? 2019. Pieejams: https://medium.com/golden-data/what-is-vital-interest-under-eu-data-protection-law-c69228a15045 – aplūkots 15.03.2020.
[66] When is the processing of personal data permitted? Office of the Data Protection Ombudsman. Pieejams: https://tietosuoja.fi/en/when-is-the-processing-of-personal-data-permitted#public%20interest%20and%20authority – aplūkots 12.03.2020.
[67] Dilba L., Personas datu apstrādes tiesiskie pamati. 2019. Pieejams: https://www.dvi.gov.lv/lv/wp-content/uploads/Personas-datu-apstr%C4%81des-tiesiskie-pamati.pdf – aplūkots 12.03.2020.

svarīgas, ka attaisnotu bērna, kas ir īpaši aizsargājams tiesību subjekts, pamattiesību aizskārumu.

Pēc mērķu un tiesisko pamatu bērnu un jauniešu personas datu apstrādei izglītības iestādē noteikšanas, ne mazāk svarīgi ir spēt nodrošināt drošu personas datu apstrādi. Atvieglojot pārziņa pienākumu datus apstrādāt droši, ievērojot datu subjekta tiesības un intereses, likumdevējs jau ir noteicis pamatprincipus, kas pārzinim ir jāievēro datu apstrādē. Bez datu apstrādes pamatprincipu ievērošanas, pārzinim ir jāparūpējas arī par datu aizsardzību izvērtējot izglītības iestādē esošo situāciju un pielietojot atbilstošus tehniskos un organizatoriskos drošības pasākumus.

2.2. Bērnu un jauniešu datu aizsardzības nodrošinājums

Pirmām kārtām jau lai varētu runāt par bērnu un jauniešu datu aizsardzības nodrošinājumu izglītības iestādēs ir jāsaprot, ka šeit runa ir par darbību kopumu, nevis par atsevišķu darbību, ko vienreiz izpilda un pieņem, ka datu aizsardzības nodrošinājums ir pietiekams. Ņemot vērā, ka tehnoloģijas attīstītās, pakalpojumi tiek uzlaboti, izglītības iestādēs tiek ieviesti jauni risinājumi dažādu procesu atvieglošanai un, protams, uzlabošanai, kas bez šaubām ietver datu apstrādi, it sevišķi tehnoloģisku risinājumu ieviešanas rezultātā, ir svarīgi saprast, ka datu aizsardzība ir nepārtraukts process.

Principi paši par sevi attiecas tikai uz tādu datu apstrādi, kurai jau ir tiesisks pamats.[68] VDAR personas datu apstrādes principu uzskaitījums sniegts 5.pantā, savukārt personas datu apstrādes tiesiskais pamats jeb apstrādes likumīgums ir noteikts VDAR 6.pantā. Ņemot vērā, ka principi piemērojami likumīgai personas datu apstrādei konsekvencei būtu nepieciešams pirmkārt skatīt personas datu apstrādes tiesiskos pamatus un tikai pēc tam principus, kas jāievēro apstrādājot personas datus.

Drošība un datu aizsardzība ir gan savstarpēji papildinošas, gan pretējas vērtības. Drošība ir viens no iemesliem, uz kura pamata var ierobežot tiesības uz datu aizsardzību. Tiesības uz datu aizsardzību Eiropā ir patstāvīgas cilvēktiesības, kas līdz ar informācijas sabiedrības un tehnoloģiju attīstību pakāpeniski attīstījās no tiesībām uz privāto dzīvi. Gan starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos, piemēram, ECTK 8. panta otrajā daļā, gan Latvijas Republikas Satversmes 116. pantā valsts drošība un sabiedrības drošība ir noteikta kā pamats, kas ļauj ierobežot cilvēktiesības, tai skaitā tiesības uz datu aizsardzību. Regulas 23. panta pirmā daļa paredz, ka ar ES vai dalībvalsts tiesību aktiem var piemērot ierobežojumus konkrētiem

[68] Ruķers M. Personas datu tiesiskā aizsardzība. Biznesa augstskolas Turība, Rīga, 2000, 81.lpp.

principiem un datu subjektu tiesībām, kā arī tos var piemērot attiecībā uz ziņošanu datu subjektam par personas datu aizsardzības pārkāpumiem un attiecībā uz dažiem ar to saistītiem pārziņu pienākumiem, ciktāl tas demokrātiskā sabiedrībā ir nepieciešami un samērīgi, lai garantētu svarīgus ES un dalībvalsts vispārējo sabiedrības interešu mērķus, cita starpā valsts drošību, aizsardzību, sabiedrisko drošību, noziedzīgu nodarījumu novēršanu, izmeklēšanu un saukšanu pie atbildības par tiem vai kriminālsodu izpildi, tostarp lai pasargātu no draudiem sabiedriskajai drošībai un tos novērstu.[69] Personas datu drošība ir tas, kas lielākajai daļai komersantu saistās ar personas datu aizsardzību, starp aizsardzību un drošību liekot vienādības zīmi, bet piemirstot, ka personas datu aizsardzība ir plašāks prasību klāsts un personas datu drošība ir tikai viens no personas datu aizsardzības principiem. Lai personas datu aizsardzība tiktu nodrošināta atbilstoši Regulai, drošības prasību izpilde jāpapildina ar citu Regulas prasību izpildi, piemēram, prasību nodrošināt juridisko pamatu un fizisko personu informēšanu par konkrēto apstrādi. Līdz ar to drošība ir aizsardzība un nozīmīga tās daļa, bet tikai ar datu drošību datu aizsardzību nodrošināt nevar.[70] Tas nozīmē, to ka droša datu apstrāde nenozīmē to, ka apstrāde automātiski ir atbilstoša likumam. Lai arī bērnu un jauniešu personas datu apstrāde tiek veikta ievērojot drošības prasības papildus ir jāveic citas darbības, lai nodrošinātu datu apstrādi atbilstoši likumā noteiktajam. Gadījumā, ja tiktu konstatēts, ka bērna vai jaunieša dati tiek apstrādāti drošā veidā, ievērojot personas datu konfidencialitāti, pieejamības ierobežojumus tikai konkrētiem pedagogiem, aktualitāti, minimizēšanu, tomēr bez tiesiskā pamata konkrētajam apstrādes nolūkam, tad šāda apstrāde viennozīmīgi būtu kvalificējama kā likumam neatbilstoša un neatļauta.

Runājot par bērnu un jauniešu personas datu aizsardzības nodrošinājumu ir jāsaprot, ka bērns un jaunietis ir pilntiesīgi tiesību subjekti, tādējādi uz bērnu un jauniešu personas datu apstrādi attiecas visas tās prasības, kas attiecas uz jebkuru tiesību subjektu, ar atšķirību tajā, ka bērnu datu apstrādei pienākas īpaša personas datu aizsardzība. Tādējādi katrai izglītības iestādei, kas apstrādē bērnu datus būtu jāuzliek sev par mērķi padziļināt zināšanas un veidot labāku izpratni par tiesību normām, vadlīnijām, iespējamajiem riskiem, kas skar bērnu personas datu apstrādes jautājumus.

VDAR ir konkrēti uzskaitījusi darbības, kas ir jāveic ikvienam uzņēmumam, kurš apstrādā personas datus. Ar apstrādi saprotot ikvienu darbību, kas tiek veikta ar personas datiem

---

[69] Ņesterova I., drošības jēdziens un ietekme uz datu aizsardzības tiesību attīstību. Pieejams: https://www.apgads.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/Juridiskas-konferences/Jur.konf-77_38_Nesterova.pdf – aplūkots 10.04.2020.

[70] Pētersone S., Izplatīti mīti par personas datu drošību. KPMG Baltics AS. 2019. https://home.kpmg/lv/lv/home/Petijumi-un-publikacijas/2019/05/izplatiti-miti-par-personas-datu-drosibu.html – aplūkots 25.03.2020.

– datu ievākšana, aplūkošana, labošana, pārsūtīšana, uzglabāšana, dzēšana un jebkura cita darbība, kas var izpausties gan kā aktīva, gan pasīva darbība. Ikviena izglītības iestāde apstrādā bērnu datus, izņemot augstākās izglītības iestādes, kurās tiek apstrādāti vai nu jauniešu personas dati vai pieaugušo personas dati. Attiecībā uz to jauniešu, kuri ir jau sasnieguši 18 gadu vecumu vai tām personām, kas apgūst izglītības programmu konkrētajā izglītības iestādē, bet nav ne bērns, ne jaunietis, personas datu apstrādi attiecas VDAR noteiktie vispārējie principi un prasības personas datu apstrādē. Prasība par īpašu datu aizsardzības nodrošinājumu attiecas tikai uz bērniem un jauniešiem, kas vēl nav sasnieguši 18 gadu vecumu.

Personas dati ir jāapstrādā likumīgi, godprātīgi un datu subjektam pārredzamā veidā. Likumība ir likumu un citu normatīvo aktu stingra, precīza un vienveidīga ievērošana un izpildīšana visu valsts orgānu, amatpersonu, sabiedrisko organizāciju un pilsoņu darbība.[71] Godīga apstrādes izpratne izriet no tiesiskās apziņas un taisnīguma kritērijiem.[72] Izglītības iestādei ir jāspēj nodrošināt ne tikai likumu saistībā ar izglītības pakalpojuma sniegšanu un bērnu tiesību aizsardzības likumu prasību izpilde, bet arī likumu, kas nosaka datu apstrādes noteikumus izpilde. Personas datu apstrāde jāveic godprātīgi un pārredzami, ievērojot likuma prasības, un bērnu un jauniešu tiesības un intereses.

Veicot izpēti, lai noskaidrotu kā izglītības iestādēs tiek izpildītas VDAR prasības, autore iepazinās ar izglītības iestāžu mājaslapām un izpētīja vai tajās ir pieejama informāciju par personas datu apstrādi. Izpētes rezultāti tika apkopoti tabulā (skatīt 2. pielikumu).

Godprātīgas un pārredzamas apstrādes principi prasa to, ka datu subjekts ir informēts par apstrādes darbības esamību un tās nolūkiem. Pārzinim būtu jāsniedz datu subjektam jebkāda papildu informāciju, kas vajadzīga, lai nodrošinātu godprātīgu un pārredzamu apstrādi, ņemot vērā konkrētos apstākļus un kontekstu, kādā personas dati tiek apstrādāti.[73] Fiziskām personām vajadzētu būt pārredzamam tam, ka viņu personas datus vāc, izmanto, aplūko vai citādi apstrādā, un tam, kādā apjomā personas dati tiek vai tiks apstrādāti. Pārredzamības principa pamatā ir prasība, ka visa informācija un saziņa, kas saistīta ar minēto personas datu apstrādi, ir viegli pieejama un viegli saprotama un ka ir jāizmanto skaidra un vienkārša valoda. Minētais princips jo īpaši attiecas uz informāciju datu subjektiem par pārziņa identitāti un apstrādes nolūkiem, kā arī papildu informāciju, lai nodrošinātu godprātīgu un pārredzamu apstrādi attiecībā uz attiecīgajām fiziskajām personām, un viņu tiesībām saņemt apstiprinājumu un paziņojumu par to, kuri viņu personas dati tiek apstrādāti. Fiziskās personas būtu jāinformē par

[71] Krastiņš I. Valsts un tiesību teorijas termini. Rīga, Latvijas Valsts universitāte, 1989. 18.lpp.
[72] Ruķers M. Personas datu tiesiskā aizsardzība. Biznesa augstskolas Turība, Rīga, 2000, 82.lpp.
[73] Eiropas Parlamenta un Padomes regula (ES) 2016/679 (2016.gada 27.aprīlis) par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Direktīvu 95/46/EK (Vispārīgā datu aizsardzības regula) Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis Nr. L 119/1, 04.05.2016.

riskiem, noteikumiem, aizsardzības pasākumiem un tiesībām saistībā ar personas datu apstrādi un to, kā īstenot savas tiesības saistībā ar šādu apstrādi.[74] Minētais nosaka, to, ka gan bērniem, gan vecākiem vai to pilnvarotajiem pārstāvjiem, ir jātiek dotai iespējai viegli piekļūt informācijai par viņu datu apstrādi, pārziņa (šajā gadījumā izglītības iestādes) identitāti, datu apstrādes nolūkiem, veiktajiem aizsardzības pasākumiem, kontaktinformāciju datu apstrādes jautājumos, utml.

"Vieglas pieejamības" elements nozīmē, ka datu subjektam nevajadzētu būt spiestam meklēt informāciju; viņiem uzreiz ir jābūt redzamam, kur un kā var piekļūt šai informācijai, piemēram, tieši to sniedzot viņiem, nodrošinot saiti uz to, skaidri norādot to vai kā atbildei uz dabiskās valodas jautājumu.[75] Kā viegli pieejams informācijas iegūšanas veids par personas datu apstrādi nebūtu atzīstama tāds, kurš prasa datu subjektam ierasties izglītības iestādē un klātienē papīra formā iepazīties ar šo datu apstrādi vai šādu informāciju iegūt ar iesniegumu vai pieprasījumu, tai skaitā mutisku, starpniecību. It sevišķi tāpēc, ka pastāv informācijas sniegšanas veidi, kas ievērojami mazāk apgrūtina datu subjektu.

Katrai organizācijai, kas uztur tīmekļa vietni, šajā vietnē būtu jāpublicē paziņojums par personas datu aizsardzību. Katrā šīs tīmekļa vietnes lapā vajadzētu būt skaidri redzamai tiešai saitei uz paziņojumu par personas datu aizsardzību, kuru apzīmē ar vispārpieņemtu terminu (piemēram, "privātums", "privātuma politika" vai "paziņojums par datu aizsardzību"). Ja teksta vai saites novietojums vai krāsu shēmas padara to mazāk pamanāmu vai grūti atrodamu tīmekļa vietnē, tā nav uzskatāma par viegli pieejamu.[76] Autores veiktās izpētes rezultāta tika konstatēts, ka tikai daļai no aplūkoto izglītības iestāžu mājaslapām ir pieejama informācija par personas datu apstrādi. Un tikai retajai informācija ir sniegta pārskatāmā veidā.

Izpētes gaitā autore aplūkoja piecdesmit izglītības iestāžu mājaslapas. Lai iegūtu vispusīgu skatījumu tika aplūkotas privāto pirmsskolu, privāto vidusskolu, valsts vidusskolu, privāto augstskolu un valsts augstskolu mājaslapas gan Rīgā, gan pārējā Latvijas teritorijā. Ņemot vērā, ka pašvaldību pirmsskolas izglītības iestādēm informācija par iestādi ir atrodama pašvaldības mājaslapā, nevis tiek veidota pirmsskolas mājaslapas, tad pašvaldības pirmsskolas izglītības iestādes nav iekļautas. Kā redzams no izpētes rezultātiem (skatīt 2. pielikumu) vissliktākā informācijas pieejamība par personas datu apstrādi ir pirmsskolas izglītības iestāžu uzturētajās mājaslapās. Tikai 10% no aplūkoto privāto pirmsskolas izglītības iestāžu

[74] Eiropas Parlamenta un Padomes regula (ES) 2016/679 (2016.gada 27.aprīlis) par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Direktīvu 95/46/EK (Vispārīgā datu aizsardzības regula) Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis Nr. L 119/1, 04.05.2016.
[75] Pārredzamības pamatnostādnes saskaņā ar Regulu 2016/679. 29. Panta darba grupa. 2017. 7.lpp. Pieejams: https://ec.europa.eu/newsroom/article29/news.cfm?item_type=1358&tpa_id=6936 – aplūkots 16.04.2020.
[76] Turpat.

mājaslapām bija pieejama informācija par personas datu apstrādi. Pēc pētījuma rezultātiem redzams, ka privāto vidusskolu uzturētajās mājaslapās informācija par personas datu apstrādi bija pieejama jau 20% no aplūkotajām mājaslapām, savukārt valsts vidusskolu uzturētajās mājaslapās informācija ir pieejama jau 40% no aplūkotajām mājaslapu vietnēm. Privātajās augstākās izglītības iestādēs informācija par datu apstrādi bija pieejama pusē no aplūkotajām mājaslapām jeb 50%. Valsts augstākās izglītības iestāžu uzturētajās mājaslapās informācija par personas datu apstrādi bija pieejama 90% no aplūkotajām mājaslapām.

Zemais informācijas par personas datu apstrādi pieejamības līmenis pirmsskolas izglītības iestādēs ir izskaidrojums ar iestādei pieejamajiem resursiem. Pirmsskolas izglītības iestāžu darbība tiek finansēta vai nu no pašvaldības budžeta vai vecāku. Turklāt pirmsskolas izglītības iestādes ir nelielas, bet izdevumi, kas nepieciešami pirmsskolas vecuma bērnu audzināšanai un izglītošanai ir lieli, tādējādi finansiālais aspekts ir viens no galvenajiem faktoriem kāpēc personas datu apstrādes pieejamība ir tik zemā līmenī. Savukārt augstākajās izglītības iestādēs resursi ir ievērojami brīvāki, vairums darbinieku ir ļoti zinoši un ar augstu izglītības līmeni, studenti ir spējīgi apzināties savas tiesības uz likumam atbilstošu personas datu apstrādi, kas ir labvēlīgi ietekmējoši faktori tam, ka iestāde ir ne tikai motivēta, bet arī spējīga likumā noteiktās prasības apzināt un izpildīt.

Aplūkojot izpētes rezultātus, kas redzami 2. pielikumā, ir izsecināms, ka izglītības iestādēs pilngadīgo jauniešu personas datu apstrādes nodrošinājums ir augstākā līmenī, kā nepilngadīgo jauniešu un bērnu datu apstrādes nodrošinājums. VDAR noteiktā prasība, ka bērniem pienākas īpašs personas datu aizsardzības nodrošinājums netiek ievērots.

Bērniem un jauniešiem, kuriem ar likumu ir noteikts īpašāks statuss salīdzinājumā ar pilngadīgajiem datu subjektiem, kā arī viņu vecākiem vai pilnvarotajiem pārstāvjiem, tiek liegta iespēja viegli pieejamā veidā iepazīties ar informāciju par savu personas datu apstrādi izglītības iestādē.

VDAR 40.pants pirmā un otrā daļa nosaka, ka dalībvalstis, uzraudzības iestādes, kolēģija un Komisija mudina izstrādāt rīcības kodeksus, kas paredzēti, lai veicinātu šīs regulas atbilstīgu piemērošanu, ņemot vērā dažādo apstrādes nozaru specifiskās iezīmes un mikrouzņēmumu, mazo un vidējo uzņēmumu konkrētās vajadzības. Apvienības un citas struktūras, kas pārstāv pārziņu vai apstrādātāju kategorijas, var izstrādāt rīcības kodeksus vai tos grozīt vai papildināt, lai precīzi noteiktu, kā piemērojama šī regula, piemēram, attiecībā uz godprātīgu un pārredzamu apstrādi.[77] Savukārt VDAR 132 apsvērums nosaka, ka Uzraudzības

[77] Eiropas Parlamenta un Padomes regula (ES) 2016/679 (2016.gada 27.aprīlis) par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Direktīvu 95/46/EK (Vispārīgā datu aizsardzības regula) Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis Nr. L 119/1, 04.05.2016.

iestāžu rīkotajiem izpratnes veidošanas pasākumiem, kuru mērķauditorija ir sabiedrība, būtu jāietver arī konkrēti pasākumi, kas adresēti pārziņiem un apstrādātājiem, tostarp mikrouzņēmumiem, maziem un vidējiem uzņēmumiem, kā arī fiziskām personām, jo īpaši izglītības jomā.[78] VDAR piemērošana tika uzsākta 2018.gada 25.maijā, tāpēc jāatzīmē, ka personas datu apstrāde, it īpaši bērnu un jauniešu personas datu apstrādē, ir salīdzinoši jauna joma un joprojām pastāv neinformētība un nepilnīga izpratne gan sabiedrības, gan iestāžu vidū. Šī iemesla dēļ autore aicina vērst uzraudzības iestāžu uzmanību uz izglītības iestāžu darbību bērnu un jauniešu personas datu aizsardzības nodrošinājuma izpildē. Izejot no konstatētās situācijās izglītības iestādēs attiecībā uz informētību par personas datu apstrādi un šīs informācijas pieejamību autores skatījumā nepieciešams izstrādāt rīcības kodeksu attiecībā uz pārredzamu datu apstrādi izglītības iestādēs.

Jo īpaši, šādos rīcības kodeksos varētu precizēt pārziņu un apstrādātāju pienākumus, ņemot vērā apstrādei raksturīgo risku, ko tā varētu radīt fizisku personu tiesībām un brīvībām.[79]

Rīcības kodeksā, ņemot vērā personas datu apstrādes īpatnības konkrētajā nozarē, būtu jāsniedz sekojoša informācija:

- skaidrojums par likumam atbilstošas personas datu apstrādes obligātumu izglītības iestādē;
- skaidrojums par izglītības iestādes tiesībām un pienākumiem apstrādājot bērnu un jauniešu personas datus, ņemot vērā apstrādei raksturīgos riskus;
- skaidrojums par bērnu un jauniešu, vecāku vai pilnvaroto pārstāvju tiesībām un pienākumiem, ietverot skaidrojumu par vecāku vai pilnvaroto pārstāvju robežām attiecībā uz iejaukšanos bērna vai jaunieša personas datu apstrādē;
- skaidrojums par pārredzamas personas datu apstrādes pamatprincipiem, vēršot uzmanību tādiem jēdzieniem kā "viegla pieejamība" un "skaidra un vienkārši saprotama valoda".

Rīcības kodeksa izstrāde būtu jāuztic Latvijas Sertificēto personas datu aizsardzības speciālistu asociācijai (turpmāk - LSPDASA) izejot no LSPDASA noteiktā mērķa veicināt cilvēktiesību un indivīda tiesību aizsardzību fizisko personu datu apstrādes jomā.

Rezultātā izglītības iestādēm tiktu veicināta izpratne par VDAR piemērošanas obligātumu un izglītības iestādes pienākumiem apstrādājot bērnu vai jauniešu datus, piemēram,

[78] Turpat, 132 apsvērums.
[79] Eiropas Parlamenta un Padomes regula (ES) 2016/679 (2016.gada 27.aprīlis) par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Direktīvu 95/46/EK (Vispārīgā datu aizsardzības regula), 98 apsvērums. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis Nr. L 119/1, 04.05.2016.

pienākumu nodrošināt piekļuvi informācijai par personas datu apstrādi datu subjektam viegli pieejamā veidā.

Dati tiek vākti konkrētos, skaidros un leģitīmos nolūkos. Šis ir viens no svarīgākajiem personas datu apstrādes principiem. Personas dati parasti tiek apstrādāti kādam konkrētam mērķim, kas nosaka arī apstrādājamo datu kategoriju - kādi dati ir jāvāc, lai izdarītu to un to. Savākto datu izmantošana - apstrāde - citiem mērķiem nozīmē, ka dati tiek izmantoti citā kvalitātē un var būt nepietiekami, lai ar šādiem datiem īstenotu jaunu, pavisam citu mērķi. Tas kaitē datu subjekta interesēm. Nav pieļaujams, ka dati tiek vākti bezmērķīgi, lai vēlāk izmantotu pēc vajadzības. Šim mērķim jābūt tiešam. Nedrīkst ievākt personas datus pat tad, ja tam ir tiesisks pamats, taču nelikumīgu mērķu sasniegšanai.[80] Lai novērstu, ka izglītības iestādē dati tiek ievākti bezmērķīgi un pārlieku daudz, pēc ienākošo datu plūsmu konstatācijas ir jāpārvērtē vai šie personu dati vispār ir nepieciešami, un vai izglītības iestādes noteikto mērķi nav iespējams sasniegt neapstrādājot personu datus vai apstrādājot tos mazākā apjomā. Piemēram, praksē novērojams, ka līgumos vai aptaujas anketās bieži vien tiek ievākts vairāk informācijas kā nepieciešams. Ar aptaujas anketām izglītības iestādē jāievēro īpaša piesardzība, jo bērni neapzinoties informācijas nozīmi var iesniegt sensitīvus personas datus par kādu no ģimenes locekļiem. Piemēram, sava vectētiņa veselības stāvokli, atrašanos ārstniecības iestādē un tamlīdzīgi, ko izglītības iestādei nav tiesiska pamata apstrādāt. It īpaši tas ir būtiski, ja šāda veida situācija atgadās mazpilsētas izglītības iestādē, kur izglītības iestāžu darbinieki ir labi pazīstami ar katra bērna ģimeni vai, piemēram, ja bērna ģimenes locekļi ir sabiedrībā plašāk zināmas personas.

Attiecībā uz datu apstrādes nolūka ierobežojumiem un datu minimizēšanu ir svarīgi pieturēties pie objektīva vispusīga skatījuma un neiekrist galējībās, jo datu apstrāde ir atļauta un atsevišķos gadījumos datu ievākšana un apstrāde ir imperatīvs pienākums pie noteiktiem apstākļiem. Tāpēc personas datu apstrādē pirms katra lēmuma ir jāizvērtē vai tas patiešām ir attiecināms uz konkrēto situāciju, ko saka citi normatīvie akti un vai lēmums neietekmēs nesamērīgi negatīvā veidā kādu no iesaistītajām pusēm. Piemēram, personas datu apstrāde attiecībā uz bērna veselības stāvokli izglītības iestādē ir nepieciešama, lai vajadzības gadījumā būtu iespējams sniegt bērnam nepieciešamo palīdzību, kas arī tas ir noteikts normatīvajos aktos, uzliekot par pienākumu izglītības iestādei nodrošināt bērnam drošu un bērna veselības stāvoklim atbilstošu vidi. Piemēram, ja bērnam ir astma, vecākiem ir pienākums par to informēt izglītības iestādi un izglītības iestādei ir tiesības šādu informāciju apstrādāt ar mērķi nodrošināt šāda bērna veselībai drošus apstākļus.

[80] Ruķers M. Personas datu tiesiskā aizsardzība. Biznesa augstskolas Turība, Rīga, 2000, 82.lpp.

Izvēloties saziņas veidu ar bērnu, informācija tam ir jāsniedz un saziņa jāveic tik skaidrā un vienkāršā valodā, lai bērns to varētu viegli saprast. Tāpat būtiski par datu subjekta tiesībām informēt ne tikai bērna likumisko pārstāvi, bet arī bērnu, ja viņš atbilstoši kredītiestādes praksei var īstenot kādu noteiktu tiesību apjomu patstāvīgi bez likumiskā pārstāvja līdzdalības. Vienlaikus, ja bērna datus izmanto jomā, kur tam nav paredzēta pastāvība attiecībā uz lēmuma pieņemšanu, pārzinim ir jānodrošina bērna likumīgā pārstāvja informēšana par plānoto datu apstrādi.[81] Attiecībā uz informēšanas pienākumu izglītības iestādēs problēmas var rasties ar informācijas nodalīšanu, tas ir, kāda informācija un kādā valodā ir sniedzama atšķirīgu vecumu izglītojamajiem, kā noteikt, ka informācija ir sniegta pietiekami saprotamā un skaidrā valodā, kā noteikt, ka bērns patiešām saprot sniegto informāciju un vai saprot to pareizi. Bez šaubām vienas iestādes ietvaros šāds, dažāda brieduma līmeņu, datu subjektu daudzums rada virkni problēmu, kas apgrūtina izglītības iestādes rīcību un rada risku, ka kādai no datu subjektu grupām tiks informācija sniegta ne pietiekami saprotami vai tādā veidā, kas varētu aizskart vai daļēji aizskart datu subjekta tiesības un intereses.

Atsevišķos gadījumos var rasties grūtības saprast kuru personu īsti ir jāinformē par datu apstrādi, tas ir, vai jāinformē pašu bērnu vai viņa vecākus vai pilnvaroto pārstāvi. Piemēram, pēc izvērtējuma veikšanas konstatējot, ka bērns konkrēto jautājumu saprastu un būtu pats spējīgs dod piekrišanu datu apstrādei, tad. pēc būtības. būtu jāinformē pats bērns, taču apstrādājot vienlaicīgi ļoti lielu informācijas daudzumu ir neiespējami izšķirot kurš bērns ir pietiekami nobriedis un kurš nav.

Secināms, ka bērnu un jauniešu personas datus izglītības iestādē apstrādāt atbilstoši visām normatīvajos aktos noteiktajām prasībām ir ļoti sarežģīti. Būtībā bez datu aizsardzības speciālista piesaistes vai personas, kas ir pietiekoši zinoša šajā jomā, izglītības iestāde nav spējīga nodrošināt likumam atbilstošu datu apstrādi.

VDAR nosaka, ka datu aizsardzības speciālists iestādē ir jāieceļ ja apstrādi veic publiska iestāde vai tās struktūrvienība, ja izejot no apstrādes būtības tā raksturojama kā regulāra un sistemātiska datu subjekta novērošana lielā apmērā vai ja pamatdarbībā ietverta īpašu kategoriju datu apstrāde. Šajā situācijā rodas neskaidrība attiecībā uz privātajām izglītības iestādēm. Šīs iestādes nav publiskās iestādes, nav to struktūrvienības, dati netiek apstrādāti plašā mērogā, kā arī pamatdarbībā neietilpst īpašu kategoriju datu apstrāde. Praksē autore novērojusi, ka privātās izglītības iestādes izvēlas neiecelt datu aizsardzības speciālistus. Tā kā valsts izglītības iestādēs datu aizsardzības speciālists tiek piesaistīts, tad secināms, ka privāto izglītības iestāžu bērni un

[81] Ieteikumi Vispārīgās datu aizsardzības regulas piemērošanai. Latvijas komercbanku asociācija. 2018. Pieejams: https://www.financelatvia.eu/news/ieteikumi-visparigas-datu-aizsardzibas-regulas-piemerosanai-bankas/ - aplūkots 20.03.2020.

jaunieši datu apstrādes jomā ir mazāk pasargāti. Ņemot vērā bērnu īpašo statusu, kas noteikts ar VDAR būtu nepieciešams pievērst šim jautājumu pastiprinātu uzmanību. Ikvienā izglītības iestādē tiek apstrādāti dati par bērna veselības stāvokli, it sevišķi tādās izglītības iestādēs kā bērnudārzi, kur neiegūstot informāciju par bērna veselības stāvokli var rasties nopietni apdraudējumi bērna veselībai vai dzīvībai. Saprotot, ka datu aizsardzības speciālista piesaiste prasa izmaksas, kas lielākoties arī ir galvenais iemesls kura dēļ privātās izglītības iestādes izvēlas nepiesaistīt datu aizsardzības speciālistu, būtu jāapsver līdzfinansējuma piesaiste no valsts puses. Bez šaubām daudzās no privātajām izglītības iestādēm pieņemt datu aizsardzības speciālistu uz pilnu slodzi būtu nesamērīgs slogs un līdzfinansējuma gadījumā valsts finanšu līdzekļu izniekošana. Tomēr ņemot vērā normatīvo regulējumu ir iespējams piesaistīt arī ārpakalpojumu sniedzēju, kurā izmaksas veidojas no darba apjoma un līdz ar to ir ievērojami lētākas. Nav pieļaujama situācija, ka bērnu dati privātajās izglītības iestādēs tiek mazāk sargāti kā valsts izglītības iestādēs. Gan privāto izglītības iestāžu, gan valsts izglītības iestāžu bērniem ir jānodrošina vienāds datu apstrādes nodrošinājuma līmenis. Lai gan VDAR piemērošana ir uzsākta jau kopš 2018.gada maija joprojām šis jautājums nav risināts.

Ņemot vērā privāto izglītības iestāžu nevēlēšanos novirzīt papildus līdzekļus, paredzams, ka tām nebūs pietiekama pašmotivācija bērnu un jauniešu datu aizsardzības nodrošināšanai piesaistīt datu aizsardzības speciālistu, tāpēc nepieciešams noteikt stingrākas prasības attiecībā uz DAS piesaisti. Problēmas risinājumam ieteicams VDAR 37.panta pirmās daļas c) apakšpunktu izteikt sekojošā redakcijā: "pārziņa vai apstrādātāja pamatdarbības ietver bērnu personas datu, īpašo kategoriju datu saskaņā ar 9. pantu, un 10. pantā minēto personas datu par sodāmību un pārkāpumiem apstrādi plašā mērogā."

Nosakot pienākumu, ka pārzinis un apstrādātājs ieceļ DAS arī tajos gadījumos, kad tiek apstrādāti bērnu personas dati, tiktu veicināta VDAR noteiktās prasības izpilde par bērnu datu apstrādes īpašas aizsardzības nodrošinājumu, kā arī atrisināta nevienlīdzības problēma privātajās un valsts un pašvaldības izglītības iestādēs attiecībā uz bērnu un jauniešu personas datu apstrādi.

3. IESAISTĪTO PUŠU STATUSS

Galvenās iesaistītās puses runājot par bērnu un jauniešu personas datu apstrādi ir pats bērns vai jaunietis, bērna vai jaunieša vecāki vai pilnvarotie pārstāvji, izglītības iestādes, ko apmeklē bērni un jaunieši, kā arī institūcijas, kas ir atbildīgas par tiesību efektīvu piemērošanu un pienākumu izpildi. Lai noteiktu katras no minētajām pusēm statusu bērna vai jaunieša personas datu apstrādes attiecībās ir svarīgi izprast iesaistīto pušu tiesības un pienākumus, kā arī robežas kur beidzas vienas puses tiesības un sākas nākamās puses tiesības.

Saprotot, ka bez kontroles mehānisma tiesības un pienākumi ne tikai var netikt, bet praksē arī netiek ievēroti, arī bērnu un jauniešu personas datu apstrādes jomā ir jāsaprot, kura ir tā uzraudzības institūcija, kuras uzdevumos ietilpst pārbaudīt vai tiek ievēroti normatīvie akti, kas attiecas uz bērnu un jauniešu datu apstrādi.

Pienākumu uzliekošās normas nosaka personai pienākumu veikt noteiktas pozitīvas darbības, piemēram, no līgumsaistībām izrietošs pienākums samaksāt parādu.[82] Konstitucionālajās tiesībās ir nozīmīgi starptautiskie līgumi, kas paredz valstu pienākumu nodrošināt personas pamattiesību aizsardzību noteiktā līmenī. Tādi, piemēram, ir Eiropas Padomes cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija, Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām.[83] Tātad neskatoties uz valstiskā līmenī noteikto pienākumu izglītības iestādēm ievērot normatīvajos aktos noteiktās prasības, arī valsts nes atbildību par to, lai tiktu ievērotas cilvēka pamattiesības, tai skaitā bērnu un jauniešu personas datu apstrādes prasības. Ministru kabinets izstrādā likumprojektus un Ministru kabineta noteikumus attiecībā uz dažādiem jautājumiem, kas skar bērnu un jauniešu tiesības. Atbildīgā iestāde Latvijā pār bērnu tiesību aizsardzības sistēmas veidošanu un uzturēšanu valstī ir noteikta Labklājības ministrija.

Izglītības un zinātnes ministrija (turpmāk – ministrija) ir vadošā valsts pārvaldes iestāde izglītības, zinātnes un sporta nozarē, kā arī jaunatnes un valsts valodas politikas jomā.[84] Saskaņā ar normatīvajos aktos noteikto Izglītības un zinātnes ministrijas funkcijas ietver izglītības politikas izstrādi, prasību pedagogu profesionālajai pilnveidei izstrādi, profesijas standarta vai profesionālās kvalifikācijas prasību izstrādi vai aktualizāciju, pasākumu darbā ar jaunatni, arī jaunatnes lietu speciālistu apmācību koordinēšanu un organizāciju u.c. funkcijas.

---

[82] Džugleja T. Tiesību pamati. Mācību līdzeklis. Rīga, Talsu tipogrāfija, 2011. 26.lpp
[83] Turpat, 44.lpp
[84] Izglītības un zinātnes ministrijas nolikums: Ministru kabineta 16.09.2003 noteikumi Nr.528. Latvijas Vēstnesis Nr.129, 19.09.2003.

Labklājības ministrijai kā augstākajai iestādei bērnu tiesību aizsardzības nodrošināšanā un Izglītības un zinātnes ministrijai, kā augstākajai iestādei, kas atbildīga par bērnu tiesību un interešu aizsardzību izglītības jomā, ir nepieciešams vērst lielāku uzmanību bērnu datu apstrādes nodrošinājumam. Ņemot vērā darbā analizētās problēmas ir secināms, ka Labklājības un Izglītības un zinātnes ministrijas nepilnvērtīgi izpilda savas funkcijas attiecībā uz bērnu un jauniešu tiesību un interešu nodrošināšanu. Kā piemēru minot Izglītības un zinātnes ministrijas funkciju - pedagogu profesionālajās pilnveides prasību izstrāde. Izglītības un zinātnes ministrijai nepieciešams vērst uzmanību uz pedagogu nelielo zināšanu līmeni bērnu datu apstrādes jautājumos, izstrādājot papildinājumus pedagogu profesionālās pilnveides prasībām. Nepieciešams papildināt gan pedagoga kvalifikācijas iegūšanas nepieciešamo priekšmetu saturu, gan ieviest prasības pedagogiem apgūt kursu par bērnu personas datu apstrādi. Tādējādi nodrošinot bērnu personas datu apstrādes specifikas apguvi gan pedagogiem, kas tikai apgūst profesiju, gan arī pedagogiem, kas profesiju jau ir apguvuši un strādā šajā amatā. Tā kā tieši Izglītības un zinātnes ministrija ir atbildīga par pedagogu profesionālajās pilnveides prasību izstrādi, tad pamatoti būtu sagaidīt, ka Izglītības un zinātnes ministrija ne tikai izstrādā bērnu personas datu aizsardzības jomā profesionālās pilnveides prasības, bet arī uzrauga, visdrīzāk pastarpināti, šo prasību īstenošanu.

Iekšlietu ministrija sadarbībā ar Labklājības ministriju un citām atbildīgajām institūcijām nodrošina, lai tiek izstrādāts programmas projekts triju gadu periodam bērnu noziedzības novēršanai un bērna aizsardzībai pret noziegumu, un koordinē šīs programmas īstenošanu.[85] Krimināllikuma 145.pantā ir paredzēta kriminālatbildība par nelikumīgām darbībām ar fiziskās personas datiem. Savukārt Krimināllikuma 200.,329. un 330.pants nosaka kriminālatbildības pamatu par neizpaužamu ziņu izpaušanu.[86] Nereti tiek aizmirsts, ka nelikumīgas darbības ar personas datiem ir attiecināmas ne tikai uz pieaugušajiem, bet šāds noziedzīgs nodarījums var tikt pastrādāts arī pret bērniem un jauniešiem. Aplūkojot tiesu praksi varētu secināt, ka pārkāpumiem personas datu apstrādes jomā ir visai zems līmenis, tomēr jāpatur prātā, ka personas datu apstrādes pārkāpumi ir diezgan sarežģīta joma un konstatēt un pierādīt šāda veida pārkāpumus ir grūtāk kā, piemēram, miesas bojājumu nodarīšanu. Turklāt personas datu apstrādes joma ir strauji attīstījusies tikai pēdējos gados, līdz ar to, tas ir papildus faktors cilvēku nedrošībai par savu tiesību aizsardzības reālajām iespējām saistībā ar pārkāpumiem apstrādājot viņu datus, tāpēc bieži vien tiek nolemts nevērsties atbildīgajās institūcijās savu tiesību vai savu bērnu tiesību aizsardzībai.

---

[85] Bērnu tiesību aizsardzības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis Nr.199/200, 08.07.1998.
[86] Krimināllikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis Nr.199/200, 08.07.1998

Krimināllikuma 145.pantā paredzētais noziedzīgais nodarījums (nelikumīgas darbības ar fiziskās personas datiem) apdraud ar Latvijas Republikas Satversmes 96.pantu garantētās personas tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību un noslēpumu, taču, lai iestātos kriminālatbildība, ar šīm darbībām jābūt radītam būtiskam kaitējumam. Proti, ne katrs Latvijas Republikas Satversmē garantēto tiesību aizskārums pats par sevi, bez aizskāruma izvērtējuma, atzīstams par būtisku kaitējumu likuma „Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību" 23.panta izpratnē. Būtisks kaitējums nosakāms, pamatojoties uz tiesā pārbaudītiem pierādījumiem, izvērtējot interešu apdraudējuma veidu, saturu, intereses nesēja jeb personas, pret kuru vērsts apdraudējums, īpašības un attieksmi pret konkrēto interešu apdraudējumu.[87] Lai izvairītos no pāriešanas otrā galējībā, tas ir, nepamatotas griešanās atbildīgajās institūcijās par personas datu aizsardzības pārkāpumiem, ir jāveicina sabiedrības izpratne par robežām, kuras pārkāpjot ir uzskatāms, ka ir noticis fiziskās personas datu apstrādes pārkāpums.

Diemžēl sabiedrībā joprojām pastāv neinformētība datu apstrādes jautājumos un tiesiskajām sekām, kas var rasties tiesību normu, kas attiecas uz personas datu apstrādi, neievērošanas gadījumā. Galvenokārt tas sasaistāms ar to ka pirms VDAR piemērošanas nepastāvēja tiesisks instruments, kas spētu nodrošināt reālu tiesību normu ievērošanu personas datu apstrādes jomā. Līdz VDAR piemērošanas uzsākšanu DVI ir kļuvusi par neatkarīgu iestādi, līdz ar ko, tai ir plašāks pilnvaru loks, un iespējas reāli piemērot sodus par personas datu apstrādes pārkāpumiem. Lai gan DVI ir izdevusi vadlīnijas personas datu apstrādes jomā, tai skaitā arī vadlīnijas par bērnu personas datu apstrādi skolās, tas diemžēl nav pietiekami, lai nodrošinātu to, ka bērnu un jauniešu dati tiktu apstrādāti saskaņā izdotajām vadlīnijām un ievērojot citas likumā noteiktās prasības bērnu un jauniešu personas datu apstrādē. Kā tika izglītības iestāžu mājaslapu izpētes gaitā secināts, tikai daļai no izglītības iestādēm ir norādīta informācija par datu apstrādi, kas liek noprast, ka daļa izglītības iestāžu nav veikusi nekādus pasākumus datu apstrādes jomā un iestādes darbības nodrošināšanā VDAR prasībām.

Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija (turpmāk - VBTAI) ir Labklājības ministra pārraudzībā esoša tiešās pārvaldes iestāde, kas nodrošina normatīvo aktu ievērošanas uzraudzību un kontroli bērnu tiesību aizsardzības un bāriņtiesu darbības jomā. Inspekcijai ir šādas funkcijas:

- uzraudzīt un kontrolēt Bērnu tiesību aizsardzības likuma un citu bērnu tiesību aizsardzību regulējošo normatīvo aktu ievērošanu;
- analizēt situāciju bērnu tiesību aizsardzības jomā;

[87] Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2016. gada 29.septembra Lēmums Lietā Nr. 11816003310 SKK-190/2016 //atrodas tiesas arhīvā.

- sniegt valsts un pašvaldību iestādēm un citām institūcijām ieteikumus bērnu tiesību aizsardzības nodrošināšanai un pilnveidošanai;
- sadarboties ar valsts un pašvaldību iestāžu amatpersonām, kā arī nevalstiskajām organizācijām bērnu tiesību aizsardzības jomā;
- atbilstoši inspekcijas kompetencei veikt citas funkcijas, kas noteiktas attiecīgo jomu regulējošajos normatīvajos aktos.[88]

Bērnam, jaunietim un ikvienai personai ir tiesības uz likumam atbilstošu personas datu apstrādi. Pamatojoties uz VBTAI veicamajām funkcijām ir redzams, ka VBTAI uzrauga, kontrolē, analizē bērnu tiesību aizsardzību regulējošos normatīvos aktus, tas ir, kontrolē lai ikvienā jomā un ikvienā iestādē, kas skar bērnu tiesības tiktu ievērotas likumā noteiktās prasības. Tātad arī to normatīvo aktu izpildes ievērošanu, kas nosaka bērna tiesības uz privātumu un personas datu apstrādi vispār un bez šaubām izglītības iestādēs. Pamatojoties uz ko VBTAI būtu bijis jāvērš uzmanību uz to vai izglītības iestādes ievēro likumā noteiktās personas datu apstrādes prasības, it īpaši ņemot vērā jautājuma aktualitāti kopš 2018.gada, kad tika uzsākta VDAR piemērošana.

Ministriju pienākumos neietilpst tiešā veidā uzraudzīt visu Latvijas izglītības iestāžu normatīvo aktu ievērošanu, bet gan izstrādāt politikas, pedagogu pilnveides prasības utml. veidā īstenot likumam atbilstošu bērnu un jauniešu tiesību īstenošanu personas datu apstrādes jomā. Ikviena pašvaldība ir atbildīga par bērnu tiesību ievērošanu pašvaldības teritorijā. Tātad ikvienai pašvaldībai ir pienākums sekot līdzi vai konkrētās pašvaldības teritorijā esošajās izglītības iestādēs, gan bērnudārzos, gan pamatskolās, gan vidusskolās, gan profesionālās, gan augstākās izglītības iestādēs, tiek ievērotas bērnu un jauniešu tiesības un intereses apstrādājot šo bērnu un jauniešu personas datus.

Visbeidzot, katra izglītības iestāde ir atbildīga par tajā izglītojamo bērnu un jauniešu personas datu apstrādi. Turklāt ņemot vērā izglītības iestāžu pienākumu nodrošināt bērnam un jaunietim fiziski un morāli drošu vidi, tām būtu droša personas datu apstrāde jāliek kā pietiekami svarīgs aspekts, jo likumam neatbilstoša datu apstrāde var novest pie tā, ka tiek apdraudēta gan bērna vai jaunieša fiziskā veselība, piemēram, izpaužot datus vardarbīgam vecākam, kuram liegta saskarsme ar bērnu vai jaunieti, gan morālā veselība, izpaužot intīma rakstura datus, kas var novest pie bērna vai jaunieša atstumšanas no citu audzēkņu vidus. Riski, kas var nelabvēlīgi ietekmēt bērnu vai jaunieti veicot likumam neatbilstošu personas datu apstrādi var radīt nopietnus apdraudējumus bērna interesēm.

[88] Latvijas Republikas Labklājības ministrijas Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija. Funkcijas un uzdevumi. 2020. Pieejams: http://www.bti.gov.lv/lat/zinas_par_iestadi/ - aplūkots 10.04.2020.

Secinot, ka ministrijas un citas atbildīgās iestādes nepilda pilnvērtīgi savas funkcijas bērnu datu apstrādes jomā. Konstatējot, ka izglītības iestādē netiek izpildītas ar likumu noteiktās prasības apstrādājot bērnu un jauniešu datus, hierarhiski augstākai iestādei tas būtu jāpiefiksē un šī problēma jārisina. Savukārt konstatējot ka atbildīgā iestāde nepilda vai tikai daļēji pilda sev uzliktās funkcijas atkal hierarhiski augstākajai uzraudzības iestādei būtu jāpievērš tam uzmanība. Nav pieļaujam tāda situācija, ka neviena no valstī esošajām, par konkrēto jautājumu, atbildīgajām iestādēm problēmjautājumam nepievērš uzmanību.

3.1. Bērnu un jauniešu tiesības un pienākumi

Lai noskaidrotu vai bērnu un jauniešu personas datu apstrādes nodrošinājums izglītības iestādēs, likumā noteikto prasību ietvaros, tiek ievērots un pilnā apjomā izpildīts, kā arī lai noskaidrotu cik lielā mērā vecāks vai pilnvarotais pārstāvis ir tiesīgs iejaukties bērna datu apstrādē, tā lai netiktu aizskartas paša bērna intereses un likumā noteiktās tiesības, ir konkrēti jāspēj noteikt kādas ir šīs bērnu tiesības un kādi ir pienākumi, un kādas ir to robežas.

Personas tiesību vai tiesisko interešu aizskārums (subjektīvās tiesības) pastāv, ja personai no tiesību normas izriet tiesības prasīt kaut ko no valsts pārvaldes iestādēm vai tiesības prasīt, lai valsts pārvaldes iestāde neiejauktos viņas tiesībās.[89] Subjektīvās tiesības ir cilvēkiem esošā iespējamība apmierināt savas vajadzības un intereses (vispirms un galu galā).[90] Ikvienai personai ir tiesības uz savu personas datu aizsardzību. Šādi dati ir jāapstrādā godprātīgi, noteiktiem mērķiem un ar attiecīgās personas piekrišanu vai ar citu likumīgu pamatojumu, kas paredzēts tiesību aktos. Ikvienam ir pieejas tiesības datiem, kas par viņu savākti, un tiesības ieviest labojumus šajos datos. Atbilstību šiem noteikumiem kontrolē neatkarīga iestāde.[91] Tātad pirmkārt jau bērnam un jaunietim, kā pilntiesīgam tiesību subjektam, ir tiesības uz likumam atbilstošu personas datu apstrādi.

Pat, ja bērns ir pārāk mazs, lai saprastu savas kā datu subjektu tiesības, dati par viņu jebkurā gadījumā ir viņa personas dati. Attiecīgi bērns ir tas, kuram ir pieejas tiesības saviem datiem, pat ja viņa tiesības palīdzēs īstenot tās personas, kuras ir konkrētā bērna vecāki vai

[89] Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2019.gada 26.septembra Lēmums lietā Nr. A420318218, SKA-1460/2019 //atrodas tiesas arhīvā.
[90] Jakubaņecs V., Tiesību jēdziens un formas. Rīga, Iespiests tipogrāfijā P&Ko, 2004, 107.lpp.
[91] Eiropas Savienības pamattiesību harta (2012/C 326/02) (2009. 1. decembris) Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis C 326/391, 26.10.2012.

aizbildņi.[92] Apstrādājot bērnu un jauniešu personas datus ir jānošķir bērnu un jauniešu personas dati un vecāku vai pilnvaroto pārstāvju dati. Turklāt jānošķir arī kuros gadījumos bērns pats būs tiesīgs īstenot savas tiesības personas datu apstrādes jomā, un kuros gadījumos nepieciešams piesaistīt vecāku vai pilnvaroto pārstāvi tiesību īstenošanai. Šeit atzīmējams, ka arī tajos gadījumos, kad bērna tiesības tiek īstenotas ar vecāka vai pilnvarotā pārstāvja starpniecību ir joprojām jānodrošina arī bērna informēšana, turklāt bērnam saprotamā veidā. Ja nepieciešams, tad var izmantot arī vizualizāciju, lai bērnam būtu vieglāk izprast viņa datu apstrādi un no datu apstrādes izrietošās sekas.

Palielinoties informācijas apjomam, kas ir skolu rīcībā, kā arī (īpaši ņemot vērā arī bērnu aktīvo informācijas tehnoloģiju izmantošanu), aizvien vairāk uzmanības jāpievērš normatīvajiem aktiem personas datu aizsardzības jomā, un jo īpaši – diviem aspektiem: fiziskas personas tiesības un pienākumi.[93] Problēma ir saskatāma arī bērna, vecāka vai pilnvarotā pārstāvja un skolas vai bērnudārza attiecībās apstrādājot bērnu un jauniešu personas datus. Tā kā likumā nav precīzi definēts kā būtu jārīkojas izglītības iestādei esot pārziņa statusā attiecībā uz bērna vai jaunieša datiem, tad praksē rodas problēmas izprast kāds ir vecāka vai pilnvarotā pārstāvja tiesību apjoms un kā konkrētā situācijā rīkoties, lai netiktu aizskartas konkrētā bērna vai jaunieša tiesības un intereses. Bērns un jaunietis kā ikviena cita fiziska persona pēc visiem kritērijiem atbilst datu subjekta jēdzienam, un bērnam un jaunietim, tāpat kā ikvienam datu subjektam, pienākas konkrētas tiesības un pienākumi, atšķirība ir tajā, ka ne vienmēr bērns bez vecāku vai pilnvaroto pārstāvju starpniecības ir spējīgs, un atsevišķos gadījumos pat tiesīgs, lemt par savu tiesību personas datu apstrādes jomā izmantošanu. Tādēļ būtiski ir ne vien konkrēti nodefinēt bērnam un jaunietim kā datu subjektam piekrītošās tiesības un pienākumus, bet arī saprast cik daudz vecāks vai pilnvarotais pārstāvis ir tiesīgs iejaukties bērna datu apstrādē, it īpaši tajos gadījumos, kad bērna vai jaunieša un vecāka vai pilnvarotā pārstāvja intereses nesakrīt. Tas pats attiecas uz izglītības iestādes pilnvarām attiecībā uz bērna datu apstrādi, jo ir situācijas, ka bērnam vai jaunietim netiek dota iespēja pat izteikties, nemaz nerunājot par lēmuma pieņemšanu, saistībā ar savu personas datu apstrādi, jo izglītības iestāde pirmkārt vēršas pie vecākiem vai pilnvarotajiem pārstāvjiem.

Kopumā ir jāņem vērā, ka bērnam līdz pilngadības sasniegšanai nav pilna rīcības spēja (izņemot augstāk minēto izņēmumu attiecībā uz piekrišanu), tādējādi arī bērnu tiesību realizācijai ir jānotiek ar bērna vecāku vai aizbildņu starpniecību, tai skaitā datu kopiju pieprasīšanu, apstrādes darbību ierobežošanu, datu dzēšanu un citu tiesību realizāciju. Tomēr,

---

[92] Datu valsts inspekcija. Datu subjekta tiesības. Pieejams: https://www.dvi.gov.lv/lv/wp-content/uploads/jaunumi/publikacijas/Rekomendacija_Datu_subjekta_tiesibas.pdf – aplūkots 20.04.2020.
[93] Rekomendācija: Bērnu datu aizsardzība skolās. Datu valsts inspekcija. Rīga. Pieejams: https://www.dvi.gov.lv/lv/latvijas-normativie-akti/rekomendacijas-vadlinijas/ - aplūkots 25.02.2020.

ja kredītiestāde piedāvā speciālus pakalpojumus bērniem, ir ieteicams, ievērojot bērna briedumu un spēju lemt par savu tiesību realizēšanu, izvērtēt iespēju arī bērnam patstāvīgi realizēt atsevišķas tiesības, ciktāl tās nespēj radīt bērnam kaitējumu. Šādai atsevišķu tiesību realizācijas piešķiršanai bērniem nevajadzētu ierobežot bērna vecākiem vai aizbildņiem iespēju pārraudzīt ar bērnu saistītu datu apstrādi un, ja nepieciešams, realizēt visas datu subjekta tiesības attiecībā uz to. Papildus jāpiemin, ka Regula nosaka, ka iepriekš minētie noteikumi par bērnu datu izmantošanu informācijas sabiedrības pakalpojumos neietekmē vispārējās līgumtiesības, t.sk. noteikumu attiecībā uz bērna noslēgta līguma spēkā esamību, noslēgšanu vai sekām. Līdz ar to pieļaujama ir bērna lemšana par saviem datiem, piemēram, darba attiecībās, kur saskaņā ar Darba likuma 37. pantu bērns patstāvīgi var noslēgt darba līgumu sākot ar 15 gadu vecuma sasniegšanu un bērna rīcība ar savu atsevišķo mantu kā to paredz Civillikuma normas.[94] Attiecībā uz to jauniešu, kuri ir jau sasnieguši 18 gadu vecumu, personas datu apstrādi attiecas VDAR noteiktie principi un prasības personas datu apstrādē. Tā kā persona no 18 gadu vecuma vairs nav uzskatāma par bērnu, tad saskaņā ar likumā noteikto tai nepienākas īpašs personas datu aizsardzības nodrošinājums, uzskatot ka tā ir sasniegusi pietiekamu brieduma līmeni, lai pati spētu lemt par savu personas datu apstrādi un spētu saprast no tās izrietošos iespējamos riskus. Autores ieskatā tik strikts dalījums ir nesamērīgs, jo 17 gadus vecs jaunietis un 18 gadus vecs jaunietis brieduma ziņā neatšķiras vai var būt gadījumi, ka pat 16 gadīgs jaunietis ir izglītotāks, vairāk nobriedis un spējīgs labāk apzināties riskus, kā cits 18 gadīgs jaunietis.

Pietam daudzi izglītības iestāžu audzēkņi 18 gadu vecumu sasniedz turpinot izglītību 12 klasē. Tātad daļaizglītojamo, kuriem ir ātrāk dzimšanas dienas vai uzsākuši mācības agrāk, ir jau sasnieguši 18 gadu vecumu, kamēr daži, kuriem dzimšanas dienas ir vēlāk vai uzsākuši mācības vēlāk, vēl nav sasnieguši 18 gadu vecumu, tādējādi veidojot izglītojamo klases grupu, kuru varētu sadalīt divās daļās. Tas ir - viena grupa, kura raugoties no personas datu aizsardzības viedokļa ir bērni un kuriem pienākas īpašs personas datu aizsardzības nodrošinājums un otra grupa, kuras personas datus apstrāde veicama, tā teikt vispārējā kārtībā.

Bērnam un jaunietim ir tiesības saņemt apstiprinājumu, ka viņa dati tiek vai netiek apstrādāti un piekļūt saviem datiem, regulā konkrēti uzskaitot uz kādas informācijas saņemšanu datu subjektam ir tiesības. Konstatējot, ka pārziņa rīcībā esošā informācija ir neprecīza, datu subjektam ir tiesības pieprasīt informāciju labot un VDAR uzskaitītajos gadījumos tiesības prasīt, lai personas dati tiktu dzēsti, piemēram, ja tiek konstatēts, ka personas dati tiek apstrādāti

[94] Ieteikumi Vispārīgās datu aizsardzības regulas piemērošanai. Latvijas komercbanku asociācija. 2018. Pieejams: https://www.financelatvia.eu/news/ieteikumi-visparigas-datu-aizsardzibas-regulas-piemerosanai-bankas/ - aplūkots 20.03.2020.

bez likumīga pamata. Praksē konstatējama problēma ir datu subjekta neizpratne par gadījumiem, kuros datus ir tiesības prasīt dzēst un kuros nav. Bērnam un jaunietim ir vēl jo grūtāk izprast šādas nianses. Datu subjektam ir tiesības ierobežot datu apstrādi, kā arī saņemt savus personas datus, kurus sniedzis pārzinim strukturētā, pārskatāmā veidā un lūgt šos datus nosūtīt citam pārzinim, piemēram, skolēns vai students izglītības iestādes maiņas gadījumā lūdz iepriekšējo izglītības iestādi pārsūtīt viņa atzīmju kopsavilkumu jaunajai izglītības iestādei. Tāpat bērniem un jauniešiem, kā ikvienam datu subjektam ir tiesības iebilst pret datu apstrādi tirgvedības vajadzībām, kā arī nebūt tāda lēmuma subjektam, kura pamatā ir tikai automatizēta apstrāde.

Pārziņu pienākumu atbildēt uz datu subjekta piekļuves pieprasījumu var ierobežot, ja pastāv svarīgākas likumīgas citu intereses. Svarīgākas likumīgas intereses var būt vispārējas nozīmes intereses, piemēram, valsts drošība, sabiedriskā drošība un saukšana pie atbildības par noziedzīgiem nodarījumiem, kā arī privātas intereses, kas ir pārliecinošākas nekā datu aizsardzības intereses. Ikvienam izņēmumam un ierobežojumam jābūt nepieciešamam demokrātiskā sabiedrībā, un tiem jābūt samērīgiem ar izvirzīto mērķi. Ārkārtas gadījumos, piemēram, medicīnisko indikāciju dēļ, datu subjekta aizsardzība var prasīt caurskatāmības ierobežošanu; tas jo īpaši attiecas uz katra datu subjekta piekļuves tiesību ierobežošanu.[95] Kā ikvienas tiesības, tāpat arī datu subjekta tiesības personas datu apstrādes jomā ir ierobežojamas. Pirmkārt jau pamatojoties uz vispārpieņemtiem principiem, tas ir, lai pasargātu citu cilvēku tiesības, valsts drošības un sabiedrības interešu labā. Tāpat arī ir noteikti konkrēti gadījumi, kuros datu subjekts ir tiesīgs vai nav tiesīgs izmantot sev piešķirtās tiesības, piemēram, attiecībā uz datu subjekta pieprasījumu par personas datu dzēšanu. Ne vienmēr šāds pieprasījums ir jāpilda. Ja datu apstrāde pamatojas uz piekrišanu, piemēram, skolēna fotogrāfija tiek izmantota izglītības iestādes mājaslapā. Šādā gadījumā pēc datu subjekta pieprasījuma fotogrāfija jeb skolēna personas dati ir jādzēš. Savukārt ja tiek pieprasīts dzēst informāciju, kas tiek apstrādāta uz likuma pamata, tad izglītības iestādei kā pārzinim nav pienākums, un bieži vien pat nav pieļaujams, datus pēc datu subjekta pieprasījuma izdzēst. Kā piemērs būtu, situācija, ja bērns vai viņa vecāks izsaka pieprasījumu dzēst tādus personas datus kā bērna vārds, uzvārds, personas kods, adrese, jo šo datu apstrāde ir nepieciešama, lai izpildītu uz pārzini attiecināmus tādus juridiskus pienākumus kā grāmatvedības attaisnojumu dokumentu uzglabāšana noteiktu laika posmu vai ja izglītības iestāde tiek finansēta no valsts finanšu līdzekļiem ir jānorāda kā šie finanšu līdzekļi ir tikuši izlietoti, kas parasti ietver arī informāciju par konkrētiem bērniem.

Eiropas Savienības pamattiesību hartas 24.pants nosaka:

[95] Rokasgrāmata par Eiropas tiesību aktiem bērnu tiesību jomā / Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra un Eiropas Padome. Luksemburga, Eiropas Savienības Publikāciju birojs, 2016, 102.lpp.

"Bērniem ir tiesības uz viņu labklājībai nepieciešamo aizsardzību un gādību. Viņi drīkst brīvi paust savu viedokli. Šis viedoklis atbilstīgi bērnu vecumam un briedumam jāņem vērā jautājumos, kas skar bērnu intereses.[96]

Visās darbībās, kas attiecas uz bērniem, neatkarīgi no tā, vai tās veic valsts iestādes vai privātas iestādes, pirmkārt jāņem vērā bērna intereses.[97]

Katram bērnam ir tiesības regulāri uzturēt personiskas attiecības un tiešus sakarus ar abiem vecākiem, izņemot gadījumus, kad tas ir pretrunā viņa interesēm."[98]

Pievērošoties bērna un jaunieša tiesībām tikt uzklausītam un tiesībām lemt par jautājumiem, kas skar bērna un jaunieša intereses, ir svarīgi paturēt prātā, ka neskatoties uz piešķirto patvaļu lēmumu pieņemšanā, bērns un jaunietis tomēr nav pieaugušais, bērnam un jaunietim ir salīdzinoši neliela dzīves pieredze, kā arī pastāv daudz un dažādi citi riski, kas var radīt negatīvas sekas, ko bērns vai jaunietis pats, iespējams, nav spējis paredzēt. Arī gadījumos, kuros tiek stingri izvērtēta bērna vai jaunieša brieduma pakāpe pastāv risks, ka kādā no aspektiem bērns vai jaunietis tomēr nebūs spējīgs pieņemt pārdomātu lēmumu, sakarā ar to, ka pilnīgi visu vienkārši nav iespējams paredzēt. Tomēr šim aspektam nevajadzētu kļūt par pamatu situācijām, kad bērnam tiek liegts lemt par sev svarīgiem jautājumiem, tai skaitā par savu personas datu apstrādi. Jo arī pieaugušais pilnīgi visās jomās nav spējīgs paredzēt pilnīgi visas iespējamās sekas.

Praksē attiecībā uz bērna personas datu apstrādi vērojams, ka bērna tiesības lielākoties tiek īstenotas tikai pastarpināti, tas ir ar vecāku vai pilnvarotu personu palīdzību, uzskatot, ka bērns nevar būt pietiekami zinošs datu apstrādes jautājumos. Tomēr jāuzsver, ka bērnam ir nepieciešama tikai izpratne par konkrēto jautājumu, kas uz viņu attiecas, nevis padziļinātas zināšanas.

Ja pastāv šaubas par bērna spējām izprast viņam sniegto informāciju par viņa datu apstrādi, izglītības iestāde var pieaicināt speciālistu, kas palīdz nodod informāciju no vienas puses otrai. Tas varētu būt, piemēram, psihologs, kas specializējies darbam ar bērniem. Tādējādi maksimāli nodrošinot, ka bērni saprot tiem sniegto informāciju.

VDAR 15.pants nosaka personas tiesības piekļūt saviem datiem.

Ja iespējams, pārzinim būtu jāspēj nodrošināt attālināta piekļuve drošai sistēmai, kas datu subjektam sniegtu tiešu piekļuvi saviem personas datiem. Minētajām tiesībām nevajadzētu nelabvēlīgi ietekmēt citu personu tiesības vai brīvības, tostarp tirdzniecības noslēpumus vai

[96] Eiropas Savienības pamattiesību harta (2012/C 326/02) (2009. gada 1. decembris) Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis C 326/391, 26.10.2012.
[97] Turpat.
[98] Turpat.

intelektuālā īpašuma tiesības un jo īpaši autortiesības, ar ko aizsargāta programmatūra. Tomēr minēto apsvērumu rezultātam nevajadzētu būt tādam, ka datu subjektam tiek atteikts sniegt jebkādu informāciju. Ja pārzinis apstrādā lielu informācijas apjomu saistībā ar datu subjektu, pārzinim būtu jāspēj pieprasīt, lai datu subjekts pirms informācijas nosūtīšanas precizētu, uz kuru informāciju un kurām apstrādes darbībām pieprasījums attiecas.[99] Pārzinim (izglītības iestādei) ir jānodrošina iespēju datu subjektam (bērnam vai jaunietim vai tā vecākam vai pilnvarotajam pārstāvim) tiesības saņemt personas datu kopiju bez maksas. Savukārt, lai izvairītos no tā, ka persona pārlieku bieži vēršas pie pārziņa, tādējādi radot pārzinim nesamērīgi lielus izdevumus, ir atļauts piemērot samaksu par visām papildu kopijām ko datu subjekts pieprasa. Šī samaksa nevar pārsniegt administratīvās izmaksas, kas rodas sagatavojot datu kopiju.

Kā iepriekš tika noskaidrots, tad attiecībā uz bērna datiem, bērns ir tas kuram pienākas visas tiesības, kas izriet no viņa datu apstrādes un vecāks vai pilnvarotais pārstāvis ir tikai pārstāvja lomā, kas palīdz īstenot šīs tiesības. Gadījumā, ja vecāks pieprasa izsniegt bērna personas datu kopiju, tad vēlāk bērnam pašam personīgi pieprasot personas datu kopiju nevajadzētu saskarties ar problēmu, ka tiek iekasēta samaksa par kopijas izsniegšanu.

Bieži vien rodas situācijas, kurās vienos un tos pašus datus ir nepieciešams iesniegt dažādās institūcijās, kā rezultātā var gadīties situācija, ka bērns vai tā vecāks vai pilnvarotais pārstāvis vēršas izglītības iestādē atkārtoti ar lūgumu izsniegt vienu un to pašu datu kopijas. Piemēram, vecāks iesniedz informāciju par bērna izglītošanos konkrētajā izglītības iestādē savā darba vietā, lai saņemtu kādus bonusus no darba vietas, šo pašu informāciju nepieciešams iesniegt sociālo pakalpojumu sniedzēja iestādē, lai saņemtu atvieglojumus vai pabalstus, tāpat šo informāciju var būt nepieciešams iesniegt kādā ārpusskolas nodarbību organizēšanas iestādē, lai apstiprinātu konkrētu izglītības līmeni, kas pieļauj sākt līdzdarboties konkrētajās nodarbības un citur.

Ja bērns pats vēl savām vajadzībām lūdz izsniegt informāciju, tad samaksas pieprasīšanas gadījumā tiktu būtiski apgrūtināta bērna tiesību īstenošana, jo bērnam nav savu patstāvīgu ienākumu ar ko nosegt informācijas pieprasījuma maksu. Var pastāvēt arī situācijas, ka bērns nevar vai negrib vērsties pie vecākiem vai pilnvarotajiem pārstāvjiem ar lūgumu apmaksāt šādu pakalpojumu. Ņemot vērā bērna statusu, bērnam noteikto īpašo aizsardzības nodrošinājuma prasību, bērna patstāvīgu ienākumu neesamību, kā arī apstākli, ka bērnam jau tāpat ir grūtāk īstenot savas tiesības, nevajadzētu pieļaut situāciju, ka bērnam var tikt prasīta

[99] Eiropas Parlamenta un Padomes regula (ES) 2016/679 (2016.gada 27.aprīlis) par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Direktīvu 95/46/EK (Vispārīgā datu aizsardzības regula) Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis Nr. L 119/1, 04.05.2016.

samaksa par personas datu kopijas izsniegšanu. Samaksas pieprasīšana no bērna par viņa personas datu kopijas izsniegšanu ir viennozīmīgi vērtējams kā nesamērīgs slogs bērnam.

Autore ierosina VDAR 15.panta trešo daļu izteikt sekojošā redakcijā: "Pārzinis nodrošina apstrādē esošo personas datu kopiju. Par visām papildus kopijām, ko pieprasa datu subjekts, pārzinis var iekasēt saprātīgu samaksu, kas balstīta uz administratīvām izmaksām. Samaksu neiekasē no bērna. Ja datu subjekts pieprasījumu iesniedz elektroniskā formā un ja vien datu subjekts nepieprasa citādi, informāciju sniedz plaši izmantotā elektroniskā formātā."

Nosakot ar normatīvo aktu, ka samaksas iekasēšana netiek veikta no bērna, tiktu nodrošināts, ka ikvienā gadījumā, kad bērns vēlas saņemt informāciju par savu datu apstrādi, viņam šāda iespēja tiktu dota, ļaujot savas tiesības īstenot patstāvīgi, bez vecāku vai pilnvaroto pārstāvju starpniecības. Šis apstāklis ir īpaši nozīmīgs situācijās, kurās bērns pats ir varējis sniegt piekrišanu savu datu apstrādei, bet vēlāk, izejot no finansiālā aspekta, nevar īstenot sev, no konkrētās datu apstrādes, piekrītošās tiesības.

Datu subjektam ir tiesības prasīt datu labošanu. Šī tiesība ir izmantojama, tad ja ir aizdomas vai tiek konstatēts, ka dati ir nepareizi vai neprecīzi. Turklāt šo datu neatbilstība aktuālajai situācijai ir jāpierāda. Pierādīšanas pienākums neattiecas uz tiem gadījumiem, ja persona lūdz labot tādus datus, kuru aktualitāte ir atkarīga no pašas personas. Šādi gadījumi ir attiecināmi uz lūgumu labot bērna dzīvesvietas adresi, e-pasta adresi. Savukārt, piemēram, ja bērns vai jaunietis vai tā vecāks vai pilnvarotais pārstāvis lūdz labot datus attiecībā uz bērna negatīvu uzvedību, ko izglītības iestāde ir konstatējusi un apkopojusi konstatējot dažāda veida darbības, izejot no kurām, ir ticis secināts, ka bērns ir ar uzvedības problēmām, tad izglītības iestādei kā pārzinim nav pienākums izpildīt šādu pieprasījumu. Šajā situācijā datu subjekts varētu vienīgi lūgt izglītības iestādi, lai tā pēc kāda laika, konstatējot, ka bērna uzvedība ir uzlabojusies, un jauni uzvedības pārkāpumi nav konstatēti, negatīvo informāciju dzēš.

Ne tiesības izsniegt personas datus, ne tiesības labot personas datus nav jāinterpretē kā tiesības izsniegt dokumentus, kas satur šos datus. Izsniegt var dokumentu kopiju vai izrakstu, piemēram, bērna atzīmju izrakstu. Tāpat izglītības iestādei nav pienākums izsniegt personas datus, ja tas var negatīvi ietekmēt kādas cita bērna tiesības un intereses vai ja informācija ko lūdz izsniegt ir ierobežotas pieejamības, satur komercnoslēpumu un to nav iespējams nodalīt.

Datu subjektam ir tiesības prasīt, lai viņa dati tiktu dzēsti (tiek definēts arī kā "tiesības tikt aizmirstam"), ja:

- dati vairs nav vajadzīgi nodefinētajam mērķim;
- tiek atsaukta piekrišana, un nav cita tiesiskā pamata uz kura datu apstrādi būtu jāturpina;
- tiek īstenotas datu subjekta tiesības iebilst pret datu apstrādi;

- pārzinis datus ir apstrādājis nelikumīgi;
- datu dzēšanu uzliek par pienākumi normatīvie akti;
- dati ir apstrādāti attiecībā uz informācijas sabiedrības pakalpojumu tiešu sniegšanu bērnam.

Citos gadījumos, datu subjekta tiesības prasīt, lai viņa datu tikti dzēsti ir ierobežotas. Bez šaubām, saņemot pieprasījumu par bērna vai jaunieša personas datu dzēšanu, šādam pieprasījumam ir jāpievērš pastiprināta uzmanība, un veicot izvērtējumu par datu saglabāšanas nepieciešamību sakarā ar sabiedrības interešu aizsardzību, ir jo īpaši svarīgi piemērot stingrākus izvērtējuma kritērijus, kā tas būtu veicot izvērtējumu par pilngadīgas personas datu dzēšanu. Arī VDAR atsevišķi ir izdalījusi VDAR 17.panta pirmās daļas f) punktā nosacījumu, ka datu subjektam ir tiesības pieprasīt un pārzinim pienākums nekavējoties izdzēst datus, ja tie tiek apstrādāti attiecībā uz informācijas sabiedrības pakalpojumu tiešu sniegšanu bērnam. Veicot interešu izvērtējumu ir jāņem vērā tādi kritēriji kā datu subjekta individuālā attieksme, emocionālā stabilitāte, kādu ietekmi datu apstrādes turpināšana var atstāt, risku iestāšanās reālā iespējamība, datu subjekta pamatotās gaidas. Izejot no iepriekš minētā un fakta, ka bērna datiem ar VDAR ir uzlikts īpašāks statuss attiecībā uz aizsardzības nodrošinājumu, tad veicot interešu izvērtējuma testu, it īpaši, ja sekas, kas potenciāli var rasties ir negatīvas datu subjektam, ir svarīgi saprast, ka bērna, kā personības subjektīvās intereses var būt atšķirīgas kā pieaugušam cilvēkam, kā arī emocionālā stabilitāte var nebūt tik attīstīta kā pieaugušajam.

Tiesības uz datu apstrādes ierobežošanu ir konkrēti uzskaitītos gadījumos. Piemēram, konstatējot, ka dati ir neprecīzi, līdz brīdim kamēr pārzinis pārliecinās, ka dati patiešām ir neprecīzi. Tas nozīmē, ka gadījumā, ja bērns, jaunietis vai to vecāki vai pilnvarotie pārstāvji ir izteikuši prasību par novecojušu datu atjaunošanu, tad viņiem ir arī tiesības prasīt, lai šo datu apstrāde netiktu veikta, kamēr tiek pierādīta datu aktualitāte vai neaktualitāte.

Nelikumīgas datu apstrādes gadījumā, datu subjekts var lemt par datu ierobežošanu nevis dzēšanu. Piemēram konstatējot, ka izglītības iestāde datus izmantojusi iepriekš nenoteiktam jaunam nolūkam, kas nav savietojams ar iepriekš noteikto nolūku, bērns vai tā pārstāvis var lemt, ka dati netiek dzēsti, bet tikai ierobežota to apstrāde.

Liela nozīme tiesībām uz datu ierobežošanu ir gadījumos, ja datu apstrādes turpināšana ir nepieciešama datu subjektam, savukārt pārzinim šo datu apstrāde vairs nav vajadzīga. Šādi gadījumi var būt, ja ir bijis konflikts starp izglītības iestādi un bērnu, jaunieti vai tā pilnvaroto pārstāvi, kā rezultātā izglītības pakalpojuma sniegšana ir izbeigta. Pamatojoties uz iespējamu nepieciešamību īstenot savas likumīgās prasības bērns, jaunietis vai to vecāks vai pilnvarotais pārstāvis ir tiesīgi prasīt lai datu apstrāde tiktu ierobežota, kas var izpausties arī kā prasība datus nedzēst.

Attiecībā uz tiesībām par datu pārnesamību ir jāatzīmē, ka VDAR noteiktās prasības ir kumulatīvas jeb tām ir jāiestājas visām vienlaicīgi, ja kāds no nosacījumiem iztrūkst, tad šī tiesības izmantošana nav iespējama. Tas ir datiem jātiek apstrādātiem automatizēti un pamatojoties uz piekrišanu vai līguma izpildi, datiem jābūt datu subjekta iesniegtiem pārzinim, tātad attiecas tikai uz bērna vai jaunieša, vai to vecāku vai pilnvaroto pārstāvju iesniegtajiem datiem, kas tiek apstrādāti automatizēti un pamatojoties uz piekrišanu vai līguma izildi.

Ja datu kopums, kas nosūtīts pēc datu subjekta pieprasījuma, satur personas datus, kuri attiecas uz citām personām, jaunajam datu pārzinim šie dati būtu jāapstrādā vienīgi tad, ja šādai apstrādei ir atbilstošs juridisks pamats.[100] Vecāka vai pilnvarotā pārstāvja pieprasījumam par sava bērna datu pārnesamību būtu jābūt atzīstamam par pietiekamu juridisko pamatu.

3.2. Vecāku vai pilnvaroto pārstāvju tiesības un pienākumi

Mūsdienās izprast savas tiesības un spēt tās efektīvi aizstāvēt ir ne tas vieglākais uzdevums. Problēma īpaši aktualizējas, ja savas tiesības ir jāaizstāv jomā ko ne īpaši labi pārzini, kontaktā ar konkrētās jomas speciālistiem, kam ir gadiem ilga pieredze. Apzinoties pieauguša cilvēka grūtības atsevišķās situācijās īstenot savas tiesības, var skaidrāk iezīmēt bērna spējas pastāvēt par savām interesēm un panākt savu tiesību īstenošanu. It īpaši tādā jomā kā personas datu aizsardzība, kurā arī profesionāļi ne vienmēr ir spējīgi līdz galam izprast un spēt rast atsevišķu situāciju likumam atbilstošāko risinājumu.

Vecāku pienākumi ir:

- sagatavot bērnu patstāvīgai dzīvei sabiedrībā, pēc iespējas respektējot viņa individualitāti, ievērojot spējas un tieksmes;
- Vecāki ir bērna dabiskie aizbildņi (likumiskie pārstāvji). Viņu pienākums ir aizstāvēt bērna tiesības un ar likumu aizsargātās intereses;
- Vecāku gribas izpausmēm attiecībā uz bērnu var noteikt ierobežojumus neatkarīgi no viņu uzskatiem un reliģiskās pārliecības, ja ir konstatēts, ka tās fiziski vai garīgi varētu kaitēt bērna turpmākajai attīstībai;

[100] 29.panta darba grupa. 29. panta darba grupas izstrādāto vadlīniju par atsevišķiem Vispārīgās datu aizsardzības regulas jautājumiem WP 242 Pielikums. Pieejams: https://www.dvi.gov.lv/lv/wp-content/uploads/ties%C4%ABb%C4%81m-uz-datu-p%C4%81rnesam%C4%ABbu_BUJ_LV.pdf – aplūkots 30.04.2020.

- Par vecāku pienākumu nepildīšanu vai aizgādības tiesību ļaunprātīgu izmantošanu, bērna fizisku sodīšanu, kā arī cietsirdīgu izturēšanos pret viņu vecāki saucami pie likumā noteiktās atbildības.[101]

Izglītības likuma 58.panta pirmā daļa nosaka, ka vecākiem (personām, kas realizē aizgādību) ir pienākums:

1) savu spēju un materiālo iespēju robežās nodrošināt ģimenē bērna izglītošanai, veselībai, attīstībai un sadzīvei nepieciešamos apstākļus;

2) sadarboties ar izglītības iestādi, kurā mācās bērns, ar pedagogiem un citām mācību procesā iesaistītām personām;

3) ievērot bērnu, pedagogu un citu personu likumiskās tiesības un intereses;

4) informēt izglītības iestādes vadītāju par bērna veselības stāvokli un citiem apstākļiem, ja tiem var būt nozīme mācību procesā.[102]

Ikviens vecākam vai pilnvarotajam pārstāvim uzliktais pienākums, tāpat arī ikviena piekrītošā tiesība, attiecas uz visām jomām, kurās vecāks vai pilnvarotais pārstāvis pārstāv bērnu, tai skaitā personas datu aizsardzības jomā, īstenojot bērnam piekrītošās tiesības un šajā procesā ievērojot bērna intereses.

Vecākam vai pilnvarotajam pārstāvim pildot savus pienākumus, kas attiecas uz bērna tiesību īstenošanu, ikvienā gadījumā ir jārīkojas saskaņā ar bērna labākajām interesēm. Nepieciešamība uzsvērt bērna intereses gan normatīvajos aktos, gan ikdienā, izriet no praksē konstatētās problēmas – bērna interešu neņemšana vērā. Tas izskaidrojams ar to, ka vecāks vai pilnvarotais pārstāvis, raugoties no varas-padotības viedokļa, ir augstākā pozīcijā un var uzspiest bērnam savas intereses vai panākt, ka tiek īstenotas vecāka vai pilnvarotā pārstāvja intereses, gadījumos, kuros būtu jāņem vērā bērna intereses.

Bērniem ir nepieciešama likumīga pārstāvība, lai viņi izmantotu lielāko daļu savu tiesību. Tomēr tas nenozīmē, ka pārstāvja statusam ir absolūta vai beznosacījuma prioritāte attiecībā pret bērnu - jo bērna intereses dažkārt var dot viņiem tiesības uz datu aizsardzību, kas var būt svarīgākas par vecāku vai pilnvaroto pārstāvju vēlmēm. Pārstāvības nepieciešamība nenozīmē arī to, ka bērni no noteikta vecuma nav jākonsultē ar viņiem saistītos jautājumos. Ja bērna datu apstrāde sākās ar viņa vecāku vai pilnvaroto pārstāvja piekrišanu, attiecīgais bērns, sasniedzot pilngadību, var atsaukt piekrišanu. Bet, ja viņš vēlas, lai apstrāde tiktu turpināta,

[101] Krastiņa I., Bērnu tiesību aizsardzības sistēma. 2016. Pieejams: https://www.tip.edu.lv/media/files/Prezentacija_atbalsta_MA_04102016.pdf - aplūkots - 01.05.2020.
[102] Izglītības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 343/344, 17.11.1998.

šķiet, ka datu subjektam ir nepārprotami jāsniedz piekrišana visur, kur tas tiek prasīts.[103] Piemēram, ja pārstāvis ir devis skaidru piekrišanu sava bērna (datu subjekta) iekļaušanai klīniskajā izpētē, tad, sasniedzot pilngadību, pārzinim jāpārliecinās, ka viņam joprojām ir derīgs tiesiskais pamats personas datu apstrādei. Viņam jo īpaši jāapsver iespēja iegūt skaidru paša datu subjekta piekrišanu, lai turpinātu tiesas procesu, jo ir iesaistīti sensitīvi dati. Šajā jautājumā ir jāatceras, ka tiesības uz datu aizsardzību pieder bērnam, nevis viņu pārstāvjiem, kuri tās vienkārši izmanto.[104] Vecākam vai pilnvarotajam pārstāvim vienmēr ir jāatceras, ka likumā noteiktās tiesības uz bērna personas datu apstrādi pienākas tieši bērnam, un ka vecāks vai pilnvarotais pārstāvis ir tikai izpildītājs. Šī apstākļa dēļ vecākam vai pilnvarotajam pārstāvim ir jāsaprot, ka pārstāvot bērnu ir jāvadās pēc bērna interesēm, nevis vecāka vai pilnvarotā pārstāvja interesēm. Ar bērna interesēm viennozīmīgi nebūtu jāsaprot vecāka vai pilnvarotā pārstāvja subjektīvais uzskats par to, kas ir bērna interesēs un vislabākais bērnam, bet gan objektīvs vērtējums, kas iekļauj bērna personības attīstības un tiesību aizsardzības veicināšanu.

Efektīvai visu iesaistīto pušu (bērns vai jaunietis + izglītības iestāde + vecāki vai pilnvarotie pārstāvji) tiesību un interešu īstenošanai ir nepieciešama pārdomāta sadarbība un savu pienākumu un tiesību apzināšanās. Ja kāda no pusēm nav informēta vai neapzinās savu tiesību robežas, tad visdrīzāk tiks pārkāptas kāda cita tiesības. Piemēram, vecākam neapzinoties līdz kuram brīdim viņš ir tiesīgs īstenot sev piešķirtās pilnvaras lemjot par bērna personas datu apstrādi, viņš vienā brīdī īstenojot savas tiesības, lielākā apjomā, kā viņam ar likumu tas ir piešķirts, pārkāpj bērna tiesības lemt pašam par savu personas datu apstrādi.

Galvenais vispārējais juridiskais princips, kas jāievēro ir bērna labāko interešu ievērošanas princips. Šis princips ir jāievēro visām publiskām vai privātām organizācijām, kuras pieņem lēmumus par bērniem. Tas attiecas arī uz vecākiem un citiem likumīgiem bērnu pārstāvjiem, ja viņu attiecīgās intereses ir pretrunā vai ja bērns tiek pārstāvēts. Parasti bērna pārstāvjiem būtu jāpiemēro šis princips, bet, ja ir konflikts starp bērnu un viņu likumīgo pārstāvju interesēm, jautājums jāizlemj tiesām vai, attiecīgā gadījumā, datu aizsardzības iestādēm.[105] Ja personas datu apstrādes jautājumos rodas situācija, kurā bērna un vecāka vai pilnvarotā pārstāvja intereses nesakrīt, tad būtu jāvēršas DVI ar lūgumu izlemt konkrēto jautājumu. DVI sekojoši var piesaistīt jautājuma risināšanā institūcijas, kas ir specializējušās bērnu tiesību un interešu aizsardzības jautājumos. Tā kā bērns, esot atkarības attiecībās no vecāka vai pilnvarotā pārstāvja, visdrīzāk nespēs pilnvērtīgi aizstāvēt savas tiesības un

[103] Working Document 1/2008 on the protection of children's personal data (General guidelines and the special case of schools). Article 29 data protection working party. 2008, p5, Pieejams: https://ec.europa.eu/justice/article-29/documentation/opinion-recommendation/ - aplūkots 15.03.2020.
[104] Turpat.
[105] Turpat.

nodrošināt, ka šīs tiesības uz personas dati apstrādi paša bērna interesēs, tiek īstenotas, tad pārzinim, šajā gadījumā izglītības iestādei, būtu jāiesaistās un jāpalīdz novest radušos konfliktu pie bērnam taisnīga rezultāta.

Arī DVI risinot interešu konfliktus, kas radušies starp bērna un vecāka interesēm ir jāievēro gan personas datu apstrādes principi, gan vispārējie tiesību principi. Meklējot konflikta risinājumu, lai maksimālu tiktu ievērotas bērna tiesības un intereses, jāņem vērā ne tikai personu datu apstrādi regulējošie normatīvie akti, bet situācija jāskata kopsakarā ar bērnu tiesību aizsardzību regulējošajiem normatīvajiem aktiem.

Kompetences jēdziens (bērna spēja izprast viņu lēmumu sekas) saskaņā ar GDPR joprojām ir spēkā tāpat kā 1998. gada likumā. Ja bērns nav kompetents izmantot savas datu aizsardzības tiesības vai izteikt piekrišanu veikt apstrādi, parasti viņa interesēs ir ļaut personai, kurai ir vecāku atbildība, rīkoties viņa vārdā. Ja bērns ir kompetents, tad visbūtiskākajam apsvērumam tomēr vajadzētu būt tādam, kas ir viņu interesēs, tomēr vairumā gadījumu būtu vispiemērotāk ļaut bērnam rīkoties pašam.[106] Tātad arī strīda gadījumā pirmkārt būtu jālemj par iespējamību bērnam pašam pieņemt lēmumu. Ja tiek nonākts pie secinājuma, ka bērns pats ir spējīgs izprast konkrētā jautājuma būtību un apzinās iespējamās sekas, tas strīds varētu rasties tikai tādā gadījumā, ja vecāks vai pilnvarotais pārstāvis uzskata, ka bērna drošība vai veselība var tikt apdraudēta. Šāda nostāja bez šaubām ir jāpamato un pamatojumam jābūt atbilstošam reālajai situācijai un reālajam riskiem, kas var izrietēt tieši no konkrētā strīdus jautājuma.

Tomēr neskatoties uz iepriekš minēto par to, ka vispiemērotāk būtu vairumā gadījumu ļaut bērnam pašam rīkoties, ir jāsaprot, ka bērnam nav tik liela pieredze un zināšanas kā pieaugušajiem, it sevišķi saskarē ar dažādām institūcijām, kas ir specializējušās konkrētos jautājumos, un kuru intereses aizstāv jomas profesionāļi un personām, kas pārzin kā ietekmēt citus cilvēkus par labu savām interesēm. Šī iemesla dēļ vecāku un pilnvaroto pārstāvju iesaiste bērnu tiesību īstenošanā ir neatņemama sastāvdaļa. Vecāks vai pilnvarotais pārstāvis ir tā persona, kas vēl bērnam labāko un pastāv par to, lai bērna intereses un tiesības netiktu aizskartas, izmantojot savu dzīves pieredzi un prasmi efektīvi komunicēt un īstenot savas un citu tiesības. Pastāvot pamatotām aizdomām, ka vecāks vai pilnvarotais pārstāvis nepilda pienākumu pēc labākās apziņas rūpēties par bērna tiesībām un interesēm vai pat konstatējot ka vecāku vai pilnvaroto pārstāvju pieņemtie lēmumi attiecībā uz bērna datu apstrādi izglītības iestādē ierobežo bērna intereses, ir jāpastāv mehānismam, kas kontrolē vecāku pienākumu godprātīgu un atbildīgu izpildi, kā arī, kas paredz sekas, kas rodas, vecākiem nepildot savu

[106] Children and the GDPR. Information Commissioner's Office. Pieejams: https://ico.org.uk/media/for-organisations/guide-to-the-general-data-protection-regulation-gdpr/children-and-the-gdpr-1-0.pdf - aplūkots 02.05.2020.

pienākumu. Svarīgi ir nodrošināt, mehānismu, kas šādās situācijās nodrošina bērna interešu īstenošanu. Tas varētu īstenoties kā izglītības iestādes pilnvarās iejaukties konstatējot šādu situāciju.

Veidojot jebkura veida risinājumu, kurā ietilpst izglītības iestādes pilnvaras apstrīdēt vecāka vai pilnvarotā pārstāvja pieņemto lēmumu attiecībā uz bērnu praksē varētu izraisīt nopietnas konfliktsituācijas pamatojoties uz to, ka ir aktualizējusies problēma par vecāku tiesību pārākumu, kas izpaužas kā vecāku vai pilnvarotā pārstāvju konfliktēšana ar skolotājiem un izglītības iestāžu vadītājiem cenšoties agresīvā veidā panākt savu vēlmju īstenošu.

Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 173.pants Bērna aprūpes pienākumu nepildīšana, nosaka , ka par bērna aprūpes pienākumu nepildīšanu — vecākiem vai personām, kas viņus aizstāj, izsaka brīdinājumu vai uzliek naudas sodu līdz simt četrdesmit euro.[107] Vecāku vai pilnvaroto pārstāvju negatīvā attieksme pret izglītības iestādi bērnu tiesību aizsardzības jautājumos ir nepamatota. Tāpat kā vecākiem ar likumu ir noteikta atbildība par pienākumu nepildīšanu, tāpat arī izglītības iestāde nes atbildību par to, lai konstatējot bērnu tiesību un interešu neievērošanu vai to pārkāpumu attiecīgi rīkotos, nepieļaujot šādās situācijās bezdarbību no izglītības iestāžu puses.

Atbildot uz darbā izvirzīto jautājumu cik lielā mērā vecāks vai pilnvarotais pārstāvis ir tiesīgs iejaukties bērna datu apstrādē situācijās, kad bērna un vecāka vai pilnvarotā pārstāvja intereses nesakrīt ir jāņem vērā gan konkrētā situācija, gan bērna attīstības pakāpe un brieduma līmenis, iespējamās sekas ko var radīt konkrētā personas datu apstrāde un citi aspekti, kas dažādās situācijās var atšķirties. Jāizvērtē vai konkrētajā gadījumā bērna un vecāka intereses nesakrīt jo vecāku vai pilnvaroto pārstāvju ieskatā bērns ir pārāk nenobriedis un neizprot konkrētās personas datu apstrādes iespējamās sekas, vai konkrētā personas datu apstrāde var apdraudēt bērna drošību vai veselību, vai bērna un vecāka vai pilnvarotā pārstāvja intereses konkrētajā jautājumā kādā no aspektiem vienkārši atšķiras. Konstatējot, ka bērns ir pietiekami nobriedis, izprot iespējamos risku, kas var rasties no datu apstrādes, plānotā bērna personas datu apstrāde neapdraud bērna drošību vai veselību, iespējamie riski, kas var rasties ir vērtējami kā zemas riska pakāpes, tomēr vecāks uzskata, ka bērna interesēs labāk būtu neveikt konkrēto datu apstrādi, tad vecāku vai pilnvaroto pārstāvju iejaukšanās šajā gadījumā nebūtu pamatota. Izņēmums varētu būt gadījumā, ja vecāks vai pilnvarotais pārstāvis ir spējīgs sniegt pamatotus argumentus, kāpēc konkrētā datu apstrāde var tomēr kaitēt bērnam vai kādus citus argumentus, kas liek apšaubīt plānotās personas datu apstrādes nepieciešamību. Konfliktu gadījumos saistībā ar bērna spēju izprast konkrēto personas datu apstrādes būtību ir jāatzīmē, ka bērnam

[107] Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss: LR likums. Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs Nr.51, 20.12.1984.

ir nepieciešama tikai izpratne par konkrēto jautājumu, kas uz viņu attiecas, nevis padziļinātas zināšanas.

Ja sabiedrība mērķē panākt patiesu datu aizsardzības kultūru un privātās dzīves aizsardzību kopumā, jāsāk ar bērniem ne tikai kā grupu, kurai nepieciešama aizsardzība, vai kā par tiesību subjektu, kurš ir īpaši aizsargājams, bet arī viņi jāinformē par viņu pienākumiem ievērot citu personu datus. Lai sasniegtu šo mērķi, skolai vajadzētu "spēlēt" galveno lomu. Bērni un skolēni jāaudzina, lai viņi kļūtu par autonomi informācijas sabiedrības pilsoņiem. Šajā nolūkā ir svarīgi, lai viņi jau no mazotnes uzzinātu par privātuma un datu aizsardzības nozīmi. Šīs koncepcijas viņiem vēlāk ļaus pieņemt apzinātus lēmumus par to, kādu informāciju viņi vēlas atklāt, kam un ar kādiem nosacījumiem. Datu aizsardzība sistemātiski jāiekļauj skolas plānos atkarībā no skolēnu vecuma un pasniedzamo priekšmetu veida.[108] Veiksmīgas un efektīvas bērna vai jaunieša personas datu apstrādes izglītības iestādē pamatā ir trīspusēja sadarbība starp bērnu vai jaunieti, vecāku vai pilnvaroto pārstāvi un izglītības iestādi. Tāpēc bērna personas datu apstrādes ietvaros izglītības iestādē ir svarīgi izprast, ne tikai bērna tiesības un vecāka kā pārstāvja pilnvaras, bet arī izglītības iestādēs kā pārziņa tiesības un pienākumus apstrādājot bērna personas datus.

3.3. Izglītības iestādes tiesības un pienākumi

Ikvienai izglītības iestādei ir jāveicina bērnu tiesību aizsardzība, arī bērna tiesību uz likumam atbilstošu personas datu aizsardzību. Šāda prasība ir ar normatīvajiem aktiem uzlikta par pienākumu ikvienai izglītības iestādei.

Bērna tiesību aizsardzību nodrošina:

1) bērna ģimene un tuvinieki, kas par bērnu rūpējas;

2) izglītības (piemēram, skola, bērnudārzs), kultūras (piemēram, muzeji, bibliotēkas, teātri, kino), veselības aprūpes (piemēram, ārsti, poliklīnikas, slimnīcas) iestādes un bērnu aprūpes centri (piemēram, bērnunami, krīzes centri, ģimenes atbalsta centri);

3) valsts un pašvaldība;

4) dažādas sabiedriskās organizācijas, uzņēmēji un cilvēki, kas darbojas, lai atbalstītu un palīdzētu bērniem;

[108] Working Document 1/2008 on the protection of children's personal data (General guidelines and the special case of schools). Article 29 data protection working party. 2008, p5. Pieejams: https://ec.europa.eu/justice/article-29/documentation/opinion-recommendation/ - aplūkots 15.03.2020.

5) darba devēji.[109]

Bērnu tiesību aizsardzības likums vispārēji ir noteicis par bērnu tiesību aizsardzību atbildīgās personas, lai gan likumā nav tieša norāde par izglītības iestādes, šāda prasība izriet no bērnu tiesību aizsardzības vispārējās prasības un citiem normatīvajiem aktiem.

Saskaņā ar VDAR bērniem ir jānodrošina īpaša personas datu aizsardzība. Izejot no aizsardzības jēdziena būtības bērnam ir jābūt īpaši pasargātam no kaitējuma nodarīšanas, tai skaitā pretlikumīgas datu apstrādes. Tas nozīmē to, ka izglītības iestādei ir pienākums nodrošināt drošu personas datu apstrādi atbilstoši VDAR un citu normatīvo aktu prasībām prasībām ievērojot bērna intereses. Pirmkārt jau datus apstrādājot tikai tad, ja tam ir tiesisks pamats, ievērojot personas datu apstrādes principus, nodrošinot drošu datu apstrādi, ievērojot datu subjektu tiesības.

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 5.[1] pants uzskaita subjektus, kuriem nepieciešamas speciālās zināšanas bērnu tiesību aizsardzības jomā. Tādi ir izglītības iestādes vadītājs un vadītāja vietnieks audzināšanas darbā, sociālais pedagogs un psihologs, kurš strādā ar bērniem, vispārējās izglītības, profesionālās izglītības un interešu izglītības pedagogs, jebkurai citai personai, ja ar tās pieņemtu pārvaldes lēmumu (it īpaši administratīvo aktu), faktisko rīcību vai cita veida darba vai dienesta pienākumu veikšanu tiek vai var tikt skartas bērna tiesības un tiesiskās intereses.[110]

Pedagogu pienākumi:

- cienīt bērna personību un individualitāti, veicināt pilnvērtīgu attīstību,
- ievērot ētikas normas,
- pilnveidot savas profesionālās prasmes,
- ja skolēns ir apdraudēts, vērsties pēc palīdzības valsts vai pašvaldības institūcijās,
- izglītības iestāžu vadītāji un darbinieki ir atbildīgi par bērna veselības un dzīvības aizsardzību, par to, lai bērns būtu drošībā, lai viņam tiktu sniegti kvalificēti pakalpojumi un ievērotas citas viņa tiesības.[111]

Lai pedagogs spētu izpildīt tam uzliktos pienākumus bērnu datu apstrādes jautājumus, pedagogam ir Izglītības iestāžu darbinieki un amatpersonas ir pietiekami jāinformē par ziņu izpaušanas ierobežojumiem, konkrēti izskaidrojot, kura informācija ir uzskatāma par

---

[109] Bērnu tiesību aizsardzības likums jauniešiem draudzīgā valodā. Latvijas Republikas tiesībsargs. 2019. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/uploads/content/bernutiesibas_makets_1567774632.pdf – aplūkots 18.02.2020.

[110] Bērnu tiesību aizsardzības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis Nr.199/200, 08.07.1998.

[111] Krastiņa I., Bērnu tiesību aizsardzības sistēma. 2016. Pieejams: https://www.tip.edu.lv/media/files/Prezentacija_atbalsta_MA_04102016.pdf - aplūkots - 01.05.2020.

neizpaužamu. Ņemot vērā, ka vispārējās izglītības, profesionālās izglītības un interešu izglītības pedagogiem ar likumu ir uzlikts pienākums būt zinošiem bērnu tiesību aizsardzības jomā, tai skaitā bērnu datu apstrādes jautājumos, ir būtiski sekot līdzi jaunumiem datu apstrādes jomā. un nodrošināt regulāras skolotāju apmācības bērnu datu apstrādei.

Ņemot vērā straujo tehnoloģisko attīstību, kas būtiski ietekmē arī izglītības iestāžu pedagogu darbu apstrādājot bērnu personas datus, nepieciešams iekļaut obligātās profesionālās pilnveides programmu saturā tēmu – bērnu personas datu apstrāde.

Autore ierosina izteikt Ministru kabineta noteikumu Nr. 569 "Noteikumi par pedagogiem nepieciešamo izglītību un profesionālo kvalifikāciju un pedagogu profesionālās kompetences pilnveides kārtību" 18. panta 18.1. apakšpunktu par profesionālās kompetences pilnveides programmā ietveramajām tēmām sekojošā redakcijā:

"pedagoga vispārējās kompetences (jauninājumi un attīstības tendences izglītībā, audzināšanas jautājumi, pilsoniskās attieksmes pilnveidošana, kvalitatīvas, radošas pedagoģiskās darbības veicināšana, īstenojot pedagoģisko procesu atbilstoši katra skolēna individuālajām vajadzībām, nākotnes mācību saturs nākotnes kompetenču veicināšanai, ilgtspējīga attīstība un iekļaujoša izglītība, bērnu tiesību aizsardzība, bērnu personas datu apstrāde, veselība un drošums, vardarbības pret bērnu un vardarbības bērna ģimenē atpazīšana un novēršana);"

Tādējādi nodrošinot pedagogam nepieciešamās kompetences pilnveidi atbilstoši normatīvo aktu prasībām, kas izriet no datu aizsardzības prasību straujās attīstības, datu apstrādes riskiem un negatīvajām sekām, kas var tikt radītas ar neatbilstošu bērna personas datu apstrādi no pedagoga puses.

Skolā ir dažādas darbinieku darba lomas, kurās tiek izmantoti personas dati. Daži darbinieki būs atbildīgi par to, lai viņi personas datus vienkārši atbildīgi izmantotu, citi pieņems nozīmīgus lēmumus par to, kādi dati tiek izmantoti, kā tie tiek apstrādāti un glabāti, un ar ko tie tiek koplietoti un kā. Tāpēc personāla apmācībā nedarbosies pieeja "viens izmērs der visiem".[112] Skolas darbiniekiem, skolotājiem, kuri personas datus apstrādā, tas ir datus aplūko, uzglabā, bet nepieņem lēmumus attiecībā uz tiem ir jāinformē par datu apstrādes principiem, jāiepazīstina ar izglītības iestādes personas datu apstrādes politiku, jāapmāca par datu izpaušanas ierobežojumiem, jāatbild uz neskaidrajiem jautājumiem. Attiecībā uz šiem darbiniekiem lielākais risks ir personas datu apzināta vai neapzināta izpaušana trešajām personām, tāpēc šai darbinieku grupai ir svarīgi nodot informāciju par riskiem un sekām, kas

[112] Department for education. Data protection: a toolkit for schools. 2018. Pieejams: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/747620/Data_Protection_Toolkit_for_Schools_OpenBeta.pdf - aplūkots 03.05.2020.

var rasties no šādas datu noplūdes. Savukārt izglītības iestādes darbinieki, kas nes atbildību un ir spējīgi ietekmēt datu plūsmu un to drošību ir jāapmāca padziļināti, iekļaujot ne tikai bērnu personas datu apstrādes pamatjautājumus, bet arī informāciju par tehnisko nodrošinājumu, riskiem, drošības pasākumiem, atbildīgajai personai piemērojamām sankcijām. Papildus šīm personām apzinoties viņu lomu personas datu apstrādē un pilnvaras būtu jāsniedz informācija par identificētajiem riskiem, drošības pasākumu nepilnībām un ieteikumiem drošai personas datu apstrādei izglītības iestādē, kas ir iespējams tikai tad, ja pārzin bērnu personas datu apstrādes pamatprincipus un ir izpratne par iespējamajiem riskiem un to izraisītajām sekām. Abām uzskaitītajām grupām nepieciešams sagatavot apliecinājumu par personas datu neizpaušanu un to apstrādi atbilstoši personas datu apstrādes kārtībā noteiktajam.

Ļoti aktuāls jautājums ir par bērna fotogrāfiju publikāciju. Apmeklējot ikvienas izglītības iestādes mājaslapu ir atrodas fotogrāfijas ar izglītojamajiem no dažādiem pasākumiem vai vienkārši skolas ikdienas, kas ir pieļaujams, ja tam ir tiesisks pamats. Arī daudzi skolotāji nereti mēdz savos personiskajos profilos publicēt fotogrāfijas ar bērniem vai bērnu izglītības iestāžu nodarbību laikā izstrādātajiem darbiem, kas ir pieļaujams arī tikai tajos gadījumos, kad tam ir likumīgs pamats, kas attiecībā uz pedagogu sociālajiem tīkliem varētu būt tikai datu subjekta piekrišana.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka personas attēls ir viens no personības galvenajiem raksturotājiem, jo tas atklāj personas unikālās īpašības un atšķir viņu no līdzcilvēkiem. Tāpēc tiesības uz attēla aizsardzību ir viens no būtiskākajiem aspektiem, kas galvenokārt nozīmē tiesības kontrolēt šā attēla izmantošanu, arī aizliedzot tā publikāciju. Internetā publicētās fotogrāfijas veido personas digitālo vēsturi. Bērna intereses var tikt potenciāli aizskartas situācijā, kad, viņam pieaugot, atsevišķas publiski pieejamas fotogrāfijas pašam var šķist nepiemērotas izplatīšanai (piemēram, bērns jocīgā tērpā, ar grimasē savilktu seju vai kails vannā). Savukārt digitālās vēstures loma aizvien pieaug dažādos dzīves aspektos, piemēram, nākotnes darba meklējumos.[113] Datu valsts inspekcija rekomendē skolām savos iekšējās kārtības noteikumos iestrādāt speciālas norādes par rīcību saistībā ar audzēkņu fotogrāfiju izplatīšanu. Noteikumos var iekļaut informāciju par to, kādā veidā par fotografēšanu informēs vecākus, kuros brīžos bērnus skolā var fotografēt. Jābūt norādītam, kā un kad vecāki var pret to iebilst, kā arī tam, kā un kur šīs fotogrāfijas var tikt publiskotas. Vecāku piekrišanu var lūgt, piemēram, aptauju veidā. Līdz ar šī jautājuma iestrādi iekšējos kārtības noteikumos

[113] Lubgina T., Bijušais vīrs bez atļaujas internetā ievieto bērnu bildes. Kā rīkoties bērnu mātei? Pieejams: https://praktiski.la.lv/bijusais-virs-bez-atlaujas-interneta-ievieto-bernu-bildes-ka-rikoties-bernu-matei - aplūkots 01.05.2020.

vecāki ar to varētu iepazīties jebkurā laikā.[114] Iemesli bērnu fotogrāfiju publiskošanai sociālajos tīklos ir dažādi, piemēram, lepnums par audzēkņiem vai reklāma. Tomēr ir būtiski paturēt prātā, ka fotogrāfija ir bērna personas dati un bez tiesiska pamata šādas fotogrāfijas sociālajos tīklos nedrīkst publicēt. Ikvienā gadījumā publicējot personas fotogrāfiju ir jāveic individuāls izvērtējums par katru fotogrāfijā redzamo personu. Ikvienā gadījumā, kad tiek saņemts pieprasījums publicēto fotogrāfiju izņemt no vietnes, kurā tā ir publicēta, tā nekavējoties ir jāizņem.

VDAR 6.panta pirmās daļas f) apakšpunkts nosaka, ka apstrāde ir likumīga, ja apstrāde ir vajadzīga pārziņa vai trešās personas leģitīmo interešu ievērošanai, izņemot, ja datu subjekta intereses vai pamattiesības un pamatbrīvības, kurām nepieciešama personas datu aizsardzība, ir svarīgākas par šādām interesēm, jo īpaši, ja datu subjekts ir bērns.[115] Jāņem vērā, ka tiesības veikt personas datu apstrādi, balstoties uz leģitīmo interešu ievērošanu, var tikai privātās izglītības iestādes. Valsts un pašvaldības iestādēm nav savu leģitīmo interešu, tāpēc tās personas datus nav tiesīgas apstrādāt uz balstoties uz leģitīmo interešu ievērošanas pamata. Publisko iestāžu personas datu apstrādes juridiskais pamats tiek noteikts ar likumu.

Komersantam ir tiesības veikt datu apstrādi, ja tā ir nepieciešama, lai Komersants varētu īstenot vai aizsargāt savas vai trešās personas leģitīmās intereses, ar nosacījumu, ka datu subjekta intereses nav svarīgākas par Komersanta vai trešās personas attiecīgajām leģitīmajām interesēm, t.i., šāda personas datu apstrāde nerada nesamērīgas sekas datu subjektam. Piemēram, par samērīgu tiesisko interešu balansu ir uzskatāma komerciālo paziņojumu nosūtīšana saviem klientiem uz e-pastu vai īsziņas veidā, neprasot piekrišanu, pie nosacījuma, ka klientam ir dota iespēja iebilst pret turpmāku šādu paziņojumu saņemšanu, klients ir sākotnēji skaidri informēts par tiesībām iebilst un arī iebilduma paziņošanas veidu, un šāds klienta iebildums tiek nekavējoties ņemts vērā. Šaubu gadījumā par Komersanta vai trešās personas leģitīmo interešu savietojamību ar datu subjekta tiesībām un brīvībām Komersants veic leģitīmo interešu un datu subjekta tiesību un brīvību samērīguma pārbaudi (balansa testu).[116] No minētā izriet, ka izejot no izglītības iestādes statusa (valsts vai pašvaldības

[114] Studente L., Pirms publicēt bērna fotogrāfiju, skolām būtu jāsaņem vecāku atļauja. 2014. Pieejams: https://lvportals.lv/skaidrojumi/264134-pirms-publicet-berna-fotografiju-skolam-butu-jasanem-vecaku-atlauja-2014 aplūkots 10.04.2020.

[115] Eiropas Parlamenta un Padomes regula (ES) 2016/679 (2016.gada 27.aprīlis) par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Direktīvu 95/46/EK (Vispārīgā datu aizsardzības regula) Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis Nr. L 119/1, 04.05.2016.

[116] Latvijas Informācijas un komunikācijas tehnoloģijas asociācija. Vadlīnijas fizisko personu datu apstrādē. 2019. Pieejams: https://likta.lv/wp-content/uploads/2019/05/LIKTA_SD_GDPR_Vadlinijas_210x297mm_LV_200519_v032.pdf - aplūkots 05.05.2020.

izglītības iestādē vai privātā izglītības iestāde) var tikt lemts par leģitīmo interešu juridiskā pamata piemērošanu apstrādājot personas datus.

Lai gan privātajām izglītības iestādēm ir piešķirtas tiesības izmantot leģitīmo interešu tiesisko pamatu apstrādājot personas datus nedrīkst aizmirst, ka VDAR nosaka, ka gadījumos, kad tiek pielietots šis tiesiskais pamats ir īpaši jāvērš uzmanība uz bērnu tiesību un interešu aizsardzību. Leģitīmo interešu un datu subjekta tiesību un brīvību samērīguma pārbaude ir jāveic gan apstrādājot bērnu datus, gan vecāku vai pilnvaroto pārstāvju, gan izglītības iestādes darbiniekus personas datus izmantojot kā tiesisko pamatu leģitīmās intereses. Interešu līdzsvarošanas pamatā mērķis ir novērst nesamērīgu negatīvo ietekmi uz datu subjektu, tāpēc atsevišķos gadījumos būtu pieļaujams apstrādāt personas datus uz šā pamata arī tad, ja tiek konstatēts, ka konkrētā personas datu apstrāde varētu atstāt iespaidu uz datu subjekta interesēm vai pamattiesībām un pamatbrīvībām, bet šim iespaidam jābūt samērīgam. Tomēr apstrādājot bērna personas datus pamatojoties uz šo tiesisko pamatu pārzinim ir jābūt īpaši uzmanīgam un jebkuru šaubu gadījumā būtu jāatsakās no bērna vai jaunieša personas datu apstrādes izmantojot leģitīmo interešu pamatu, it īpaši ņemot vērā, ka praksē varētu konstatēt diezgan maz gadījumu, kuros reāli varētu secināt, ka izglītības iestādes leģitīmās intereses varētu būt svarīgākās par bērna pamattiesībām. Arī secinot, ka datu apstrādes rezultātā bērnam vai jaunietim netiktu nodarīts kaitējums vai potenciālais kaitējums varētu būt ar zemu risku, to nevajadzētu uzskatīt par faktoru, kas automātiski pieļauj datu apstrādi uz šā tiesiskā pamata, jo runa iet par datu subjekta interešu vai pamattiesību un pamatbrīvību saglabāšanas svarīgumu, nevis tikai par kaitējuma iestāšanās risku.

Atzīstams, ka krāpšanas novēršana un personas datu apstrāde tiešās tirgvedības vajadzībās ir pārziņa leģitīmā interese, tomēr arī šajos gadījumos ir jāvērtē katra konkrētā situācija un jāveic leģitīmo interešu un datu subjekta tiesību un brīvību samērīguma pārbaude. Konstatējot, ka konkrētā apstrāde nav svarīgāka par datu subjekta interešu vai pamattiesību un pamatbrīvību saglabāšanu, apstrāde uz šā tiesiskā pamata nav atļauta.

VDAR nosaka pienākumu izmantot tikai drošus personas datu apstrādātājus (IT serveru nodrošinātāji, e-klases pakalpojuma sniedzējs, citi pakalpojuma sniedzēji, kuriem var tikt nodoti bērnu dati).

Ja jums (izglītības iestādei – autores piezīme) ir noslēgti līgumi ar apstrādātājiem, ieteicams veikt šādas darbības:

- izveidot visu esošo piegādātāju sarakstu, kuri ir datu apstrādātāji;
- pārskatīt līguma noteikumus ar piegādātājiem, lai noskaidrotu, vai līgumos ir ietverti visi noteikumi, kas uzskaitīti VDAR;

- nosūtīt piegādātājiem aizpildītu VDAR anketu, lai skola varētu novērtēt piegādātāja VDAR atbilstības līmeni.

Ja vēlaties piesaistīt jaunu trešo personu piegādātāju, ieteicams veikt šādas darbības:

- lūdziet piegādātāju aizpildīt VDAR anketu, lai skola varētu novērtēt piegādātāja VDAR atbilstības līmeni;
- pārskatiet piegādātāja nosūtītā piedāvātā līguma nosacījumus, lai pārliecinātos, vai līgumā ir ietverti visi noteikumi, kas uzskaitīti VDAR;
- ja piedāvātajā līgumā nav nepieciešamo klauzulu, lūdziet piegādātāju grozīt līgumu tā, lai tas atbilstu VDAR.[117]

Neievērojot VDAR uzlikto pienākumu izmantot drošus apstrādātus izglītības iestādei var tikt piemērots sods.

Izglītības iestādei ir pienākums nodrošināt iespēju datu subjektam īstenot savas ar likumu noteiktās tiesības. Tādu datu subjekta tiesību īstenošana kā viegla piekļuve informācijai par datu apstrādi, datu apstrāde atbilstoši datu apstrādes pamatprincipiem un tamlīdzīgi tiek nodrošināta izglītības iestādei pēc savas iniciatīvas veicot konkrētas darbības, kas ļauj datu subjektam bez papildus darbībām savas tiesības īstenot, piemēram, apmeklējot izglītības iestādes interneta tīmekļa vietni īstenot savas tiesības uz informācijas iegūšanu par savu personas datu apstrādi. Savukārt tādu datu subjekta tiesību īstenošanai kā, piemēram, personas datu izsniegšana, pārsūtīšana, labošana, dzēšana notiek uz datu subjekta pieprasījuma pamata.

Prakse, kā pārziņi atbild uz datu subjektu pieprasījumiem, ir dažāda. Tā ir atkarīga no personas datu apjoma un veida, ko pārzinis apstrādā, bet princips, ka jānodrošina datu subjektu pieejas tiesības, ir vienāds katrā situācijā.[118] Likumā nav precizēta konkrēta forma kādā pārzinim būtu jāīsteno datu subjekta tiesības. Arī praksē redzams, ka izglītības iestādes izvēlas dažādus veidus kā nodrošināt datu subjektam piekrītošās tiesības.

Svarīgi ir arī neaizmirst par pārziņa pienākumu pārliecināties par datu subjekta, kas iesniedzis attiecīgu pieprasījumu, identitāti, lai nerastos situācija, kur pārzinis pārkāpj Regulas noteikumus, jo sniedzis atbildi datu subjektam, nepārliecinoties par tā identitāti, tādējādi atklājot personas datus citai fiziskai personai. Ņemot vērā šādu pārziņa pienākumu, pārzinis ir tiesīgs prasīt datu subjektam iesniegt papildu informāciju, kas ļautu pārliecināties par datu subjekta identitāti (skat. Regulas 12.panta 6.punktu). Ja šāda papildus informācija netiek iesniegta un pārzinis uzskatāmi pierāda, ka nespēj identificēt datu subjektu, arī šādos gadījumos pārzinis ir tiesīgs atteikties izpildīt saņemto datu subjekta pieprasījumu (skat. Regulas 11.panta

[117] A Practical Guide to GDPR for Schools / Forbes Soliciotrs, Law Brief Publishing, 2019, p 114
[118] Datu valsts inspekcija. Datu subjekta tiesības. Pieejams: https://www.dvi.gov.lv/lv/wp-content/uploads/jaunumi/publikacijas/Rekomendacija_Datu_subjekta_tiesibas.pdf - aplūkots 01.05.2020.

2.punktu un 12.panta 2.punktu).[119] Gadījumā, kad saskaņā ar tiesību aktiem bērnu datu apstrādei ir nepieciešama personas, kuras aizbildnībā atrodas bērns, piekrišana, Komersants pieliek saprātīgas pūles, ņemot vērā Komersanta rīcībā esošo informāciju un tehniskos resursus, lai pārbaudītu, vai piekrišanu ir devusi vai apstiprinājusi persona, kuras aizbildnībā atrodas bērns. Iegūstot piekrišanu, izmanto proporcionālu pieeju, lai neradītu situāciju, kad bērna aizbildņu dati piekrišanas iegūšanas nolūkā tiktu apstrādāti lielākā apjomā, nekā tas būtu samērīgi ar apstrādes pamatnolūku.[120] Visvienkāršākais un drošākais veids kā izglītības iestādei pārliecināties par datu subjekta, kas iesniedzis attiecīgu pieprasījumu, identitāti ir lūdzot klātienē uzrādīt personu apliecinošu dokumentu, tas ir pasi vai ID karti. Elektroniskā formā sniedzot pieprasījumu efektīvākais veids būtu izmantojot drošu elektronisko parakstu. Izglītības iestādēm nereti nākas saskarties ar gadījumiem, kad vecāku vietā bērnu pārstāv vecvecāki. Izglītības iestādei ir jāpatur prātā, ka šādos gadījumos arī ir nepieciešams pārliecināties par vecvecāku tiesībām pārstāvēt bērnu. Ja vecāki, piemēram, ceļojuma laikā pilnvaro vecvecākus pārstāvēt bērna intereses, tad par to ir rakstveidā jāinformē izglītības iestāde. Problēmsituācijas rodas arī, ja vecākiem nav elektroniskā paraksta, bet klātienē ierasties tie nevar vai biežāk nevēlas laika ekonomijas nolūkos. Ņemot vērā mūsdienu tehnoloģisko attīstību šādā situācijā būtu jābūt pieļaujamam informācijas apmaiņu veikt caur vecāka izglītības iestādē reģistrētu e-pastu. Piemēram, slēdzot līgumu par pakalpojuma sniegšanu iekļaut punktu par to, ka saziņa ir pieļaujama caur konkrēto reģistrēto e-pastu. Lemjot par šādas kārtības pielietošanu tas ir jāatrunā arī izglītības iestādes iekšējos noteikumos.

Vislabāk, ja izglītības iestāde izstrādā informācijas pieprasījuma veidlapu, kuru datu subjekts izmanto savu tiesību īstenošanai. Šāda veidlapa var tikt publicēta izglītības iestādes mājaslapā, kā arī turēta drukātā formā izglītības iestādes telpās, tādējādi ļaujot datu subjektam vieglā un vienkāršā veidā pieprasīt sev interesējošo informāciju saistībā ar savu datu apstrādi. Tomēr ja gadījumā datu subjekts izvēlas pieprasīt informāciju sevis izvēlētā formātā, tas ir, neizmantojot izglītības iestādes piedāvāto veidlapa, izglītības iestāde nav tiesīga atteikt šādu pieprasījumu neapstrādāt tikai tāpēc, ka tas nav iesniegts uz izglītības iestādes izstrādātas veidlapas, jo likums nenosaka konkrētu formu, kā datu subjektam būtu jāpieprasa informācija. Izglītības iestāde būtu tiesīga atteikt sniegt pieprasīto informāciju gadījumos, ja no pieprasījuma nav saprotams kāda informācija tiek pieprasīta, ja nav iespējams identificēt pieprasītāju, ja tiek

[119] Pwc Latvija. Vai tiešām jāizpilda jebkurš personas pieprasījums? Pieejams: https://www.pwc.com/lv/lv/news/vai-tiesam-jaizpilda-jebkurs-personas-pieprasijums.html - aplūkots 25.04.2020.
[120] Latvijas Informācijas un komunikācijas tehnoloģijas asociācija. Vadlīnijas fizisko personu datu apstrādē. 2019. Pieejams: https://likta.lv/wp-content/uploads/2019/05/LIKTA_SD_GDPR_Vadlinijas_210x297mm_LV_200519_v032.pdf - aplūkots 05.05.2020.

konstatēts, ka informācijas pieprasītājs nav tiesīgs saņemt pieprasīto informāciju, ja informāciju fiziski nav iespējams izsniegt. Izglītības iestāde šādos gadījumos ir tiesīga lūgt datu subjektu precizēt pieprasījumu.

Saņemot pieprasījumu no datu subjekta, izglītības iestādei ir pienākums sniegt informāciju konkrētā termiņā. VDAR regula ir noteikusi, ka atbilde uz datu subjekta pieprasījumu ir jāsniedz viena mēneša, laikā no pieprasījuma saņemšanas brīža. Ja izglītības iestāde kā datu apstrādes pārzinis izlemj pieprasījumu neizpildīt, tad šāds lēmums ir jāpamato. Ņemot vērā pieprasījuma sarežģītību, raksturu un apstrādāto datu apjomu, ir pieļaujams termiņu pagarināt līdz vēl līdz diviem mēnešiem, par ko jāinformē pieprasījuma iesniedzējs.

Ja tiek saņemts datu subjekta pieprasījums par datu labošanu, dzēšanu vai apstrādes ierobežošanu izglītības iestādei kā pārzinim ir pienākums ziņot par personas datu labošanu vai dzēšanu, vai apstrādes ierobežošanu. Ziņošanas pienākums pastāv arī gadījumos, kad pārzinis pēc datu apstrādes ierobežojuma turpina datus apstrādi kā iepriekš, t.i. atceļ personas datu apstrādes ierobežojumus. Izņēmuma gadījumā var neziņot. Kā izņēmuma gadījumu var kvalificēt situāciju, kurā nav paziņošana nav iespējama vai tas prasa nesamērīgas pūles.

Izglītības iestādēi ir pienākums datus ik pa laikam atjaunot. Piemēram, pakalpojuma līgumi, kas tiek automātiski pagarināti. Lai gan parasti ir punkts, ka par jebkurām datu izmaiņām ir jāpaziņo, tomēr izglītības iestādei ievērojot likumā noteikto prasību par aktuālu datu apstrādi un novecojušu datu dzēšanu un atjaunošanu, būtu katru mācību gadu tomēr jālūdz atjaunot līgumā sniegto datu pareizība.

NOBEIGUMS

Pētījuma mērķis tika sasniegts noskaidrojot kāds ir personas datu aizsardzības nodrošinājums, kas saskaņā ar Vispārīgo datu aizsardzības regulu piemērojams apstrādājot bērnu un jauniešu, līdz 18.gadu vecumam, personas datus, kā arī tika sniegti priekšlikumi normatīvo aktu grozījumiem, lai efektīvā veidā nodrošinātu, ka izglītības iestādes ievēro bērnu tiesības un intereses apstrādājot bērnu un jauniešu fiziskos personas datus. Tika noskaidrots kādas metodes ir jāpielieto, lai panāktu, ka bērnu un jauniešu personas datu apstrāde tiek veikta ievērojot bērnu un jauniešu tiesības un intereses.

Darba autore darba izstrādes gaitā ir nonākusi pie sekojošiem secinājumiem un priekšlikumiem:

1. Izglītības iestādei ir jānodrošina iespēja datu subjektam saņemt savu personas datu kopiju. Lai izvairītos no tā, ka personas nepamatoti bieži vēršas pie pārziņa ar lūgumu izsniegt vienus un tos pašus datus, ir atļauts, administratīvo izmaksu apmērā, piemērot samaksu par visām papildu kopijām kas tiek pieprasītas. Ņemot vērā bērna statusu, bērnam noteikto īpašo aizsardzības nodrošinājuma prasību, bērna patstāvīgu ienākumu neesamību, kā arī apstākli, ka bērnam jau tāpat ir sarežģītāk īstenot savas tiesības, nav pieļaujams, ka bērnam var tikt prasīta samaksa par personas datu kopijas izsniegšanu.

   Autore ierosina VDAR 15.panta trešo daļu izteikt sekojošā redakcijā: "Pārzinis nodrošina apstrādē esošo personas datu kopiju. Par visām papildus kopijām, ko pieprasa datu subjekts, pārzinis var iekasēt saprātīgu samaksu, kas balstīta uz administratīvām izmaksām. Samaksu neiekasē no bērna. Ja datu subjekts pieprasījumu iesniedz elektroniskā formā un ja vien datu subjekts nepieprasa citādi, informāciju sniedz plaši izmantotā elektroniskā formātā."

   Nosakot ar normatīvo aktu, ka samaksas iekasēšana netiek veikta no bērna, tiktu nodrošināts, ka ikvienā gadījumā, kad bērns vēlas saņemt informāciju par savu datu apstrādi, viņam šāda iespēja tiktu dota, ļaujot savas tiesības īstenot patstāvīgi, bez vecāku vai pilnvaroto pārstāvju starpniecības. Šāda kārtība izslēgtu varbūtību, ka izejot no finansiālā aspekta, bērns nevar īstenot sev piekrītošās tiesības.

2. Normatīvajā regulējuma attiecībā uz privātajām izglītības iestādēm nav noteikta obligāta prasība piesaistīt DAS. Tomēr Bez DAS piesaistes vai personas, kas ir pietiekoši zinoša šajā jomā, izglītības iestāde nav spējīga nodrošināt VDAR atbilstošu datu apstrādi. Tā kā valsts izglītības iestādēs datu aizsardzības speciālists tiek piesaistīts no pašvaldības puses, tad secināms, ka privāto izglītības iestāžu bērni un jaunieši datu apstrādes jomā ir mazāk pasargāti.

Ņemot vērā privāto izglītības iestāžu nevēlēšanos novirzīt papildus līdzekļus, paredzams, ka tām nebūs pietiekama pašmotivācija bērnu un jauniešu datu aizsardzības nodrošināšanai piesaistīt DAS, tāpēc nepieciešams noteikt stingrākas prasības attiecībā uz DAS piesaisti. Risinājumam nepieciešams VDAR 37.panta pirmās daļas c) apakšpunktu izteikt sekojošā redakcijā: "pārziņa vai apstrādātāja pamatdarbības ietver bērnu personas datu, īpašo kategoriju datu saskaņā ar 9. pantu, un 10. pantā minēto personas datu par sodāmību un pārkāpumiem apstrādi plašā mērogā."

Nosakot pienākumu, ka pārzinis un apstrādātājs ieceļ DAS arī tajos gadījumos, kad tiek apstrādāti bērnu personas dati, tiktu veicināta VDAR noteiktās prasības izpilde par bērnu datu apstrādes īpašas aizsardzības nodrošinājumu, kā arī atrisināta nevienlīdzības problēma privātajās un valsts un pašvaldības izglītības iestādēs attiecībā uz bērnu un jauniešu personas datu apstrādi.

3. Ikvienam datu subjektam ir jātiek dotai iespējai viegli piekļūt informācijai par personas datu apstrādi. Datu subjektam nevajadzētu būt spiestam meklēt informāciju, tādējādi, ja izglītības iestāde uztur tīkmekļa vietni, tai būtu jāpublicē šajā vietnē paziņojums par personas datu aizsardzību. Izpētes rezultāta tika konstatēts, ka tikai daļai no aplūkoto izglītības iestāžu mājaslapām ir pieejama informācija par personas datu apstrādi, tādējādi liedzot iespēju viegli pieejamā veidā iepazīties ar informāciju par savu personas datu apstrādi izglītības iestādē.

   DVI ir jāmudina pārziņu pārstāvjiem (šajā gadījumā Latvijas Sertificēto personas datu aizsardzības speciālistu asociācijai, izejot no asociācijas noteiktā mērķa veicināt cilvēktiesību un indivīda tiesību aizsardzību fizisko personu datu apstrādes jomā) izstrādāt rīcības kodeksus vai tos grozīt vai papildināt, lai precīzi noteiktu, kā piemērojama VDAR. Rīcības kodeksā, ņemot vērā personas datu apstrādes īpatnības konkrētajā nozarē, būtu jāsniedz skaidrojums par:

   - likumam neatbilstošas personas datu apstrādes sekām izglītības iestādē un kādu iespaidu tas var atstāt uz bērnu;
   - iesaistīto pušu tiesībām un pienākumiem, ietverot skaidrojumu par robežām attiecībā uz iejaukšanos bērna vai jaunieša personas datu apstrādē;
   - pārredzamas personas datu apstrādes pamatprincipiem, vēršot uzmanību tādiem jēdzieniem kā "viegla pieejamība" un "skaidra un vienkārši saprotama valoda".

   Rezultātā izglītības iestādēs tiktu veicināta izpratne par VDAR piemērošanas obligātumu un izglītības iestādes pienākumiem apstrādājot bērnu vai jauniešu datus, piemēram, pienākumu nodrošināt piekļuvi informācijai par personas datu apstrādi datu subjektam viegli pieejamā veidā.

4. Ņemot vērā, ka saskaņā ar VDAR bērns jau no 13 gadu vecuma ir tiesīgs lemt par savu personas datu apstrādi informācijas sabiedrības pakalpojumu jomā, nav skaidrs kāpēc citos jautājumos, kas bieži vien potenciāli varētu nodarīt mazāku kaitējumu, bērnam netiek dota iespējas lemt par savu datu apstrādi. Nosakot, ka dalībvalstis attiecībā uz bērnu datu apstrādi informācijas sabiedrības pakalpojumu jomā var prasīt piekrišanu no paša bērna jau sākot pat no 13 gadu vecuma, nav pamata sagaidīt, ka citās jomās ir savādāks regulējums attiecībā uz vecumu no kura bērns ir tiesīgs sniegt piekrišanu. Ņemot vērā, ka bērns sasniedzot 13 gadu vecumu patiešām par daudz lietām ir spējīgs pats lemt, nepieciešams VDAR 8.pantā veikt grozījumus nosakot, ka bērns tiesīgs izteikt piekrišanu jau no 16 gadu vecuma ne tikai gadījumos, kas piemērojami bērna piekrišanai attiecībā uz informācijas sabiedrības pakalpojumiem, bet vispārinot šo pantu attiecībā uz ikvienu gadījumi, kurā ir piemērojams VDAR 6. panta 1. punkta a) apakšpunkts.

   Autore iesaka VDAR 8.panta 1.punktu izteikt sekojošā redakcijā: "Ja attiecībā uz bērnu ir piemērojams 6. panta 1. punkta a) apakšpunkts, bērna personas datu apstrāde ir likumīga, ja bērns ir vismaz 16 gadus vecs. Ja bērns ir jaunāks par 16 gadiem, šāda apstrāde ir likumīga tikai tad un tādā apmērā, ja piekrišanu ir devusi vai apstiprinājusi persona, kurai ir vecāku atbildība par bērnu. Dalībvalstis minētajiem nolūkiem ar likumu var paredzēt jaunāku vecumu, ar noteikumu, ka šāds jaunāks vecums nav mazāks par 13 gadiem."

   Rezultātā tiktu veicinātas Bērnu tiesību konvencijā noteiktās bērna tiesības izteikties un lemt par jautājumiem, kas viņu skar, tai skaitā savu personas datu apstrādi.
5. Likums nosaka, ka speciālās zināšanas bērnu tiesību aizsardzības jomā ir nepieciešamas ikvienai personai, ja to veiktās darbības var skart bērna tiesības un tiesiskās intereses. Ikviena pedagoga pienākums ir pilnveidot savas profesionālās prasmes un atbildēt par to, lai bērns būtu drošībā un tiktu ievērotas citas viņa tiesības.

   Ņemot vērā straujo tehnoloģisko attīstību, kas būtiski ietekmē arī izglītības iestāžu pedagogu darbu apstrādājot bērnu personas datus, nepieciešams iekļaut obligātās profesionālās pilnveides programmu saturā tēmu – bērnu personas datu apstrāde.

   Autore iesaka izteikt Ministru kabineta noteikumu Nr. 569 "Noteikumi par pedagogiem nepieciešamo izglītību un profesionālo kvalifikāciju un pedagogu profesionālās kompetences pilnveides kārtību" 18. panta 18.1. apakšpunktu par profesionālās kompetences pilnveides programmā ietveramajām tēmām sekojošā redakcijā: "pedagoga vispārējās kompetences (jauninājumi un attīstības tendences izglītībā, audzināšanas jautājumi, pilsoniskās attieksmes pilnveidošana, kvalitatīvas, radošas pedagoģiskās darbības veicināšana, īstenojot pedagoģisko procesu atbilstoši katra skolēna individuālajām vajadzībām, nākotnes mācību saturs nākotnes kompetenču veicināšanai,

ilgtspējīga attīstība un iekļaujoša izglītība, bērnu tiesību aizsardzība, bērnu personas datu apstrāde, veselība un drošums, vardarbības pret bērnu un vardarbības bērna ģimenē atpazīšana un novēršana);”

Tādējādi nodrošinot pedagogam nepieciešamās kompetences pilnveidi atbilstoši normatīvo aktu prasībām, kas izriet no datu aizsardzības prasību straujās attīstības, datu apstrādes riskiem un negatīvajām sekām, kas var tikt radītas ar neatbilstošu bērna personas datu apstrādi no pedagoga puses.

IZMANTOTO AVOTU SARAKSTS

1. Tiesību akti

1. Eiropas Padomes Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija (1950.gada 4.novembris). Latvijas Vēstnesis Nr.143/144, 13.06.1997.
2. Apvienoto Nāciju Organizācijas Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (1966.gada 16.decembris) Latvijas Vēstnesis Nr.61, 23.04.2003.
3. Apvienoto Nāciju Organizācijas Bērnu tiesību konvencija (1989.gada 20.novembris). Latvijas Vēstnesis Nr.237, 28.11.2014.
4. Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis Nr.43, 01.07.1993.
5. Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss: LR likums. Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs Nr.51, 20.12.1984.
6. Bērnu tiesību aizsardzības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis Nr.199/200, 08.07.1998.
7. Izglītības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 343/344, 17.11.1998.
8. Valsts pārvaldes iekārtas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 94, 21.06.2002.
9. Izglītības un zinātnes ministrijas nolikums: Ministru kabineta 16.09.2003 noteikumi Nr.528. Latvijas Vēstnesis Nr.129, 19.09.2003.
10. Jaunatnes likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 82, 28.05.2008.
11. Fizisko personu datu apstrādes likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis Nr.132, 04.07.2018.
12. Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 95/46/EK (1995.gada 24.novembris) par personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti. Oficiālais Vēstnesis L 002, 04.01.2002.
13. Eiropas Savienības pamattiesību harta (2012/C 326/02) (2009. 1. decembris) Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis C 326/391, 26.10.2012.
14. Eiropas Parlamenta un Padomes regula (ES) 2016/679 (2016.gada 27.aprīlis) par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Direktīvu 95/46/EK (Vispārīgā datu aizsardzības regula) Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis Nr. L 119/1, 04.05.2016.
15. Vispārējā cilvēktiesību deklarācija. Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālā Asamblejas 1948. gada 10. decembra deklarācija. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/tiesibu-akti/ano-dokumenti/ano-vispareja-cilvektiesibu-deklaracija - aplūkots 12.02.2020.

2. Literatūra (monogrāfijas)

1. A Practical Guide to GDPR for Schools / Forbes Soliciotrs, Law Brief Publishing, 2019, p 114.
2. Calder A., EU GDPR A pocket guide Schools edition. IT Governance Publishing, 2018, p 92.
3. Džugleja T. Tiesību pamati. Mācību līdzeklis. Rīga, Talsu tipogrāfija, 2011. 203.lpp
4. Eiropas tiesības. Otrais papildinātais izdevums / Aut.kol. V. Blūzma, A. Buka, u.c. Rīga, Juridiskā koledža, 2007, 90. lpp.
5. Jakubaņecs V., Tiesību jēdziens un formas. Rīga, Iespiests tipogrāfijā P&Ko, 2004, 222.lpp.
6. Krastiņš I. Valsts un tiesību teorijas termini. Rīga, Latvijas Valsts universitāte, 1989. 34.lpp.

7. Krzysztofek M., GDPR: General Data Protection Regulation (EU) 2016/679: Post-Reform Personal Data Protection in the European Union, Netherlands, Kluwer Law International, 2018, p 344.
8. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības // Aut.kol. R. Balodis, A. Endziņš, u.c., Latvijas Vēstnesis, 2011, 239.lpp.
9. Muciņa E. Vispaŗīgās datu aizsardzības regulas izaicinājums. Latvijas Universitātes 75. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga, LU Akadēmiskais apgāds, 2017, 548.lpp.
10. Neimanis J. Ievads tiesībās, Rīga, [b.i.], 2004, 214.lpp.
11. Ozoliņa I., Vispārīgās datu aizsardzības regulas piemērošana Latvijā: bakalaura darbs. Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas Ekonomikas un pārvaldības fakultāte, Rēzekne, 2018, 58.lpp.
12. Rokasgrāmata par Eiropas tiesību aktiem bērnu tiesību jomā / Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra un Eiropas Padome. Luksemburga, Eiropas Savienības Publikāciju birojs, 2016, 260.lpp.
13. Rokasgrāmata par Eiropas tiesību aktiem datu aizsardzības jomā / Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra. Luksemburga, Eiropas Savienības Publikāciju birojs, 2014, 402.lpp.
14. Ruķers M. Personas datu tiesiskā aizsardzība. Biznesa augstskolas Turība, Rīga, 2000, 189.lpp.
15. Scaddan B., 17th Edition IEE Wiring Regulations: Explained and Illustrated. New York, Routledge, 2015, p. 158.
16. Vladimorova-Krukjova A. Vai bērnu personas datu aizsardzībai ir nākotne // Jurista vārds Nr.47, 14.11.2017.
17. Zīmecs M. Likumīgas datu subjekta piekrišanas nosacījumi fizisko personu datu apstrādei // Jurista vārds Nr.47, 14.11.2017.

3. Periodika un interneta avoti.

1. Apstrādes darbību veidi, attiecībā uz kuriem ir jāveic datu aizsardzības ietekmes novērtējums saskaņā ar VDAR 35. panta 4. punktu. Datu valsts inspekcija. Apstiprināts ar 2018.gada 18.decembra Rīkojumu Nr. 1-2.1/125. Pieejams: https://www.dvi.gov.lv/lv/wp-content/uploads/Saraksts-ar-tiem-apstr%C4%81des-darb%C4%ABbas-veidiem-attiec%C4%ABb%C4%81-uz-kuriem-ir-j%C4%81veic-nov%C4%93rt%C4%93jums-par-ietekmi-uz-datu-aizsardz%C4%ABbu-NIDA1.pdf – aplūkots 26.04.2020.
2. Belgium Data Protection Authority. The purpose of a data processing operation. 2019. Pieejams: https://www.dataprotectionauthority.be/the-purpose-of-a-data-processing-operation – aplūkots 10.04.2020.
3. Bērnu tiesību aizsardzības likums jauniešiem draudzīgā valodā. Latvijas Republikas tiesībsargs. 2019. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/uploads/content/bernutiesibas_makets_1567774632.pdf – aplūkots 18.02.2020.
4. Brikmane E. Piekrišana datu apstrādei. Vispārīgā datu aizsardzības regula IV. 2018. Pieejams: https://lvportals.lv/skaidrojumi/295548-piekrisana-datu-apstradei-vispariga-datu-aizsardzibas-regula-iv-2018 – aplūkots 07.03.2020.
5. Children and the GDPR. Information Commissioner's Office. Pieejams: https://ico.org.uk/media/for-organisations/guide-to-the-general-data-protection-regulation-gdpr/children-and-the-gdpr-1-0.pdf - aplūkots 02.05.2020.
6. Consent to use data on children. European Union Agency for fundamental rights. 2018. Pieejams: https://fra.europa.eu/en/publication/2017/mapping-minimum-age-requirements/use-consent – aplūkots 07.03.2020.

7. Čukure L. Personas datu tiesiskais regulējums Eiropā // Latvijas Policijas akadēmijas studējošo raksti. Rīga, Latvijas Policijas akadēmijas izdevums, 2005, 78.lpp.
8. Datu valsts inspekcija. Datu subjekta tiesības. Pieejams: https://www.dvi.gov.lv/lv/wp-content/uploads/jaunumi/publikacijas/Rekomendacija_Datu_subjekta_tiesibas.pdf - aplūkots 01.05.2020.
9. Datu valsts inspekcija. Novērtējums par ietekmi uz datu aizsardzību (NIDA). Pieejams: https://www.dvi.gov.lv/lv/datu-aizsardziba/organizacijam/ieteikumi/ - aplūkots 25.04.2020.
10. Datu valsts inspekcijas 2018.gada darbības pārskats, Rīga, 2019. Pieejams: https://www.dvi.gov.lv/lv/wp-content/uploads/Gada_parskats_publiskais_2018_konsolidetais.pdf – aplūkots 18.02.2020.
11. Daugulis M. Eiropas Savienības direktīvas un regulas – atrodi atšķirības. 2018. Pieejams: https://lvportals.lv/skaidrojumi/297720-eiropas-savienibas-direktivas-un-regulas-atrodi-atskiribas-2018 - aplūkots 10.03.2020.
12. Dārzniece A., Latvija paraksta protokolu, ar ko groza Eiropas Padomes Konvenciju par personas aizsardzību attiecībā uz personas datu automātisko apstrādi. 2018. Pieejams: https://www.tm.gov.lv/lv/aktualitates/tm-informacija-presei/latvija-paraksta-protokolu-ar-ko-groza-eiropas-padomes-konvenciju-par-personas-aizsardzibu-attieciba – aplūkots 25.02.2020
13. De Groot. J. What is the General Data Protection Regulation? Understanding & Complying with GDPR Requirements in 2019. 2019. Pieejams: https://digitalguardian.com/blog/what-gdpr-general-data-protection-regulation-understanding-and-complying-gdpr-data-protection – aplūkots 22.03.2020.
14. Definition of protection from the Cambridge Academic Content Dictionary. Cambridge University Press. 2020.Pieejams: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/protection – aplūkots 14.03.2020.
15. Definition of 'protection'. Collins. Dictionary. 2020. Pieejams: https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/protection – aplūkots 14.03.2020.
16. Department for education. Data protection: a toolkit for schools. 2018. Pieejams: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/747620/Data_Protection_Toolkit_for_Schools_OpenBeta.pdf - aplūkots 03.05.2020.
17. Dilba L., Personas datu apstrādes tiesiskie pamati. 2019. Pieejams: https://www.dvi.gov.lv/lv/wp-content/uploads/Personas-datu-apstr%C4%81des-tiesiskie-pamati.pdf – aplūkots 12.03.2020.
18. Eiropas Savienības tiesa. Pētniecības un dokumentācijas direkcija. Tematisks pārskats. Personas datu aizsardzība. 2017. Pieejams: https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2018-10/fiche_thematique_-_donnees_personnelles_-_lv.pdf – aplūkots 12.04.2020.
19. ES pamatnostādnes par bērnu tiesību veicināšanu un aizsardzību, Eiropas Savienības Publikāciju birojs. 2007. Pieejams: https://eur-lex.europa.eu/summary/LV/l33604 – aplūkots 15.03.2020.
20. European Commision. A Special Place for Children in EU External Action. 2008. Pieejams: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/eu-policy/special-place-children-eu-external-action_en – aplūkots 01.04.2020.
21. F de la Torre L. What does “purpose limitation” mean under EU Data Protection Law? 2019. Pieejams: https://medium.com/golden-data/what-is-purpose-limitation-under-eu-data-protection-law-fff4406ffe6 – aplūkots 17.03.2020.

22. F de la Torre L. What is “vital interest” under EU data protection law? 2019. Pieejams: https://medium.com/golden-data/what-is-vital-interest-under-eu-data-protection-law-c69228a15045 – aplūkots 15.03.2020.
23. Ieteikumi Vispārīgās datu aizsardzības regulas piemērošanai. Latvijas komercbanku asociācija. 2018. Pieejams: https://www.financelatvia.eu/news/ieteikumi-visparigas-datu-aizsardzibas-regulas-piemerosanai-bankas/ - aplūkots 20.03.2020.
24. Krastiņa I., Bērnu tiesību aizsardzības sistēma. 2016. Pieejams: https://www.tip.edu.lv/media/files/Prezentacija_atbalsta_MA_04102016.pdf - aplūkots - 01.05.2020.
25. Kļaviņa K. Uz pārbaudi ierodas Datu valsts inspekcija. 2019. Pieejams: https://itiesibas.lv/raksti/komercdarbiba/komerctiesibas/uz-parbaudi-ierodas-datu-valsts-inspekcija/15737 – aplūkots 10.04.2020.
26. Laganovskis G., Bērnu datu aizsardzība skolās. Kas pieļaujams, bet kas – ne. 2020. Pieejams: https://lvportals.lv/skaidrojumi/311925-bernu-datu-aizsardziba-skolas-kas-pielaujams-bet-kas-ne-2020 – aplūkots 22.03.2020.
27. Lawful basis for processing, Vital interests. Information Commissioner’s Office. Pieejams: https://ico.org.uk/for-organisations/guide-to-data-protection/guide-to-the-general-data-protection-regulation-gdpr/lawful-basis-for-processing/vital-interests/ - aplūkots 25.02.2020.
28. Latviešu literārās valodas vārdnīca // LU Matemātikas un informātikas institūts, LU Latviešu valodas institūts, Apgāds "Zinātne", 1972-1996. Pieejams: https://tezaurs.lv/llvv/ – aplūkots 14.03.2020.
29. Latvijas Informācijas un komunikācijas tehnoloģijas asociācija. Vadlīnijas fizisko personu datu apstrādē. 2019. Pieejams: https://likta.lv/wp-content/uploads/2019/05/LIKTA_SD_GDPR_Vadlinijas_210x297mm_LV_200519_v032.pdf - aplūkots 05.05.2020.
30. Latvijas Republikas Labklājības ministrijas Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija. Funkcijas un uzdevumi. 2020. Pieejams: http://www.bti.gov.lv/lat/zinas_par_iestadi/ - aplūkots 10.04.2020.
31. Latvijas Republikas tiesībsargs. Atzinums pārbaudes lietā Nr.148-5D/2010. Rīgā, 2012. Pieejams: https://www.datuaizsardziba.lv/pdf/atzinums_par_grutupa_gramatu_maniaks_nr._148-5d_2010.pdf – aplūkots 12.02.2020.
32. Leveraging GDP to become a trusted data steward / Baltassis E., Rose J. Etc. The Boston Consulting Group, 2018. Pieejams: http://image-src.bcg.com/Images/BCG-Leveraging-GDPR-Become-Trusted-Data-Steward-Mar-2018-r_tcm9-186754.pdf - aplūkots 02.04.2020.
33. Lubgina T., Bijušais vīrs bez atļaujas internetā ievieto bērnu bildes. Kā rīkoties bērnu mātei? Pieejams: https://praktiski.la.lv/bijusais-virs-bez-atlaujas-interneta-ievieto-bernu-bildes-ka-rikoties-bernu-matei - aplūkots 01.05.2020.
34. LV portāls [B.a.]. Stājas spēkā jaunais Fizisko personu datu apstrādes likums. 2018. Pieejams: https://lvportals.lv/skaidrojumi/297136-stajas-speka-jaunais-fizisko-personu-datu-apstrades-likums-2018 – aplūkots 01.04.2020.
35. Pārredzamības pamatnostādnes saskaņā ar Regulu 2016/679. 29. Panta darba grupa. 2017. 7.lpp. Pieejams: https://ec.europa.eu/newsroom/article29/news.cfm?item_type=1358&tpa_id=6936 – aplūkots 16.04.2020.
36. Pētersone S., Izplatīti mīti par personas datu drošību. KPMG Baltics AS. 2019. https://home.kpmg/lv/lv/home/Petijumi-un-publikacijas/2019/05/izplatiti-miti-par-personas-datu-drosibu.html – aplūkots 25.03.2020.

37. Pfundmeier A., Educational Institutions: Data Protection in Schools and Universities. 2019. Pieejams: https://www.boxcryptor.com/en/blog/post/datenschutz-schule/ - aplūkots 22.03.2020.
38. Pwc Latvija. Vai tiešām jāizpilda jebkurš personas pieprasījums? Pieejams: https://www.pwc.com/lv/lv/news/vai-tiesam-jaizpilda-jebkurs-personas-pieprasijums.html - aplūkots 25.04.2020
39. Rekomendācija: Bērnu datu aizsardzība skolās. Datu valsts inspekcija. Rīga. Pieejams: https://www.dvi.gov.lv/lv/latvijas-normativie-akti/rekomendacijas-vadlinijas/ - aplūkots 25.02.2020.
40. Spektors A. Tēzaurs vārdnīca. Mākslīgā intelekta laboratorija, 2009-2020. Pieejams: https://tezaurs.lv/#/sv/aizsardz%C4%ABba – aplūkots 14.03.2020.
41. Valsts izglītības attīstības aģentūra. Izglītības iestāde. 2019. Pieejams: http://www.profesijupasaule.lv/izglitibas-iestade - aplūkots 15.04.2020.
42. What does Data Protection mean? Techopedia Inc. 2017. Pieejams: https://www.techopedia.com/definition/29406/data-protection - aplūkots 22.03.2020.
43. When is the processing of personal data permitted? Office of the Data Protection Ombudsman. Pieejams: https://tietosuoja.fi/en/when-is-the-processing-of-personal-data-permitted#public%20interest%20and%20authority – aplūkots 12.03.2020.
44. Working Document 1/2008 on the protection of children's personal data (General guidelines and the special case of schools). Article 29 data protection working party. 2008, p5, Pieejams: https://ec.europa.eu/justice/article-29/documentation/opinion-recommendation/ - aplūkots 15.03.2020.
45. 29.panta darba grupa. 29. panta darba grupas izstrādāto vadlīniju par atsevišķiem Vispārīgās datu aizsardzības regulas jautājumiem WP 242 Pielikums. Pieejams: https://www.dvi.gov.lv/lv/wp-content/uploads/ties%C4%ABb%C4%81m-uz-datu-p%C4%81rnesam%C4%ABbu_BUJ_LV.pdf – aplūkots 30.04.2020.

4. Judikatūra un tiesu prakse.

1. European Convention on Human Rights. Case of Schwizgebel v. Switzerland (application no.25762/07) Strasbourg, 10 June 2010. Pieejams: http://www.aimjf.org/storage/www.aimjf.org/Jurisprudence_CEDU/CASE_OF_SCHWIZGEBEL_v._SWITZERLAND_Extracts.pdf – aplūkots 02.03.2020.
2. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Kriminālllietu departamenta 2016. gada 29.septembra Lēmums Lietā Nr. 11816003310 SKK-190/2016 //atrodas tiesas arhīvā.

PIELIKUMI

1. pielikums

Vecums no kura bērns ir tiesīgs sniegt piekrišanu

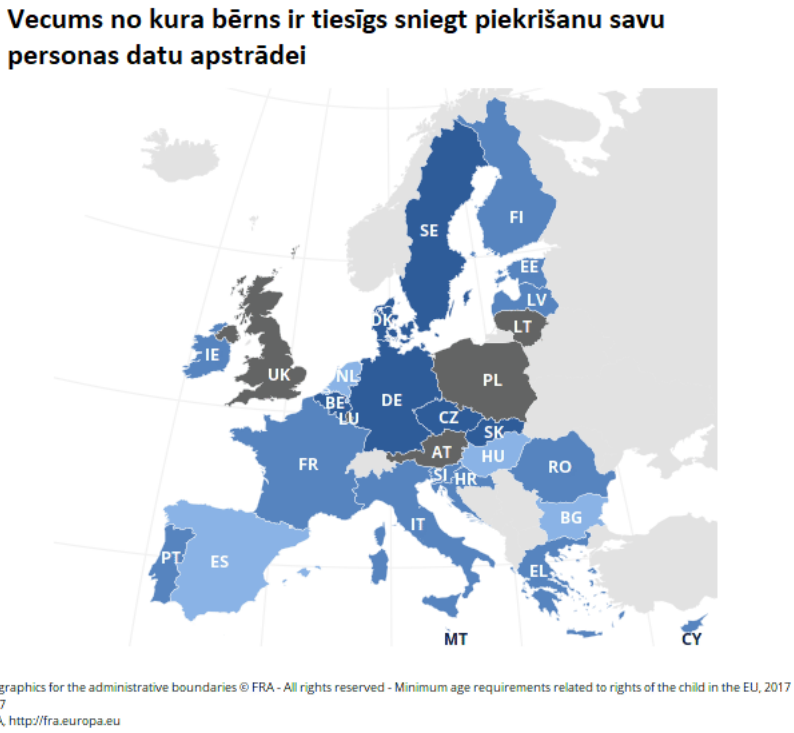

Consent to use data on children. European Union Agency for fundamental rights. 2018. Pieejams: https://fra.europa.eu/en/publication/2017/mapping-minimum-age-requirements/use-consent – aplūkots 07.03.2020.

2. pielikums

Informācija par personas datu apstrādi izglītības iestāžu mājaslapās - 2020

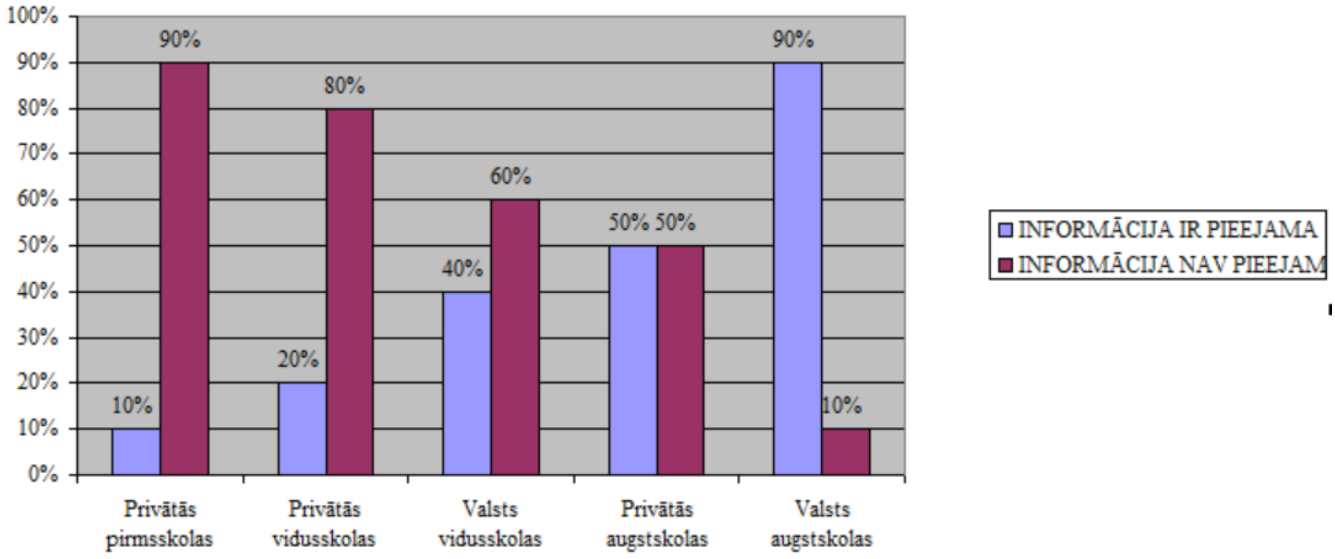

Galvojums

Ar parakstu es apliecinu, ka maģistra darbs ir izstrādāts patstāvīgi, par izmantotajiem informācijas avotiem, materiāliem un datiem ir dotas atsauces. Šis darbs nekādā veidā nekad nav ticis iesniegts nevienai citai komisijai un nekad nav publicēts.

Piekrītu, ka iesniegtais darbs tiks pakļauts tekstuālajam salīdzinājumam ar Turnitin.com un Latvijas „Vienoto datorizēto plaģiātisma kontroles sistēmu", lai pārbaudītu, vai iesniegtais darbs nav plaģiāts.

_____ /Ieva Ozoliņa/

2020.gada 22.maijā

Maģistra darbs ir aizstāvēts 2020.gada “____” _____

un novērtēts ar atzīmi _____.

Protokola Nr. _____

Maģistra darbu novērtēšanas komisijas priekšsēdētājs _____

/paraksts/